

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВЕТИ КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ**

Институт за безбедност, одбрана и мир

Последипломски студии од областа - еколошка безбедност

**РАЗВОЈ И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА
СИСТЕМ ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ЖИВОТНАТА СРЕДИНА
ВО ОДБРАНБЕНИОТ СЕКТОР**

- МАГИСТЕРСКИ ТРУД -

Кандидат:

Елизабета ТАШКОВСКА
број на индекс 4805/14

Ментор:

проф. д-р Тони МИЛЕСКИ

Скопје 2017 година

*Магистерскиот труд го посветувам,
на мојот за жал починат брат Зоран Златевски,
од кого научив дека упорноста е
патоказ за постигнување на успеси.*

*Благодарност до сите кои ми помогнаа при
изработката на мојот магистерски труд и ми
дадоа поддршка да остварам одамнешна желба.*

СОДРЖИНА

ВОВЕД6

1.1. Формулирање на проблемот на истражувањето.....	7
1.2. Досегашни истражувања.....	9
1.3. Цели и задачи на истражувањето.....	12
1.4. Предмет на истражувањето.....	13
1.5. Основна хипотетичка рамка.....	14
1.6. Теоретско и операционално одредување на поимите во истражувањето.....	16
1.7. Методи и техники на истражувањето.....	19

ГЛАВА I

Историски развој и запознавање со основите на Системот за управување / менаџирање со животната средина.....21

1.1. Историски развој на Системот за управување со животната средина во цивилните организации.....	21
1.2. Историски развој на Системот за управување со животната средина во одбранбениот сектор на НАТО.....	24
1.3. Примери како некои земји го вклучувале ЕМС.....	26
1.3.1. Данска.....	26
1.3.2. Обединетото Кралство.....	28
1.3.3. Канада.....	29
1.3.4. Соединетите Држави.....	30
1.4. Поим и карактеристики на системот за управување / менаџирање со животната средина.....	31

ГЛАВА II

Заштита на животната средина и Систем за управување / менаџирање со животната средина во структурите на НАТО и начела за заштита на животната средина во одбранбениот сектор.....33

1.1. Тековни активности на НАТО во врска со животната средина	33
1.2. Структури на НАТО кои работат на заштита на животната средина.....	34
1.3. Стандардизација и стандарди на НАТО за заштита на животната средина.....	38
1.4. Систем за управување со животната средина на НАТО.....	42
1.4.1. Процес на оперативно планирање на НАТО.....	42
1.4.2. Систем за управување со животната средина во оперативното планирање на НАТО.....	44
1.4.3. Ризици за животната средина во фазите на развој на објектите и локациите.....	53
1.5. Политика за заштита на животната средина.....	57
1.6. Цели за заштита на животната средина во одбранбениот сектор.....	58
1.7. Активности за остварување на целите за заштита на животната средина.....	59
1.8. Активности за да се обезбеди квалитет на животната средина.....	61
1.9. Меѓународни обврски и договори.....	68

ГЛАВА III

Домашни и меѓународни акти со кои се штити и унапредува животната средина во Република Македонија 69

1.1. Устав на Република Македонија.....	69
1.2. Закони во Република Македонија.....	69
1.2.1. Закон за животната средина.....	70
1.2.2. Закон за квалитетот на амбиентниот воздух.....	71
1.2.3. Закон за заштита на природата.....	72
1.2.4. Закон за заштита од бучава.....	72

1.2.5. Закон за управување со отпадот.....	73
1.2.6. Закон за управување со батерии и акумулатори и отпадни батерии и акумулатори	73
1.2.7. Закон за управување со пакување и отпад од пакување.....	74
1.2.8. Закон за управување со електрична и електронска опрема и отпадна и електрична и електронска опрема.....	74
1.2.9. Закон за водите.....	75
1.2.10. Закон за просторно и урбанистичко планирање.....	75
1.2.11. Закон за спроведување на просторниот план на Република Македонија.....	76
1.2.12. Закон за управување со светското природно и културно наследство во Охридскиот регион.....	76
1.2.13. Закон за генетски модифицирани организми.....	77
1.2.14. Кривичен законик.....	78
1.3. Меѓународни акти (конвенции, декларации, протоколи) со кои се штити и унапредува животната средина во Република Македонија.....	78
1.3.1. Хоризонтално законодавство.....	78
1.3.2. Природа	79
1.3.3. Атмосфера.....	79
1.3.4. Климатски промени.....	80
1.3.5. Хемикалии	81
1.3.6. Отпад.....	81
1.3.7. Почва.....	81
1.3.8. Индустриски несреќи.....	81

ГЛАВА IV

Правни и други документи врз кои се темели одбраната во Република Македонија и опфатеноста на животната средина во нив.....82

1.1. Устав на Република Македонија.....	82
1.2. Закон за одбрана.....	82

1.3. Закон за служба во Армијата.....	88
1.4. Документи произлезени од правните документи врз кои се темели одбраната во Република Македонија и опфатеноста на животната средина во нив.....	89
1.4.1. Национална концепција за безбедност и одбрана (2003).....	89
1.4.2. Стратегијата за одбрана на Република Македонија (2010).....	96
1.4.3. Долгорочниот план за развој на одбраната (2014-2023).....	100
1.4.4. Оперативен концепт на Армијата на Република Македонија (2008).....	101

ГЛАВА V

Анализа и резултати од истражувањето.....106

1.1. Организациона структура и заштитата на животната средина во Министерството за одбрана на Република Македонија.....	106
1.2. Организациона структура и заштитата на животната средина во Армијата на Република Македонија.....	109
1.3. Резиме на резултатите од истражувањето.....	113

ЗАКЛУЧОК.....116

БИБЛИОГРАФИЈА.....122

В О В Е Д

Развојот и имплементацијата на систем за управување со животната средина (ЕМС) во одбранбениот сектор (Министерството за одбрана и Армијата) на Република Македонија ќе обезбеди правилен пристап на решавање на барањата за заштита и унапредување на животната средина во рамките на извршувањето на нивните мисии и активности во земјата и странство, согласно националната и меѓународната регулатива, како и за намалување на негативното влијание врз животната средина.

Бидејќи Република Македонија е членка на програмата Партнерство за мир и кандидат за членство во НАТО, целта на овој труд е да се испита што се бара од Министерството за одбрана (МО) и Армијата на Република Македонија (АРМ) согласно НАТО документите (политики, доктрини, норми, стандарди, директиви, СОП-и, упатства, публикации и друго) успешно да развиваат и имплементираат сопствен уникатен систем за управување со животната средина.

Се определив за оваа тема, бидејќи сум поставена на работно место координатор за заштита на животната средина во рамките на Секцијата за цивилно-воена соработка во Генералштабот на АРМ и сум национален претставник во НАТО - Работната група за заштита на животната средина. Во овој труд сакам да го вградам моето знаење и искуство стекнато во текот на работењето и од учеството на бројни курсеви, семинари и работилници во земјата и странство.

Истражувањето беше спроведено во Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија каде се вршеше испитување на цивилен и воен персонал чии работни обврски се поврзани со предметната област или нивното знаење и искуство е од значење, но исто така се користени и вградени работни материјали, искуства и литература од претставници на НАТО кои работат и кои биле ангажирани во мисии на НАТО како одговорни лица за заштита на животната средина.

Научната оправданост на ова истражување се согледува во придонесот на верификување на недоволно познати и проучени специфични факти во врска со развојот и имплементирањето на Систем за управување со животната средина во Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија.

Општествената оправданост се состои во тоа што истражувањето би помогнало да се согледаат клучните елементи на Системот за управување со животната средина во одбранбениот сектор и потребите од неговото имплементирање во Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија. Со тоа ќе се обезбеди припадниците на овие организации да го разберат процесот на планирање и интегрирање на заштитата на животната средина во извршувањето на нивните активности.

1.1. Формулирање на проблемот на истражување

Министерството за одбрана и Армијата извршувањето на својата мисија постојано мора да го усогласуваат, со националните закони за заштита на животната средина и со барањата кои произлегуваат од меѓународните обврски на државата.

Министерствата за одбрана на земјите членки на НАТО и Програмата партнерство за мир (ПЗМ)¹ имплементираат ЕМС во одбранбениот сектор на сличен начин како и другите владини тела. Со Пилот студијата за системи за управување со животната средина во одбранбениот сектор, спроведена од страна на Комитетот на НАТО за предизвиците на современото општество, се констатира дека Армиите со своите активности имаат големо влијание врз животната средина. Студијата заклучува дека министерствата за одбрана и армиите треба да спроведат ЕМС како најдобар начин да се заштити животната средина и да се одржи борбената готовност и дека имплементацијата на ЕМС во одбранбениот сектор е можно и пожелно. Заштитата и унапредувањето на животната средина треба да биде одговорност и да се спроведува од сите припадници на одбранбениот сектор односно од припадниците на сите нивоа на организацијата, од министерот па се до војниците. Таа заклучила дека имплементацијата на ЕМС во рамките на одбранбениот сектор на земјите на НАТО ќе ја зајакне стандардизацијата на интеграцијата на одржливиот развој² во неговите

¹ Партнерството за мир (ПЗМ) е главната програма за практична билатерална соработка меѓу НАТО и поединечни земји-партнери формирана во 1994 година. Суштината на програмата е партнерство кое се воспоставува поединечно помеѓу секоја земја-партнер и НАТО, креирано за поединечните потреби и заеднички се имплементира на нивото и со динамиката одбрани од секоја влада-учесник. Прку Партнерството за мир развиен е еден сеопфатен сет на алатки во поддршка на имплементацијата на целите и задачите на ПЗМ и за преточување на идеите во акции.

<http://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-mac.pdf> (посетен на 12.05.2017)

² Најшироко распространета дефиниција на терминот одржлив развој е дефиницијата од извештајот Напата заедничка иднина на ОН: Одржливиот развој е развој кој ги задоволува потребите на денешната

активности.³ Политиката за заштита на животната средина при изведување на воените операции во НАТО, обично се карактеризира со код за применување на принципи за заштита на животната средина кои ги вклучуваат меѓу другите следниве елементи на животната средина: 1) принцип дека заштитата на животната средина е одговорност на сите; 2) согласност со важечките законски барања, вклучувајќи ги и меѓународните договори; 3) прифаќање на важноста на планирањето на заштитата на животната средина; 4) поставување на цел за ублажување на штетата врз животната средина секогаш кога е тоа можно⁴.

Примарна задача на Одбранбениот сектор во Република Македонија (Министерството за одбрана (МО) и Армијата на Република Македонија (АРМ)) е обезбедување на националната одбрана, но како дел од општеството во мирновремени услови тие постојано мора да ја усогласуваат својата дејност, со националните закони и меѓународните договори, а како земја кандидат за членство во НАТО и со стандардите на оваа организација.

МО и АРМ како и остатокот од општеството при вршење на своите мисии и активности во согласност со барањата за заштита и унапредување на животната средина мораат да ја осигураат еколошката безбедност. Одбранбениот сектор (Министерството за одбрана и Армијата) има важна улога во придонесот кон одржливиот развој на општеството. Затоа, потребно е постојано да се унапредува организациската поставеност и културата за овој значаен сегмент за општеството и животот воопшто. Потребно е уште на самиот почеток од пристапувањето во овој

генерација без да ја загрозува можноста на идните генерации за задоволување на нивните потреби. Концептот на одржлив развој стимулира преиспитување на многу аспекти на современото живеење и однесување, особено во однос на користењето на необновливите видови енергија и последиците што урбаниот начин на живеење ги остава врз природната средина.

http://www.arh.ukim.edu.mk/images/Predmeti/UrbanistickoPlaniranjeII/Predavanje_20_2016.pdf (посетен на 15.05.2017)

³ ISO Management Systems списание <https://www.iso.org/iso/livlinkgetfile-isocs?nodeId=15012940> (посетен на 12.03.2016)

⁴ Environmental management system (EMS) for military activities – strategies and policies of American, Canadian, Brazilian and NATO Armies <https://www.google.com/url?sa=t&ret=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwj5rThjqPTAhVGbfAKHZxiAmUQFgghMAA&url=http%3A%2F%2Fportal.eceme.ensino.cb.br%2Fmeiramattos%2Findex.php%2FRMM%2Farticle%2Fdownload%2F234%2F212&usq=AFQjCNHt6WKHyTsp8XWH6T7PrUxT7jdYuw&bv m=bv.152479541,bs.2,d.ZGg> (посетен на 10.03.2016)

Сектор кај припадниците да се создава свест да ги исполнуваат потребите на општеството и да ги почитуваат законите и другите правила и прописи. Ова може да се постигне преку употребата на мерки и активности и создавање на алатки кои ќе овозможат исполнување на поставените мисии и задачи на најдобар и најефикасен начин.

Развојот и имплементацијата на Систем за управување со животната средина (EMC) во Министерството за одбрана и Армијата, допринесува и позитивно влијае на исполнувањето на основните барања за заштита и унапредување на животната средина како и за намалување на негативното влијание врз животната средина.

1.2. Досегашни истражувања

НАТО препознавајќи дека се соочува со многу предизвици за животната средина работи на изнаоѓање на мерки и активности за намалување на последиците од воените активности врз животната средина и со тоа да може да одговори на безбедносните предизвици поврзани со животната средина.

Еколошки предизвици со кои се соочува меѓународната заедница Алијансата за прв пат ги препознала во 1969 година, кога бил формиран Комитетот за предизвиците на современото општество (Committee on the Challenges of Modern Society (CCMS)). Овој Комитет уште од самото формирање обезбедувал можност НАТО и неговите земји-партнери да ги споделуваат знаењата и искуствата за социјалните, здравствените и еколошките прашања, кои се однесуваат и на цивилниот и на одбранбениот сектор. Во 2006 година Комитетот за предизвиците на современото општество се спои со Програмата на НАТО Наука за мир и безбедност (NATO Science for Peace and Security (SPS) Programme (SPS)). Како резултат на досегашната работа на овие и останатите структури на НАТО постојат стандарди и голем број на публикации кои се однесуваат на заштитата на животната средина во одбранбениот сектор.⁵

Во август 2011 година, од страна на НАТО беше објавена публикација Здружена заштита на животната средина, Систем за управување со животната средина во операциите на НАТО AJEPP-3 Allied Joint Environmental Protection Publication -

⁵ Environment – NATO's stake http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91048.htm (посетен на 12.03.2016)

Environmental Management System in NATO Operations - НАТО стандарден договор 2583 (STANAG 2583- Standardization Agreement 2583). Целта на овој документ е да обезбеди разбирање на процесот на планирање и имплементација на ЕМС од страна на припадниците на одбранбениот сектор, а особено за оние кои се најодговорни за планирањето и имплементацијата на заштитата и унапредувањето на животната средина. На истиот датум, НАТО објави публикација Здружена заштита на животната средина - Најдобри практики за заштита на животната средина за воени објекти во операциите на НАТО АЈЕПП-2 - Allied Joint Environmental Protection Publication - Best Environmental Protection Practices for Military Compounds in NATO Operations стандарден договор (STANAG 2582- Standardization Agreement 2582), чија цел е да биде прирачник за персоналот кои ќе планира најдобри практики за активностите на Командата (Headquarters (HQ)) на Комбинираните здружени сили (Combined Joint Task Force (CJTF)) на тактичко и оперативно ниво.⁶

Досегашните истражувања покажуваат дека сите земји на НАТО го усвоија АЈЕПП-3 (STANAG 2583). Иако постојат некои разлики меѓу Системите за управување со животната средина, поради посебни особености на секоја земја и НАТО, сличностите се евидентни. Концептот на одржлив развој постојано е присутен во одбранбениот сектор во НАТО, во мир или војна. Континуиран процес за подобрување е од суштинско значење за успехот на Системот за управување со животната средина. Во сите земји на НАТО и ПЗМ во одбранбениот сектор се разгледува можноста за развој на ЕМС и се работи на унапредувањето на имплементацијата со спроведување на нивните планови.

Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија покрај почитувањето на националното законодавство во областа на заштитата на животната средина, исто така во мирно време своите мисии треба да ги извршуваат во согласност со принципите на меѓународното право прифатено од Република Македонија.

⁶ Environmental management system (EMS) for military activities – strategies and policies of American, Canadian, Brazilian and NATO Armies
<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKFwj5rThjqPTAhVGbFAKHZxiAmUQFgghMAA&url=http%3A%2F%2Fportal.cceme.ensino.cb.br%2Fmeiramattos%2Findex.php%2FRMM%2Farticle%2Fdownload%2F234%2F212&usq=AFQjCNHt6WKHyTsp8XWH6T7PrUxT7jdYuw&bv m=bv:152479541,bs.2,d.ZGg> (посетен на 10.03.2016)

Бидејќи Република Македонија е земја од Програмата Партнерство за мир и кандидат за членство во НАТО и Европската Унија, специфичните регулаторни акти за заштита на животната средина во Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија треба да бидат усогласени со соодветните НАТО и документи на ЕУ.

Согласно Законот за стандардизација⁷, стандардите имаат доброволна употреба, односно институциите можат да се придржуваат кон нив или да работат според некои свои пропишани процедури, правила и постапки. Но најчесто со употребата на општо признаените европски и меѓународни стандарди се градат мостови за решавање на предизвиците на живеењето на глобално ниво.

Доколку националната законска регулатива се повикува/содржи некој стандард во тој случај стандардот станува задолжителен за употреба.

Во Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија постои одреден научен фонд на литература кои ја проучуваат предметната област. Истата е добиена од учеството на курсеви и работилници, како и од директна соработка со претставници од армии членки на НАТО и ПЗМ.

Но сепак, не постојат доволно научни истражувања кои поблиску ја обработуваат оваа проблематика, а која ќе може директно да биде употребувана и имплементирана во одбранбениот сектор на Република Македонија.

Во 2012 година од припадник на АРМ, на Филозофскиот факултет – Институт за безбедност, одбрана и мир, одбранет е магистерски труд на тема „Искуства и предизвици во справувањето со еколошките закани во воена средина“ чија општа цел е да се дојде до подигнување на еколошката свест во воената организација со продлабочување на цивилно-воената соработка на национално и регионално ниво заради развивање рамка за решавање и менаџирање на предизвиците од еколошките закани.

⁷ СЛУЖБЕН ВЕСНИК НА РМ, бр. 54/2002, 84/2012, 23/2013, 41/2014) Со овој закон се уредуваат целите и принципите на македонската национална стандардизација, статусот на Институтот за стандардизација на Република Македонија, како и неговите задачи, зачленувањето и неговото финансирање, подготовката, усвојувањето и објавувањето на македонските национални стандарди и нивната примена. http://www.isrm.gov.mk/mk/images/upload/dokumenti/posleden_konsolidiran_tekst_zakon_za_standardizacija_mart_2014.pdf (посетен на 25.05.2017)

1.3. Цели и задачи на истражувањето

Општа научна цел

Општата научна цел на ова истражување е да се утврдат основните алатки и практики од искуствата на земјите на НАТО и ПЗМ, заради воспоставување на рамка за имплементирање на ефикасен систем за управување со животната средина (ЕМС) во одбранбениот сектор на Република Македонија, со што ќе се подобрат позитивните аспекти кои ќе ги минимизираат негативните влијанија врз животната средина предизвикани од страна на Армијата на Република Македонија.

Преку научни методи да се пристапи кон пронаоѓање на начини како одбранбениот сектор на Република Македонија да ги најде и илустрира методите за развој и имплементирање на систем за управување со животната средина во своите организации (Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија).

Со оглед на општата цел, основни задачи на истражувањето се следниве:

- утврдување на општите компоненти на Системот за управување со животната средина (ЕМС) со цел да се добијат насоки како одбранбениот сектор да управува со животната средина;

- да се опишат фазите за развојот и вклучувањето на ЕМС, како што е прикажано во стандардот ИСО 14001;

- да се дефинираат односите меѓу одбраната и животната средина и како тие влијаат на перспективата на организациите од одбранбениот сектор;

- да се утврди поврзаноста на одбранбениот сектор со националното законодавство и регулативите за заштита и унапредување животната средина и природата и како неговите организации (МО и АРМ) да дејствуваат на одговорен начин кон животната средина и природата;

- да се согледаат научените лекции и искуствата од земјите на НАТО и ПЗМ;

- да се објаснат најдобрите практики за заштита на животната средина при извршување на задачите и операциите на Армијата;

- да се идентификуваат главните фактори за заштита на животната средина во процесот на планирање на операциите;

- да се разбере процесот за проценување на состојбата со животната средина и како да се подобри ефикасноста на заштитата на животната средина во одбранбениот сектор;

- да се опишат аспектите на обуката за заштитата на животната средина во одбранбениот сектор.

Практична цел

Практичната цел на ова истражување е насочено кон тоа:

- да се објаснат фазите на развојот и имплементирањето на ЕМС во одбранбениот сектор, како што е прикажано во стандардот ИСО 14001;

- да се даде преглед на важноста на активностите кои водат до имплементација на ЕМС и чекорите кои Министерството за одбрана и Армијата треба да ги преземат за развој на ЕМС;

- да се демонстрира како имплементирањето на ЕМС во одбранбениот сектор го помага извршувањето на примарните должности.

1.4. Предмет на истражувањето

Основниот предмет на истражувањето е фокусиран на процесот на развивање и имплементирање на Системот за управување со животната средина (ЕМС) во одбранбениот сектор. Да се разјасни, дали имплементирањето на ЕМС е задолжително или тоа е алатка за полесно постигнување на општествената цел за одржлив развој и дали ЕМС е универзален или секоја земја треба да изгради свој ЕМС. Во магистерскиот труд се објаснува дека воспоставувањето на ЕМС во одбранбениот сектор е помош, а не пречка. Се регистрираат постојните национални закони, меѓународните и НАТО регулативите за заштита на животната средина. Се даваат основни организациони насоки и принципи за активностите поврзани со животната

средина. Се дава и иницијален преглед на методите кои ќе ги одредуваат приоритетите на организациите.

Во фокусот на овој предмет на истражување се карактеристиките и начинот на имплементација на ЕМС во земјите членки на НАТО и ПЗМ и се извлечени одредени заклучоци за подобро разбирање на оваа тема.

Истражувањето се изведе постапно, од причина што предметот содржи повеќе поими и мерки кои ќе помогнат за комплетно операционализирање на проблемот.

1.5. Основна хипотетичка рамка

Врз основа на општиот пристап на проблемот за развој и имплементација на Системот за управување со животната средина и врз основа на веќе поставените цели во ова истражување ја поставив следната *главна хипотеза*:

Од степенот на имплементирањето на Системот за управување со животната средина во одбранбениот сектор ќе зависи успешното исполнување на барањата и обврските кои се однесуваат на животната средина од страна на Министерството за одбрана и Армијата.

Покрај главната хипотеза ги поставив и следните *посебни хипотези*:

- Од истражувањето и согледувањето на состојбата на животната средина од страна на одбранбениот сектор ќе зависи намалувањето на ризиците кои може да предизвикаат загадување на животната средина.
- Од состојбата на животната средина ќе зависи здравјето на припадниците на Армијата.
- Имплементацијата на Системот за управување со животната средина ќе зависи од управувањето, надзорот и самоконтролата на заштитата на животната средина во одбранбениот сектор.
- Целта на секоја организација да дејствува на одговорен начин кон животната средина зависи од усогласеноста на нејзините активности со националното законодавство и регулативите за заштита и унапредување на животната средина.

- Од едукацијата и обуката на припадниците на одбранбениот сектор ќе зависи свесноста дека секој од нив има обврски и е одговорен за заштитата на животната средина.

- Најзначајните придобивки за животната средина се постигнуваат со добро планирање. Значи од квалитетот на планирањето ќе зависат еколошките перформанси на операцијата.

- Применливи стандарди за заштита на животната средина мора да бидат дел од подготовката на припадниците на Армијата за дејствување во операциите на НАТО.

- Дистрибуирањето на навремени и корисни информации за заштитата на животната средина зависи од постоењето на формален синџир на управување односно од имплементацијата на Системот за управување со животната средина.

- Од преземањето на сите разумно остварливи мерки за заштита на животната средина ќе зависи остварувањето на воената мисија на Армијата.

- Идентификувањето на потенцијалните проблеми на животната средина што е можно порано во фазата на планирање треба да обезбеди ефективен развој на интервенции и мерки за контрола. Клучот за овој процес е развој на ефикасен ЕМС.

- Организациите треба да ги идентификуваат своите цели, а потоа да ја анализираат разликата меѓу нивниот постоечки статус и нивната цел со што ќе создадат база за развој на акциони планови⁸.

- Од транспарентноста за работењето и преземените активности за заштита на животната средина ќе зависи угледот и статусот на организацијата во владиниот, невладиниот и меѓународниот сектор.

⁸ Акционен план е документ кој ги наведува чекорите кои треба да се преземат со цел да се постигне одредена цел. Целта на акциониот план е да се разјасни кои ресурси се потребни за да се постигне целта, односно да се формулира временската рамка кога специфичните задачи треба да бидат завршени и да се утврди кои ресурси се потребни.

<https://www.google.com/#q=action+plan+definition+pdf> (посетен на 15.05 2017)

Со имплементација на ЕМС ќе се утврди синцирот на одговорностите на сите нивоа во одбранбениот сектор.

Зависна варијабла:

Систем за управување со животната средина.

Независни варијабли:

Меѓународни стандарди (ИСО 14001:2015), НАТО стандарди (STANAG 2582, STANAG 2583), стратегиски и доктринарни документи, концептот на одржлив развој.

1.6. Теоретско и операционално одредување на поимите во истражувањето

Во анализа на истражувачкиот проблем преовладуваат следниве поими:

Развој

Поимот развој претставува тек односно одвивање на некој настан или процес.

Имплементација

Поимот имплементација претставува примена односно спроведување на договор, план и/или слично.

Систем за управување со животната средина (ЕМС) (Environmental Management System)

Систем за управување со животната средина (ЕМС) е збир на процеси и практики кои на организациите им овозможува да го намалат своето негативно влијание врз животната средина и да ја зголемат ефикасноста на активностите кои тие ги извршуваат.

Одбранбен сектор

Во Одбранбениот сектор (Министерството за одбрана и Армијата) се вклучени администрацијата на одбраната и припадниците на Армијата одговорни за подржување на активностите кои ги реализираат.

ISO 14000 / ISO 14001

ISO 14000 е фамилија на стандарди кои се однесуваат на управувањето со животната средина и истата постои за да им помогне на организациите при нивното работење да го минимизираат негативното влијание врз животната средина, во согласност со важечките закони, прописи и други еколошки ориентирани барања, и да им овозможи постојано унапредување на работењето.

ISO 14001 им помага на организациите за имплементирање на управување со животната средина. На 15. септември 2015 година излезе третото издание на еден од најпопуларните стандарди за системи за управување, стандардот ISO 14001:2015. Од неговото прво издание во 1996 година во согласност со барањата на стандардот се сертифицирале повеќе од 300.000 организаци во 160 држави во светот.

NATO

НАТО или Северноатлантската алијанса (англиски: North Atlantic Treaty Organisation (NATO), француски: Organisation du Traité de l'Atlantique Nord (OTAN)), понекогаш нарекувана Атлантска алијанса, или Западна алијанса е меѓународна безбедносна организација која била создадена со потпишувањето на североатланскиот договор на 4 април, 1949 година. Седиштето на НАТО се наоѓа во Брисел, Белгија и организацијата претставува систем за колективна одбрана со кој нејзините држави членки се обврзуваат за заедничка одбрана во одговор за напад од надворешни лица. Фундаменталниот принцип на Алијансата е заедничка заложба за меѓусебна соработка меѓу земјите членки заснована врз взаемната поврзаност на нивната безбедност. Накусо Алијансата е асоцијација на слободни држави обединети во нивната решеност да ја сочуваат својата безбедност преку заемни гаранции и стабилни односи со други земји.

Партнерство за мир (ПЗМ)

Партнерството за мир (ПЗМ) (The Partnership for Peace (PfP)) е програма за практична билатерална соработка меѓу поединечни земји (евроатлантски партнер) и НАТО. Таа им овозможува на партнерите да изградат сопствени односи со НАТО, и да ги изберат своите приоритети за соработка.

Систем за управување со животната средина во операциите на НАТО АЈЕПП-3 Allied Joint Environmental Protection Publication - Environmental Management System in NATO Operations (STANAG 2583- Standardization Agreement 2583)

Целта на овој документ е да обезбеди разбирање на процесот на планирање и имплементација на ЕМС од страна на припадниците на одбранбениот сектор, а особено за оние кои се најодговорни за планирањето и имплементацијата на заштитата и унапредувањето на животната средина.

Зоружена заштита на животната средина - Најдобри практики за заштита на животната средина за воени објекти во операциите на НАТО, АЈЕПП-2 - Allied Joint Environmental Protection Publication - Best Environmental Protection Practices for Military Compounds in NATO Operations стандарден договор (STANAG 2582- Standardization Agreement 2582)

Цел на оваа НАТО публикација е да се биде како прирачник за персоналот кои ќе планира најдобри практики за активностите на Командата Headquarters (HQ) на Комбинираните здружени сили (CJTF Combined Joint Task Force) тактичко и оперативно ниво.

„Идентификација“ на аспектите на животната средина

Во пракса ова за организациите кои што сакаат да имплементираат систем за управување со животната средина, би значело дека мораат да направат листа на аспекти на животната средина. Листата на аспекти на животната средина е од витално значење при развивање и имплементирање на систем за управување со животната средина. Во оваа фаза се одредуваат процесите кои што се одвиваат во организациите, а имаат интеракција со животната средина.

Животна средина

Под поимот животна средина во рамките на ISO 14001:2004 се подразбира „околината“ во која организацијата работи, вклучувајќи ги и воздухот, водата, земјата, природните ресурси, луѓето, флората и фауната и нивната интеракција.

Аспекти на животната средина

Под поимот аспекти на животната средина во рамките на ISO 14001:2004 се подразбираат активности на организацијата и нејзините производи или услуги кои имаат интеракција со животната средина.

Влијанија врз животната средина

Под поимот влијанија врз животната средина се подразбира секоја промена на животната средина без разлика дали е позитивна или негативна, а произлегува целосно или делумно како резултат од аспектите на животната средина на организацијата.

Заштита на животната средина

Заштита на животната средина претставува заштита на просторот и животната средина од штетното влијание на активностите кои ги реализира Армијата.

1.7. Методи и техники на истражувањето

Во контекст на современите научно-методолошки пристапи на истражување со комбинирање на повеќе истражувачки методи, во истражувањето настојувал да се примени на неколку методолошки постапки на собирање, анализа и интерпретација на податоците да добијам една систематизирана целина. Покрај квалитативната анализа на релевантни теориски извори, како основна методолошка постапка односно техника за собирање на податоци се користев и со анализа на содржина на публикации, стандарди, национални и меѓународни нормативни акти, материјали од презентации од искусни претставници на армиите на НАТО и ПЗМ земји, а како методолошки постапки за анализа и интерпретација на податоците применував индуктивно – дедуктивен метод, аналитичко-синтетички метод и компаративен метод на анализа. Во контекст на анализата на содржината се фокусирав на толкување на официјалните документи, како и на презентации, текстови, написи, публикации, различни статии и слично од интернет страни, а кои се однесуваат на предметот на истражување. Исто така користев искуства на држави членки на НАТО и ПЗМ за да се дојде до полесно формулирање и решавање на проблемите поврзани со заштитата на животната средина.

Компаративниот метод на анализа го користев со цел да се изврши делумна квалитативна и квантитативна селекција и анализа на прибраните податоци и врз основа на тоа да се соопштат релевантните факти за потврдување или негирање на поставените тези. Овој метод се користи за споредување на сите податоци добиени со претходно користење на анализата на содржината, а кои се однесуваат на бројните показатели за потребата и бенифитите од развивањето и имплементирањето на Системот за управување со животната средина во одбранбениот сектор.

Преку анализа и интерпретација на фактите во ова истражување се добија квантитативни и квалитативни податоци, со кои со соодветна обработка се доби верификација на хипотезите и се оствари целта на истражувањето.

Ова истражување има за цел да го елаборира и анализира процесот на имплементирање на Систем за управување со животната средина во одбранбениот сектор преку теоретски разработки и примери од пракса. Целта на истражувањето беше анализа, согледување, донесување заклучоци и врз сето тоа одредени алтернативи во вид на стратегија која ќе биде применлива за заштита на животната средина во одбранбениот сектор. Според карактерот, ова истражување има теориски и емпириски елементи, но и елементи на прогностика. Тоа е замислено како применето и оперативно.

ГЛАВА I

ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ И ЗАПОЗНАВАЊЕ СО ОСНОВИТЕ НА СИСТЕМОТ ЗА УПРАВУВАЊЕ / МЕНАЦИРАЊЕ СО ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

1.1. Историски развој на ЕМС во цивилните организации

Во 1972 година, извештајот Граници на Растежот, донесен од Клуб од Рим, нагласил дека светските извори на ресурси не можат да го задоволат начинот на живеење на многу земји од развиениот свет. Во декадата која следувала, одредени групи и политички партии извршиле притисок и успеале во политичката агенда на многу влади и меѓународни владејачки тела да се најде и заштитата на животната средина. Политиките за управување со многуте проблеми поврзани со животната средина се развивале низ три фази. Во првата фаза, станало јасно дека индустријата мора да биде одговорна за општествениот притисок врз животната средина. Како прво, одговорноста на индустријата била да ги разгледа само индивидуалните технички, крајни решенија, како ограничено загадување со поставување на филтри на оцаците. Во текот на годините, како и да е, овие решенија се покажале како недоволни. Тие едноставно го враќаат проблемот од еден природен извор – земја, во друг - воздух и вода, без навистина да го решат. Исто така владите во извештаите на нивните земји за животната средина ја повторувале истата состојба односно доаѓале до исти резултати: животната средина е веќе загадена, а од тоа што земјата и водата биле веќе загадени се јавиле многу потенцијални проблеми поради кое требало да се наоѓаат решенија за чистење на загадувањето. Ова ги поттикнало владите да изгласаат законодавство што води кон втората фаза на политиката за животната средина – чистење на контаминираната животна средина. Чистењето е сеуште најголемата компонента од управувањето, но тоа не претставува интегриран управувачки пристап. Овие ад-хок пристапи требало да бидат заменети со посистематска процедура која го опфаќа целиот круг на операциите, од почеток до крај.

Во 1980тите, и индустриите и владите почнале да заземаат систематски пристап кон проблемите поврзани со животната средина воспоставувајќи квалитетни раководни системи. Анализите на индустриските процеси покажале дека проблемите поврзани со животната средина често произлегуваат од нетехнички причини и од недостаток на

организација и работење со неправилен процес, вклучувајќи непроверување на грешките, недоволна комуникација и недоволно знаење. Како резултат на ова, владите и индустриите го поместиле фокусот на одлуки, со тоа што почнале да ги земаат предвид нарушувањата на животната средина во текот на индустриските процеси. Со адаптирање на принципите на квалитетно водење, свесноста за заштитата на животната средина се зголемила што резултирало со посистематски приод во оваа проблематика. Основата на овој приод е системот за менаџирање (управување) со животната средина (ЕМС) (Environmental Management System (EMS)), кој вклучува план, внесување, проверка и повторувачки процес. ЕМС дозволува организациите да ги водат активностите за спречување на загадувањето и да ги минимизираат идните негативни влијанија врз животната средина, без воведување на дополнителни оперативни и финансиски оптоварувања на владите. Ова разумно води кон бенефиции и за владите како и за индустриите. Владите нивните национални агенди во сите области меѓу кои и заштитата и унапредувањето на животната средина, првенствено ги усогласуваат со законодавството и тие стануваат пример за значењето на воспоставување на раководен систем во сите области.

Во Западна Европа, Северна Америка и во поголем број на земји во светот, приодот за контролирање на влијанието врз животната средина драматично се изменило. Првенствено, владините напори се концентрирале на развој на законодавството и регулативните акти, но и на подобрување на организацијата и реализацијата на оперативните процеси за заштита на животната средина.

Одговорноста на индустриите растела за што имало големи реагирања. Тие инвестирале во нови технолошки решенија базирани на задоволување на потребите на новите регулативи и услови поврзани со добивање на оперативните дозволи. Во 1972 година по конференцијата на Обединетите Нации за животната средина била создадена Светската Комисија за животна средина (World Commission on Environment and Development – WCED). Како независна комисија, WCED ја превзела задачата за повторно проценување на животната средина во контекст на развој. Во 1987 година, бил отпечатен извештај, „Нашата заедничка иднина“, во кој бил промовиран терминот „одржлив развој“ и истиот ја поттикнувал индустријата за развој на ефективни системи за управување со животната средина. Повеќе од 50 светски лидери ја препозnale важноста од извештајот и конференцијата ја нарекле голема за натамошна дискусија и

одлуки за акции. ОН тогаш организирале Конференција за животна средина и развој (United Nations Conference on Environment and Development (UNCED)) така наречена Самит на Земјата (Earth Summit), одржана во Рио Де Жанеиро во Јуни 1992 година. Резултат од ова била Агендата 21⁹, глобален консензус и политичко здружување на највисоко ниво.

Други битни настани во развојот на системите за управување со животната средина биле основањето на Светскиот работен совет за одржлив развој (World Business Council for Sustainable Development (WBCSD)) и Работната група за одржлив развој на Меѓународната комора за комерција кои донеле 16 принципи за менаџирање односно управување со животната средина. Развиените организации кои го вклучувале EMC во своето работење, барале повеќе јасност и детали, посебно за стандардни методологии. Во Март 1992 година Британскиот институт за стандарди основал стандард за управување со животната средина (British Standard (BS) 7750), а од април 1995 година, ЕУ издала еко-водење и ревизорска шема (Eco-Management and Audit Scheme (EMAS)) која се применува во секоја држава членка на ЕУ. EMAS бара од учесниците да ги следат нивните активности за заштита на животната средина и да се приклучат во постојано докажување, како и да донесуваат важни информации погодни за јавноста.

Меѓународната организација за стандардизација (ИСО) (International Organisation for Standardisation (ISO)) е невладинa организација со околу 100 национални стандардни тела, основана во 1947 година. Од 1991 година, разни работни групи следени од подкомитети на официјалниот технички комитет 207 (Technical Committee (TC)), развивале стандарди за аспектите на животната средина.

Нацрт интернационалниот стандард за EMC (ИСО 14001) бил изработен во 1995 година, а конечниот бил завршен во 1996 година. EMC бил вклучен во креирање на меѓународните термини кои се бараат за усогласување на меѓународните договори со ЕУ и светот. Исто така национални стандарди биле создадени во Франција, Ирска, Канада, Шпанија и Јужна Африка. Во 1996 година, Канадската консултантска

⁹ Агенда 21 е еден сеопфатен план за акција за тоа кои активности треба да се преземат на глобално, национално и на локално ниво од страна на организациите на системот на Обединетите нации, владите и главните групи во секое подрачје во кое човекот има влијанија врз животната средина.
<https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21> (посетен на 12.12.2016)

организација за практики за управување со ризиците по животната средина направила истражување за примена на ЕМС во над 400 компании. 64% од компаниите имале ЕМС, а 15% изјавиле дека нивниот систем ги поддржува ЕМС елементите. Студијата довела до заклучок дека менаџирањето со кризи било сеуште најпопуларниот пристап за прашањата за животната средина и дека вклучувањето на ЕМС:

- е основа за стратески бизнис резултати;
- е широк суштински процес кој ја засега секоја точка во синџирот на операции;
- влијае за избегнување на ризици во работата;
- влијае на потрошувачката и одржливиот развој;
- влијае на производството и произведува квалитет.

Од 1996 година па наваму бројот на компаниите кои го развиваат ЕМС (ИСО 14001 сертификати) постојано се зголемува.¹⁰

1.2. Историски развој на ЕМС во одбранбениот сектор

Министерството за одбрана и вооружените формации поради бројот на оружје, моторни возила, воздушни летала и бродови, како и поради природните ресурси во нивна надлежност, особено треба да имаат ЕМС. ЕМС е најдобриот начин во исто време за заштита на животната средина и за одржување на борбената готовност¹¹.

Многу земји имаат вооружени сили со сурови задачи и видови на опрема, така да предизвиците за заштита на животната средина се големи. Во 1996 година НАТО Комитетот за Предизвици на Модерното општество (NATO Committee on Challenges of Modern Society (NATO/CCMS)) започнало пилот студија која овозможила размена на искуствата и знаењата на дваесет и девет земји за вклучувањето на ЕМС во воениот сектор. Пилот студиската група ја завршила својата задача во декември 1999 година. Во март 2000 година конечниот извештај за пилот студија бил одобрен од страна CCMS на годишниот состанок во Брисел.

¹⁰ Final report NATO Pilot Study on Environmental Management Systems in the Military Sector страна 5-8 <http://www.nato.int/science/publication/publi/envmil/envmil2.pdf> (посетен на 12.12.2016)

¹¹ Борбената готовност на вооружените сили (трупите) е состојба која го дефинира степенот на подготвеност на секоја единица на вооружените сили (трупите) да ги врши борбените мисии кои и се доверени. <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Combat+Readiness> (посетен на 25.05.2017)

Пилот студиската група работела на следното:

- Размена, преглед и оценка на искуствата и очекувањата помеѓу земјите во врска со Системите за управување со животната средина.
- Идентификување, споредба и оценка на стандардите за заштита на животната средина.
- Анализа на барањата за ресурси и други докази за спроведување на ЕМС во воениот сектор.
- Подготовка на методологии за апликација.
- Објавување упатства за примена, рамки и/или модели за спроведување на Системи за управување на животната средина во воениот сектор.

Групата за пилот студијата заклучила дека е можно, па дури и пожелно имплементирање на системи за управување со животната средина во воените организации. Групата препорачала да се имплементира стандард за управување со животната средина кои е признаен во целиот свет. Единствениот стандард на располагање, кои се признава на двете страни на Атлантикот е стандардот ИСО-14001. Финалниот производ на студијата е првото јасно упатство за целосно имплементирање на систем за управување со животната средина во воениот сектор.

По набљудувањето на придонесите од здружениот приод со Пилот Студијата се верувало дека адаптирањето на ЕМС има смисла. НАТО/CCMS се согласил да го направи овој водечки документ за помагање на воениот сектор во планирање и вклучување на ЕМС. НАТО/CCMS Пилот Студијата за управување со животната средина во Воениот Сектор истражувала три доминантни меѓународни стандарди:

- БС 7750 - British Standard - BS 7750;
- ИСО 14000 – International Organisation for Standardisation (ISO) или
- ЕМАС Eco-Management and Auditing Scheme (EMAS) во Европската Унија.

Пилот Студиската група заклучила дека разликите меѓу овие стандарди се минимални и дека сите треба да бидат користени од вооружените сили без нарушување на борбената готовност. Групата ги препорачала сериите стандарди ИСО 14000 како водечки линии кои треба да бидат користени од НАТО и земјите НАТО Партнерство за мир (ПЗМ) (NATO Partnership for Peace (PfP)). Оваа одлука се направила затоа што ИСО 14000:

- бил најнов стандард;

- е единствен стандард кој се препознава низ светот (вклучувајќи ја и ЕУ, во рамките на ЕМАС);

- лесно се прилагодувал на ИСО 9000 (стандард за управување (менаџирање) со квалитет) кои веќе бил користен од НАТО силите;

- бил веќе адаптиран од неколку НАТО и ПЗМ земји;

- бил најпогоден стандард (другите стандарди барале повеќе организација и издатоци);

- е лесен за користење.

Се проценило дека НАТО земјите може да бидат обврзани да ги следат построгите барања од одредени документи.¹²

1.3. Примери како некои земји го вклучувале ЕМС

Следните примери покажуваат како некои земји го вклучувале системот за управување со животната средина.

1.3.1. Данска

На 1 Јануари 1993 година, Министерство за одбрана на Данска основало комисија за заштита на животната средина и природата. Задача на комисијата била да ги подржува напорите за заштита на природата и животната средина во зоната на одговорноста на Министерство за одбрана на Данска, во соработка со разни јавни и одбранбени авторитети. Членовите на комисијата биле избрани од Командата на одбраната, Командата на домашната гарда, Одбранбениот конструкционен сервис, Администрацијата за навигација и хидрографија и офицерот одговорен за лов. Министерство за одбрана ги назначило претседателот и секретарот на комисијата.

Од комисијата исто така било барано да ги прати и разгледува националните и меѓународните напори за заштита на животната средина и природата.

На првиот состанок на комисијата, Министерството за одбрана ја презентирало нацрт верзијата на политиката и стратегијата за животната средина кои ги специфицирале четирите главни полиња за реализација на напорите за заштита на

¹² Final report NATO Pilot Study on Environmental Management Systems in the Military Sector страна 5-8 <http://www.nato.int/science/publication/publi/envmil/envmil2.pdf> (посетен на 12.12.2016)

животната средина: законодавство/заштита; проценка на аспектите на животната средина кои се во одговорност на Министерството за одбрана; образование и информирање.

Одбранбениот конструкционен сервис ги одредил задачите за развој и започнување на ЕМС под надлежност на Министерството за одбрана. ЕМС бил поставен според Британскиот стандард 7750 и истиот помогнал да бидат опишани појдовните проценки. Воздухопловна база била избрана како база на пилот проектот за воспоставување на ЕМС .

Образовниот систем за оваа проблематика бил формиран и првиот клас кој бил формиран во 1993 година броел 86 учесници. На почетокот, обуката се спроведувала со три курсеви:

- Еднодневен курс за раководителите и началниците за да се запознаат со административните и политичките аспекти на ЕМС.

- Осумдневен курс кој вклучувал и практичен тренинг, а учествувале учесници кои биле избрани во иднина да бидат менаџери за животната средина. Курсот бил дизајниран така да ги оспособи учесниците за вклучување на ЕМС по неговото основање.

- Дополнителен осумдневен курс вклучувал напреден материјал за инструктори и координатори.

Програмата била развиена и тестирана на група во есента 1993 година. Врз основа на ова искуство, Одбранбениот конструкционен сервис издал „Водич за подготвителен преглед“.

Подоцна во 1994 година Командата на одбраната, која била одговорна за едукацијата на менаџерите за животната средина, ја изменила програмата во курс кој траел пет недели, вклучувајќи една недела пракса.

Други елементи за поддршка на ЕМС биле:

- Насочување на администрацијата според Стратегијата за животна средина на Министерството за одбрана и правилата во Водичот за подготвителен преглед.

- Собирање на основните податоци за животната средина. Потребата за тоа била препознаена и Одбранбениот конструкционен сервис во 1994 година оформил прва достапна верзија на Базен систем на основни податоци.

1.3.2. Обединето Кралство

Многу од општините на Обединетото Кралство го адаптирале ЕМАС, и тоа и дало на земјата искуство за имплементирање на ЕМС. Програмата на локалната влада е наречена Локален авторитет ЕМАС. Локалната влада го гледа внатрешното менаџирање со животната средина како клучен резултат бидејќи тоа им овозможува водење на општеството по пример.

Многу години, локалните авторитети ги докажувале нивните активности поврзани со заштитата на животната средина, на професионален и прогресивен начин. Програмата Локален авторитет ЕМАС и помогнала на локалната влада да ги врши одговорностите на координиран начин. Исто така им овозможувала да делат најдобра практика со другите авторитети за да докажат изведби и други извори. Ова им дозволувало да ги откријат начините на заштеда на пари низ практика со заштитата на животната средина.

Во 1990 година во првиот извештај наречен Бел Лист „Ова заедничко наследство“ (White Paper, This Common Inheritance)¹³, Владата дала задача на сите оддели да осниваат стратегии за добро одржување на животната средина до крајот на 1992 година. Во Јуни 1997 година, Премиерот доставил до Генералното Собрание за одржлив развој на ОН дека: „Ние мораме да го направиме зелен процесот на владата. Размислувањата за животната средина мора да се вклопат во сите наши одлуки, без оглед на секторот. Ова мора да се случи на почетокот, не да се остави за подоцна.“

Во Мај 1997 година, Одделот за животна средина и Одделот за транспорт, формирале Оддел за животна средина, транспорт и региони. Двата оддели активно развивале и вклучувале иницијативи во „зелените операции“, и делеле совети и искуства со другите оддели. Министрите одговорни за „зелените резултати“

¹³ Од 1990 година Владата на Обединетото Кралство секоја година го дава овој извештај за да ислести за нивниот напредок во врска со стореното за животната средина
<http://www.nhbs.com/series/42163/this-common-inheritance>

известувале и го прегледувале нивниот напредок на регуларните владини состаноци. Двата поранешни оддели ги објавиле нивните размислувања за животната средина како политички изјави за зелени-домаќинства. По тие изјави во извештајот Бел Лист, имало четири програми: Одржлив развој, Климатски промени, Био разновидност и Одржувачки шуми, и Петтата акциона програма за животната средина на ЕУ. Одделот за животна средина, транспорт и региони имал нови основи на операции на зелено владеење кои биле земени од сите владеачки оддели. Основата е поставена за помош на одделите да ги развиваат нивните цели, објекти и насоки за докажување на изведбите за заштита на животната средина, и бил вклучен и модел на сигурност и програма за докажување.

Во Октомври 1996 година, Одделот за животна средина станал првиот оддел кој давал овластувања за БС 7750 и ИСО 14001 за Канцелариите кои даваат услуги во делот за ЕМС. Проширувањето на ЕМС во Оддел за животна средина, транспорт и региони формално било во Март 1998 година.

ЕМС е дизајниран за идентификација, минимизирање и водење на значајните аспекти на животната средина при изведување на операциите; да ги заштитува постојаните докази; и да обезбеди изведби во согласност со политиката на обврските и целите. За да им помогне на другите оддели да вклучат ЕМС, Одделот за животна средина, транспорт и региони основал и претседавал со внатрешна група за развој и водење. Документот „ Водич за Владините оддели за имплементирање на системи за управување со животната средина “, станал главна основа и водич за управување со животната средина во одбранбениот сектор.

1.3.3. Канада

Во 1995 година, федералната влада, одделите и агенциите биле насочени да развијат и вклучат формален ЕМС за минимизирање на негативните ефекти врз животната средина предизвикани од нивните активности. Ова барање било доставено и до Одделот за национална одбрана и Канадските сили. Насоките за зелени владини операции довеле до заклучок дека правилно дизајниран ЕМС ќе обезбеди рамка од практики која ќе му помогне на одделот или агенцијата за водење на агендата и

документите за животна средина, оценката, и комуникацијата за извршување на активностите поврзани со животната средина.

Во декември 1995 година почнал да се применува додатокот на амандманите на Ревизорскиот општ акт, со кој се барало одделите да подготват стратегии за одржлив развој и акциони планови, и да ги доставуваат за разгледување од страна на Парламентот најмалку секои три години. Амандманите исто така поставиле позиција на комесар за животната средина и одржлив развој, која била пополнета во јули 1996 година.

За застапување на генералниот ревизор, комесарот прави мониторинг на напредокот на одделите за спроведување на целите на одржливиот развој и имплементацијата на нивните акциони планови. Комесарот годишно го известува Парламентот за резултатите.

Националната одбрана и Канадските сили согледуваат дека тие имаат влијание врз животната средина и дека се одговорни за помош за нејзината заштита. Тие имаат воведено многу програми за ограничување на влијанието на нивните активности врз животната средина и за давање на допринос за здравјето и добрата состојбата на населението. Националната одбрана и Канадските сили се свесни за доприносот за заштита на животната средина и го прошируваат тоа во нивното прво известување за активностите на одбраната за одржлив развој. Тие ги вклучуваат постоечките иницијативи каде што е погодно, и поставуваат нови цели за зголемување на учеството на Националната одбрана кон придонесот за одржлив развој.

Националната одбрана и Канадските сили распознаваат дека одржливиот развој мора да биде вклучен во процесот на планирање на работата.

1.3.4. Соединетите Држави

На почетокот на 1996 година, Канцеларијата на Секретарот за одбрана го препознал потенцијалот на системите за управување со животната средина како ИСО 14001 за да развие Оддел во одбраната за спроведување на програма за животна средина. По одржаниот симпозиум со претставници од индустријата и клучните авторитети од Воените оддели, Одделот за Одбрана се согласил да го вклучи ИСО 14001 во приближно 15 инсталации за да ги детерминира придобивките од адаптираните

принципи на ИСО 14001. Пилот фазата почнала во 1997 година. По две години, откриле дека вклучувањето ги соединува подобро програмите за животна средина и помага на одговорните посестрано одредување на судирите на нивните активности и животната средина. Одделот за Одбрана ги охрабрил претпоставените да го прилагодат ИСО 14001 како добра работна практика.

1.4. Поим и карактеристики на системот за управување / менаџирање со животната средина

Системот за управување со животната средина (ЕМС) е систематски пристап кој на институциите им овозможува во својата организација да вградат рутина или невообичаени одлуки заради исполнување на барањата кон животната средина. Со него се утврдува рамката за управување на програмата за животната средина и истиот обезбедува насоки за планирање, водење, проверка, следење, оценување, комуникација и ажурирање на програмата за животна средина. ЕМС е компонента на системот за менаџирање на институцијата, која е одговорна за управување и интегрирање на еколошките аспекти и прашања во процесите на управување.

Еден ЕМС е составен од организациона структура, планирање на активности, матрицата на одговорностите, практики, процедури, процеси, чекори, и ресурси (материјални и човечки) за планирање, развој, спроведување, остварување, преглед и одржување на политиката за животна средина на организацијата. Тој на една институција и овозможува контрола на влијанието на своите активности врз животната средина, не само тие да се во согласност со тековните еколошки барања, но и за да се идентификуваат и превентивно да се преземат потребните активности за управување со идни извори кои би можеле да влијаат врз одржливоста на мисијата. ЕМС е создаден врз основа на докажан модел кои се состои од четири фази - План, Извршување, Проверка, Дејствување (Plan, Do, Check, Act), кој е добро познат PDCA циклус. Меѓународната организација за стандардизација има развиено ISO 14001 стандард за да се воспостави сет на меѓународно признати критериуми за ЕМС. Со помош на ЕМС организацијата ја воспоставува политиката за заштита на животната средина, целите и процесите со кои ја реализира политиката, како и преземањето мерки, тогаш кога е

потребно да го унапреди својот учинok и да прикаже усогласеност на системот со барањата на овој стандард.

Меѓународната организација за стандардизација го развила ISO 14001 стандардот за да се воспостави сет на меѓународно признати критериуми за EMC. ISO 14001 моделот е глобален стандард кои може да помогне министерствата за одбрана и армиите да направат сопствен EMC, прилагоден на нивните поединечни карактеристики. Примената на ИСО 14001 сега расте најбрзо во јавниот сектор, но и во локалните односно општествените организации, градската администрација, регионалните организации, вклучувајќи ја и Европската Унија, Организацијата на Обединетите Нации и НАТО поради кое се повеќе се применува и во одбранбениот сектор на развиените држави.

ГЛАВА II

ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СИСТЕМ ЗА УПРАВУВАЊЕ / МЕНАЦИРАЊЕ СО ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО СТРУКТУРИТЕ НА НАТО И НАЧЕЛА ЗА ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО ОДБРАНБЕНИОТ СЕКТОР

Воените активности често имаат различни негативни влијанија врз животната средина во кои тие се случуваат. Нарушувањата на животната средина од воените активности може да биде закана за благосостојбата и живеалиштата. НАТО одговорноста е во делот на заштита на физички и природни средини, каде што се вршат операции и обуки. Воените обуки можат да влијаат врз биодиверзитетот, од растителниот свет, птици и инсекти до морскиот свет и морски цицачи. Преку истражувања и нови технологии, заедно со стандардизацијата на процедурите и обуките, Алијансата работи на подобрување на заштитата на животната средина и природата каде што оперира. Мерките кои се преземаат се во насока на заштита од опасни материи (вклучувајќи гориво и масло), третман на отпадни води, управување со отпад, намалување на потрошувачката на енергија од фосилни горива, како и примена на системи за управување со животна средина за време на НАТО активности.¹⁴

1.1. Тековни активности на НАТО во врска со животната средина

- Заштита на животната средина од штетните ефекти на воените операции.
- Промовирање на еколошки практики за управување во областите за обука и за време на операции.
- Прилагодување на воените средства према средината каде се дејствува.
- Подготвување за одговор при природни и катастрофи предизвикани од човекот.
- Разгледување на влијанието на климатските промени.
- Едукација на припадниците на НАТО во врска со сите аспекти на предизвиците за животната средина.

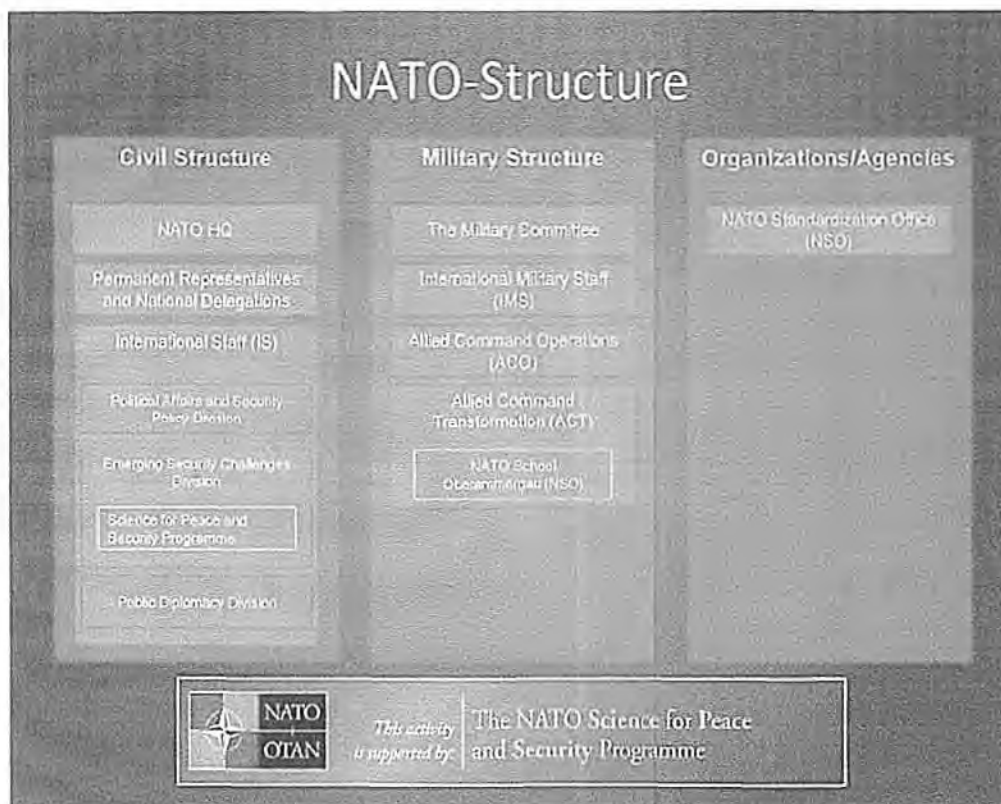
¹⁴ Marina Malish Sazdovska, NATO AND THE ENVIRONMENT
https://www.researchgate.net/publication/287997973_NATO_AND_THE_ENVIRONMENT (посетен на 05.06.2017 година)

- Поддршка на земјите-партнери во градењето на локалните капацитети.
- Подобрување на енергетската ефикасност и независноста од фосилните горива.
- Изградба на еколошки инфраструктури.

Сите овие активности се поделени во две категории:

- Заштита на животната средина што претставува заштита на физичката и природната средина од штети и од штетно влијание на воените активности.
- Безбедност на животната средина што е преземање на активности за безбедносните предизвици кои произлегуваат од физичката и природната средина.¹⁵

1.2. Структура на НАТО кои работат на заштита на животната средина

Слика 1. Структура на НАТО¹⁶

¹⁵ Environment – NATO's stake http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91048.htm (посетен на 12.12.2016)

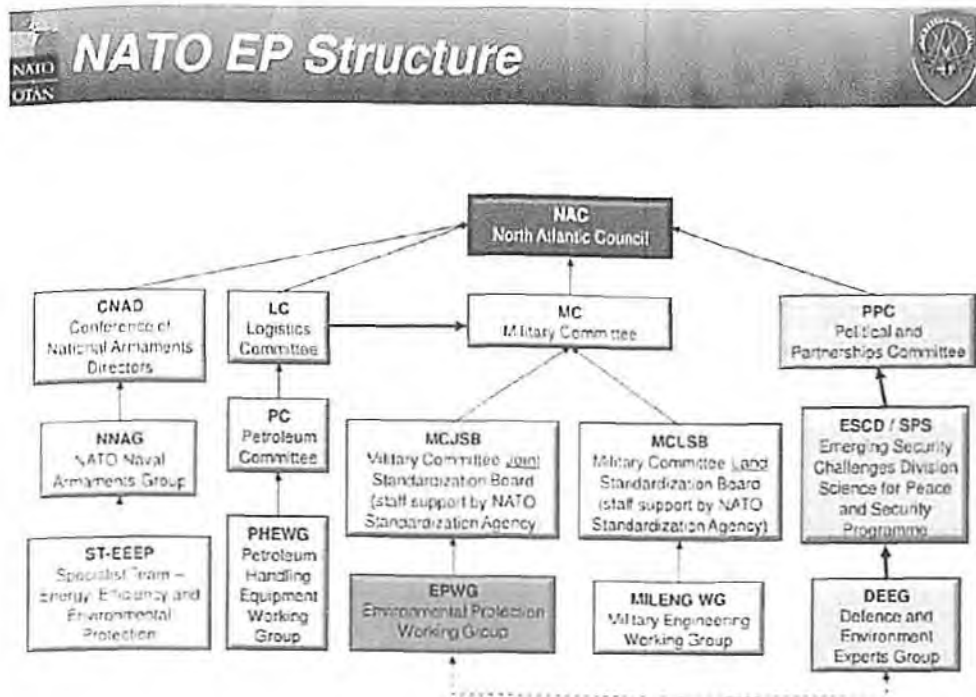
¹⁶ Презентација „Key Environmental Laws and Regulations“ од Dr. Harald Kilias од Министерството за одбрана на Република Германија, одржана на 18.04.2015 година во рамките на НАТО работилница од областа на заштитата на животната средина.

Во НАТО има повеќе структури кои директно или индиректно работат на заштитата и унапредувањето на животната средина.

Во цивилните структури на Седиштето на НАТО во рамките на Дивизијата за безбедносни предизвици за итност (NATO HQ Emerging Security Challenges Division (ESCD) сместена е Програмата Наука за мир и безбедност (The Science for Peace and Security (SPS) Programme). ESCD е основана во 2010 година за решавање на поголем спектар на нетрадиционални ризици и предизвици со кои се соочува НАТО и неговите партнери. Програмата Наука за мир и безбедност (The Science for Peace and Security (SPS) Programme) е политичка алатка која ја зајакнува соработката и дијалогот со сите партнери, врз основа на научни истражувања, иновации, како и размена на знаења. Програмата на SPS обезбедува средства, стручни совети и поддршка за развивање на заеднички активности поврзани со безбедноста од страна на земјите членки на НАТО и партнерските земји.

Во воените структури на НАТО се:

Работна група за заштита на животната средина (Environmental Protection Working Group – EPWG) која е подредена на Заедничкиот одбор за стандардизација (Joint Standardization Board), а поднесува извештаи на Воениот Комитет (The Military Committee) каде сите Началници на одбраната на земјите членки на НАТО работат заедно. EPWG е составена од делегати на НАТО, партнерските земји и тела на НАТО како што се Сојузничката команда за операции (Allied Command Operations), Училиштето на НАТО, Центар на познавачи на Военото инженерство (Military engineering (MILENG) Center of Excellence), Агенцијата за поддршка на НАТО (NATO Support Agency) и Центарот на познавачи за Енергетика / Безбедност (Energy /Security Center of Excellence). EPWG има за цел да се намалат штетните влијанија на воените активности врз животната средина преку развивање на политиките на НАТО, стандардизациските документи, насоките и најдобрите практики во планирањето и спроведувањето на активностите и вежбите.

Слика 2: Структура на НАТО за заштита на животната средина¹⁷

Во рамките на НАТО, има неколку можности каде што се врши едукација и обуки за заштита на животната средина.

НАТО Училиштето во Оберамергау, Германија (NATO School Oberammergau) обезбедува два курса за заштита на животната средина:

- M3-77 Планирање и управување на заштитата на животната средина за воени активности предводени од НАТО и

- M3-79 Практики и процедури за заштита на животната средина за воени активности предводени од НАТО.

¹⁷ Презентација „Работење за интеграција на заштитата на животната средина во дневните воени активности“
http://www.mod.mil.gr/staticsites/greenarmedforces/sidv2/SiD_files/sid/1_SiD_Presentations/3_Manpower_Session_Speakers/3_Environmental_Protection_within_NATO_Working_toward_Integration_of_EP_in_Daily_Military_Activities.pdf

Во Центарот на познавачи на Военото инженерство (Military engineering – MILENG - Center of Excellence), се предвидени модули за заштита на животната средина, а исто така и Програмата SPS обезбедува обуки преку курсеви, семинари, работилници и слично.

Структури на НАТО за стандардизација:

- Комитет за стандардизација (Committee for Standardization - CS) е висок комитет на НАТО за стандардизација, составен главно од претставници од сите земји членки на НАТО. Работат под надлежност на Северноатлантскиот совет (North Atlantic Council - NAC), кој ги издава правилата и упатствата за сите активности за стандардизација на НАТО. Неговата мисија е да врши управување со доменот на политиката за стандардизација и управувањето во рамките на Алијансата за да се придонесе за развој на интероперабилноста и ефективни чинења на воените сили и капацитети на сојузниците.

- НАТО Канцеларија за стандардизација (NATO Standardization Office -NSO) ги иницира, координира, поддржува и ги спроведува активностите за стандардизација на НАТО кои се спроведуваат под надлежност на Комитетот за стандардизација. Таа, исто така му помага на Воениот комитет на НАТО за развојот на воената оперативна стандардизација. Нејзината мисија е да се поттикне стандардизација на НАТО, со цел подобрување на оперативната ефикасност на воените сили на Алијансата. Таа го олеснува вклучувањето на планирањето на стандардизацијата во доменот на процесот на планирање на одбраната на НАТО (NATO Defence Planning Process - NDPP) за да се постигне интероперабилност. NDPP има за цел да го координира националниот и мултинационалниот развој на силите и капацитетите за целиот спектар на сојузничките мисии. Стандардизацијата придонесува во NDPP подобрување на интероперабилноста на силите и капацитетите.

- НАТО персонална група за стандардизација (NATO Standardization Staff Group - NSSG) му помага на директорот на Канцеларијата за стандардизација. Тоа е форум на персонално ниво, што ја олеснува кохерентноста на активностите и процедурите на НАТО за стандардизација низ тела на НАТО, особено за стандардизација на барањата на авторитетите.

- Базата на документи на НАТО за стандардизација (NATO Standardization Documents Database - NSDD) обезбедува консолидирано складирање на сите стандардизациски документи на НАТО и нивните поврзани информации, вклучувајќи ги и националните податоци за ратификација.

- Стандардите договори (Standardization Agreements - STANAGs) и сојузничките публикации изгласани од страна на NSO се од суштинско значење за програмата на НАТО за евалуација (NATO Evaluation Programme) која е под надлежност на Врховниот командант на сојузничките сили на Европа (Supreme Allied Commander Europe - SACEUR). Оваа програма обезбедува SACEUR со своја изјава да ја потпише способноста на единицата да ја изврши доделената мисија. Исто така, стандардите на НАТО се потребни за да се изврши проверка пред да се даде потврда (сертификат) на единиците, кои се избрани да станат дел од НАТО Силите за реакција.¹⁸

1.3. Стандардизација и стандарди на НАТО за заштита на животната средина

Системите за управување се дизајнирани така што сите стандарди да може да се имплементираат во согласност со истиот принцип на Plan-Do-Check-Act (PDCA) циклус.

Циклус на Deming или PDCA циклус или Shewhart циклус (именуван по Walter Shewhart, кој понатаму се развива од страна на W. Edwards Deming) е модел со четири фаза за управување со промените кои се користи од страна на организациите за континуирано подобрување на бизнисот и делумно решавање на проблемите.

Овој модел на управување со промените им помага на организациите за обезбедување на систематски пристап кон постигнување на континуирано подобрување. Целта е постојано напредување преку секоја фаза и има за цел да се постигне подобар квалитет на активностите кои се изведуваат. Циклусот на Deming е често користен во процесот на управување со промените и во областа на подобрување на бизнисот како PDCA циклус. Тој често е графички прикажан како круг или тркало,

¹⁸ Standardization http://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_69269.htm?selectedLocale=en (посетен на 12.12.2016)

бидејќи бара повторување на истите фази одново и одново со континуирани напори за подобрување на процесите и резултатите на управувањето со промените. Кругот е претставен во четирите фази Plan-Do-Check-Act.

Други варијации на името вклучуваат, Deming круг, Deming тркало, Deming квалитетно тркало и Deming управувачко тркало. Сите тие се однесуваат на истиот модел и процес.¹⁹

Слика 3: Четирите фази на PDCA циклусот при имплементација на стандардот ISO14001²⁰

Планирање

Истражување на влијанието врз животната средина и прашањата за животната средина. Проценка на плановите за активности за животната средина.

Дејствување

Имплементација на активности за животната средина. Градење на системи за имплементација и оперативни системи. Едукација на вработените.

Проверка

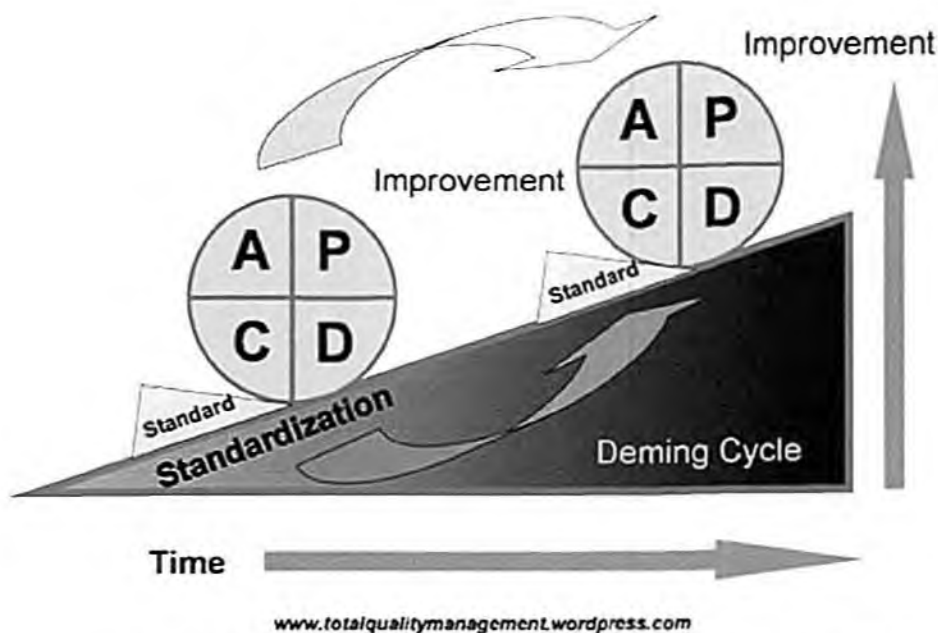
Внатрешни ревизии. Корективни и превентивни мерки.

Извршување

Преглед на управувањето на операциите.

¹⁹ <http://www.change-management-consultant.com/deming-cycle.html> (посетен на 29.05.2017)

²⁰ <http://www.bizcare.co.uk/management%20systems.html> (посетен на 29.05.2017)

Слика 4: Постојано подобрување на квалитетот со PDCA²¹

Стандардизација во рамките на НАТО се дефинира, како процес на развој и имплементација на концепти, доктрини, процедури и дизајни за да се достигне и одржи компатибилноста²², меѓусебната заменливост и заедништвото кои се потребни за да се постигне потребното ниво на интероперабилност²³, или за да се оптимизира употребата на ресурсите, во области на работењето, материјалното и администрацијата. За подобрување на интероперабилноста основните производи и алатки на НАТО од овој процес се стандардите на НАТО опфатени со договорите за стандардизација (STANAGs) помеѓу земјите членки.

Операциите на Алијансата не може да бидат ефикасни без заеднички стандарди. Резултатите од НАТО стандардизацијата осигуруваат дека вооружените сили на Алијансата и силите на нејзините партнери кои учествуваат можат да работат ефикасно и ефективно заедно и нивните авторитети можат да одговорат на барањата.

²¹ www.totalqualitymanagement.wordpress.com (посетен на 29.05.2017)

²² Компатибилен - што може да се спои, да се сложи, да се усогласи со нешто.

²³ Интероперабилност - способноста на воена опрема или групи да работат заедно едни со други. Интероперабилност меѓу силите е од клучно значење за ефикасноста.

<https://www.google.com/#q=interoperability+definition> (посетен на 26.05.2017)

Документ за заштита на животната средина кој е донесен на највисоко ниво односно е одобрен од страна на Воениот Комитет на НАТО е документот MC469 /1 – НАТО Воени принципи и политики за заштита на животната средина (NATO Military Principles and Policies for Environmental Protection). Силите предводени од НАТО мора да се стремат да ја почитуваат заштита на животната средина, принципите и политиките, на тој начин покажувајќи дека НАТО ги почитува меѓународните регулативи и законите и вредностите на земјата домаќин.

Стандардни договори на НАТО (NATO STANAGs) за заштита на животната средина се.²⁴

STANAG 7141 - Заедничка НАТО доктрина за заштита на животната средина за време на воени активности водени од НАТО (Joint NATO Doctrine for Environmental Protection During NATO-led Military Activities (AJEPP-4)) го опишува значењето на планирањето на животната средина и управувањето со ризиците по животната средина. Исполнување на воените цели на мисијата останува приоритет, но со интеграција на аспектите за заштита на животната средина директно во планирањето на работата појавата на проблемите по истата може да се спречат. Исто така ги наведува одговорностите на командантот за заштита на животната средина за време на подготовките и извршувањето на мисијата и ја посочува обуката и едукацијата.

STANAG 2510 – Барања за заедничко управување со отпадот за време на воени активности предводени од НАТО (Joint NATO Waste Management Requirements during NATO Led Military Activities (AJEPP-5)). Во овој стандард најважниот елемент е дека водечката нација во мултинационалните сајтови го спроведува целокупниот план за управување со отпадот и изнаоѓа начини за негово подобрување.

STANAG 2582 - Најдобри практики и стандарди за заштита на животната средина за воените кампови при воени активности предводени од НАТО (Environmental Protection Best Practices and Standards for Military Camps in NATO-led Military Activities (AJEPP-2)). Воените мисии често се случуваат во области каде што

²⁴ <http://www.natolibguides.info/Environment/NATO-Documents> (посетен на 12.12.2016, со лозинка за пристап)

недостасува инфраструктура и оперативното темпо не остава или остава малку време за преземање на детални мерки за заштита на животната средина. Во зависност од фазата и темпото на работата, STANAG 2582 дава предлози за се применуваат „најдобри практики“.

STANAG 2583 - Систем за управување со животната средина во операциите на НАТО (Environmental Management System in NATO Operations (AJEPP-3)). Со овој стандард офицерот за животната средина ќе добие увид за процесот на планирање на НАТО и алатки за интегрирање на заштитата на животната средина во овој процес.

STANAG 6500 - НАТО Создавање на датотека за животната средина за време на операции предводени од НАТО (NATO Camp Environmental File During NATO-led Operations (AJEPP-6)). Овој стандард дава кус преглед на содржината на датотеката за животната средина на распоредениот камп во сите фази на мисијата. Датотеката служи како архива и е врска за решавање на релевантните еколошки прашања за и околу логорот и е дел од документацијата која се пренесува на новите испратени сили или на земјата-домаќин). Ако датотеката за животната средина на комплексот добро се чува може да даде важна поддршка за успешноста на мисијата.

STANAG 2594 – Најдобри практики за заштита на животната средина за одржливост на армиските полигони за обука (Best Environmental Protection Practices for Sustainability of Military Training Areas (AJEPP-7)).

1.4. Систем за управување со животната средина на НАТО

1.4.1. Процес на оперативно планирање на НАТО (Operational planning process - OPP)

За да се разбере како заштитата на животната средина да се интегрира во процесот на планирање на НАТО, офицерите за заштита на животната средина прво мора да имаат јасно разбирање на OPP на НАТО.

Слика 5: Процес на оперативно планирање на НАТО²⁵

Процесот на оперативното планирање на НАТО е логичен процес за решавање на армиските проблеми, кој ќе ги опфаќа сите фактори заедно, за да се овозможи развој на изводлив начин на дејствување (CoA – Course of action), а потоа и развој на план за работа (OPLAN – Operation plan). Тоа е во суштина практична и флексибилна алатка за да се создаде и овозможи развој на кохерентен план за акција. Процесот на оперативното планирање на НАТО е со најважно значење за формулирање на оперативниот план и придружните директиви, како што се и директивите за заштита на животната средина.

²⁵ STANAG 2583 - Систем за управување со животната средина во операциите на НАТО (Environmental Management System in NATO Operations (AJEPP-3))

1.4.2. Систем за управување со животната средина во оперативното планирање на НАТО

EMC е системски пристап на управување кој може да се користи од страна на планерите на НАТО за заштита на животната средина за да се идентификува и да се намали влијанието врз животната средина при ангажирањето на НАТО.

Слика 6: Најзначајни елементи на EMC на НАТО²⁶

Во остварувањето на нивната воена мисија, командантите на НАТО и силите предводени од НАТО мора да бидат посветени на преземање на сите разумно остварливи мерки за заштита на животната средина. Минималниот остварлив репер е дека состојбата на животната средина на областите што се користат од страна на

²⁶ STANAG 2583 - Систем за управување со животната средина во операциите на НАТО (Environmental Management System in NATO Operations (AJEPP-3))

припадниците на НАТО на воените објекти и локации не смее да биде полоша од нивната состојба пред нивното лоцирање и дејствување. За да се постигне ова, командантите мора да знаат како воените активности предводени од НАТО влијаат и се под влијание на животната средина. Тоа е одговорност на командантите и планерите да ја вклучуваат животната средина во нивните процеси на планирање во согласност со STANAG 7141 – НАТО Доктрина за заштита на животната средина за време на НАТО водени операции.

Значајно разгледување треба да се даде на улогите, импликациите и последиците од договорните активности во однос на управувањето со животната средина.

Планирање за животната средина (Environmental Planning)

Како почетни елементи на планирањето за животната средина се надворешните фактори како што е целокупната состојба за околината и националната легислатива, и внатрешните фактори на НАТО и неговите стандарди за заштита на животната средина.

Одговорностите на надлежните за заштита на животната средина ќе се разликуваат во секоја фаза на процесот на оперативното планирање на активностите на НАТО, но јасно е дека најважни ќе бидат во првите три чекори на овој процес (проценка на ситуацијата (Estimate of Situation), анализа на мисијата (Mission Analysis) и дизајнирање на операцијата (Operational Design)). Во следната табела дадени се дополнителните одговорности на офицерот (службеникот) за заштита на животната средина.

Постојат многу сличности меѓу работниот процес на НАТО за планирање и системите за управување со животната средина, и тоа ќе треба да го знае надлежниот за заштита на животната средина. За да се овозможи негово информирање треба да се утврдат активностите кои треба да ги извршува во неговиот широк спектар на дисциплини, вклучувајќи ја заштитата на животната средина. Тој ќе учествува во подготовката и реализацијата на целокупниот процес за заштита на животната средина. Важно е да се разбере дека овој процес е од фундаментално значење за собирање на

информации потребни за да започне развојот на EMC, кои за возврат ќе влезат во ОРР на НАТО и на крајот на OPLAN.

Собирањето на податоците за животната средина во најраната изводлива можност е од клучно значење и ќе го намали напорот потребен да се справат со другите фази во процесот на EMC. Ова ќе даде сигурност дека се идентификувани еколошките аспекти и придружните влијанија уште на почетокот на процесот на планирање.

Процес на НАТО за оперативниот процес за планирање						
	Назначување	Препорачува	Проценка на планирањето	Прелиминарни активности	Последователни активности	Извршување
Дополнителни одговорности на офицерот за заштита на животната средина	Надлежен за заштита на животната средина	Членови на тимот за планирање. Врши евалуација на областа за дејствување (Battlefield Area Evaluation - BAE) во соработка со обучен персонал од другите структури поврзани со животната средина.	Им обезбедува на планерите совети за прашања за заштита на животната средина. Член е на тимот за планирање и дејствување. Од Службата за поддршка на единицата (Combat Service Support - CSS)	Поддршка на операциите за разубавање со континуиран развој на подготвеноста на разубавањето на областа за дејствување (Intelligence Preparation of the Battlespace - IPB).	Подготовка на елементите за животната средина кои ќе влезат во оперативниот план. План за комуникација со фокусните точки за заштита на животната средина.	Воспоставување, преглед и мониторинг на EMC во областа за дејствување.
Дополнителни одговорности на офицерот за заштита на животната средина						

Табела 1: Дополнителни одговорности на офицерот за заштита на животната средина²⁷

²⁷ STANAG 2583 - Систем за управување со животната средина во операциите на НАТО (Environmental Management System in NATO Operations (AJEP-3))

Листата на најзначајните аспекти на животната средина е наменета да помогне за добивање на релевантните аспекти на животната средина и потенцијалните влијанија врз неа.

Аспекти на животната средина	Потенцијални влијанија врз животната средина
Отпадни води	Контаминација на почвата Загадување на водата (водни инсталации, подземни води, итн.) Нарушувања на животинскиот свет Контаминација на вегетацијата Друго: _____
Отпад	Контаминација на почвата Загадување на водата (водни тела, подземни води, итн.) Нарушувања на животинскиот свет Контаминација на вегетацијата Друго: _____
Медицински (клинички) отпад	Привлекување на животинскиот свет Предизвикување на штети на животинскиот свет Контаминација на почвата и водата Контрола на штетниците особено на оние кои пренесуваат болести Друго: _____
Опасни материји (Hazardous materials - HAZMAT)	Контаминација на почвата Загадување на водата (водни тела, подземни води, итн.) Нарушувања и повреда на животинскиот свет Контаминација на растителниот свет Радиоактивна контаминација (на почва, вегетација, инфраструктура, итн) Друго: _____
Енергија	Прекини на електричната енергија Отпад кои предизвикува загадување на почвата Недостиг на гориво Загадување на воздухот Друго: _____

<p>Петролеум, масла и мазива (Petroleum Oil Lubricants - POL)</p>	<p>Контаминација на почвата Загадување на водата (водни тела, подземни води, итн) Контаминација на растителниот свет Друго: _____</p>
<p>Културни и историски ресурси</p>	<p>Оштетување на верски и археолошки локалитети Оштетување на историски објекти Друго: _____</p>
<p>Природни ресурси</p>	<p>Недостаток на свежа вода и суши Загадување на водата (водни тела, подземни води, итн) Нарушување на природната одржливост на шумите Намалена биолошка разновидност Ерозија на почвата Друго: _____</p>
<p>Квалитет на воздух</p>	<p>Загадување на воздухот (смог, прашина и штетни честички, итн) Намалена видливост Мирис Штетни гасови Друго: _____</p>
<p>Бучава</p>	<p>Влијанија на населението од бучава Вознемирување на животинскиот свет Друго: _____</p>

Табела 2: Листата на најзначајните аспекти на животната средина²⁸

Од клучно значење е службениците за заштита на животната средина да се вклучат целосно во процесот на оперативното планирање (OPP) на НАТО, како и да

²⁸ STANAG 2583 - Систем за управување со животната средина во операциите на НАТО (Environmental Management System in NATO Operations (AJEPP-3))

развијат блиски работни односи со стручниот персонал од другите структури (логистика, инженерерија, медицина и други).

Одбор за управување со животната средина (Environmental Management Board -EMB).

Одборот за управување со животната средина се формира со цел да управува и да ги координира напорите за управување со заштитата на животната средина. EMB и работните задачи обично се состојат од:

Началник	J-4
Членови / Претставници од:	Медицина
	Разузнавање
	Операции
	Логистика / Инженерија
	Цивино - воена соработка
Специјални членови – по потреба од:	Финансии
	Градежништво
	Правно
	Цивилни структури
Генерички опис на работните задачи	
Да се:	Идентификуваат еколошките аспекти; Идентификуваат влијанијата врз животната средина; Идентификуваат мерките за контрола; Постават стандарди за работа; Постави сет за мерење на работата; Постават клучните одлуки за животната средина за време на траењето на операцијата.

Табела 3: Одбор за управување со животната средина и неговите работни задачи²⁹

Во текот на процесот на собирање на информации ќе се појави потреба да се спроведат основни студии за животната средина (Environmental Baseline Studies - EBS). Тие го одредуваат степенот на еколошките аспекти кои можат да бидат присутни.

Резултатите од EBS ќе се разликуваат во зависност од природата и времетраењето на операцијата и целта на студијата или студиите. Без оглед на бараната

²⁹ STANAG 2583 - Систем за управување со животната средина во операциите на НАТО (Environmental Management System in NATO Operations (AJEPP-3))

документација, целокупната документација е од суштинско значење. Во извештајот треба да се достават и да се вклучат минимум целта, опфатот, наодите и препораките од EBS. Постојат активности кои можат да се преземат пред изработката на EBS (на стратешко и тактичко ниво) и по изработката и предавањето на EBS. Овие активности може да помогнат во добивање на потребните информации за EBS и EMC.

Откако доволно информации ќе бидат собрани за законите, аспектите, како и влијанијата врз животната средина, тие треба да бидат прикажани со цел оценување на ризикот и да се даде приоритет на поважните закани и целни ресурси.

Интенции на командантот за животната средина (Commander's Intent)

Во согласност со STANAG 7141, командантот треба да обезбеди јасни насоки за заштита на животната средина за воените активности што е можно порано во процесот на планирање. Ако ова е вклучено во намерите на командантот или во Упатството за планирање на командантот, службениците ќе сфатат дека постои документ кој треба да се почитува (анекс на OPLAN и детали како EMC да се спроведува во текот на извршувањето на активностите). Тоа, исто така ќе ја покаже посветеноста на командантот за заштита на животната средина и одржлив развој (sustainable development - SD) од кое надлежниот за заштита на животната средина ќе го изведе својот авторитет за да се спроведе EMC.

Организација (Organisation)

Треба да се изградат ефективни структури за управување со заштитата на животната средина на сите нивоа бидејќи текот на извршувањето на активностите повлекува низа одговорности кои се распределуваат преку синцирот на командување од службениците за заштита на животната средина во командите на единицата па се до секој војник поединечно. Оваа структура на одговорности треба да биде содржана во намерите на командантот. Треба да се посвети соодветно внимание и напор за да се обезбеди соодветна обука и да се предвидат квалификации на персоналот за управување со животната средина во зоната на одговорност.

Поставување на целите (Setting Objectives)

Целите мора да бидат динамични и способни за прилагодување на промените од темпото на операцијата. Поставувањето на целите се врши врз основа на показатели од извршувањето на активностите (Performance Indicators - PIs), и тоа е процес кој овозможува подобрување на животната средина и постигнување на континуирано подобрување. Секоја цел од процесот може да биде составена од помали цели кои се подетални активности што треба да се исполнат за да се постигне целта. На пример, ако целта е намалување на потрошувачката на вода, помалата цел е „колку“ во одреден временски период. Целите за животната средина и одлучувачките точки (Decision Points - DPs) треба да го следат SMART процесот (Specific, Measurable, Achievable, Relevant, Time-Bound) односно да се специфични, мерливи, остварливи, релевантни, временски ограничени.

Специфични: Целите треба да одговорат на петте прашања: кој, што, кога, каде и зошто. Целта утврдува што треба да се направи во одреден временски рок за завршување.

Мерливи: Целите треба да вклучуваат нумерички или описни мерки што го дефинираат квантитетот, квалитетот, цената, итн. Нивниот фокус треба да биде на активности и резултати што можат да се следат.

Остварливи: Целите треба да бидат во рамките на контролата, влијанието и ресурсите на активностите.

Релевантни: Целите треба да бидат корисни за мисијата на организацијата и да бидат поврзувани со нејзините цели или стратешки намери.

Временски ограничени: Во сите цели треба да се вметне утврдена и разумна временска рамка.

Мерки за контрола (Control Measures)

Мерките за контрола треба да се извршуваат во тесна соработка со стручен персонал и од другите структури. Надлежните за заштита на животната средина треба да водат сметка за најдобрите практики поврзани со заштитата на животната средина за воените објекти кои се опфатени во публикацијата НАТО АЈЕРР-2. Мерки за контрола на ЕМС се: физичка контрола, следење и евидентирање на процедурите.

Одговорностите за мерките за контрола треба да бидат поставени на сите нивоа на одбранбениот сектор, пред се со градење на свест и вградување на оваа област во обуката за сите негови припадници.

Мерење на извршувањето (Measuring Performance)

Во основа се состои од извршување на проценка (самооценување) на ниво на единица, ревизија³⁰ на процедурите на ниво на Командата на силите и ревизија од надворешни национални структури.

Евалуацијата³¹ на извршувањето на активностите за животната средина е процес создаден со цел да му обезбеди на командантот на силите сигурност дека ефикасно се исполнуваат процедурите за животната средина, и дека се следи прилогот на оперативниот план за животната средина. Ова е барање на STANAG 7141.

Евалуацијата на извршувањето на активностите се состои од структурирано, документирано, периодично и објективно оценување на ефикасноста на ЕМС. Тоа ќе обезбеди насоки за извршувањето на активностите во иднина и на командантите и надлежните за заштита на животната средина ќе им овозможи да ги идентификуваат областите за подобрување и да бидат сигурни дека системите за животната средина работат правилно.

Постојат голем број на опции за евалуација:

а. Стратешка евалуација за заштита на животната средина се врши од страна на националните експерти за заштита на животната средина;

³⁰ Самиот термин „ревизија“ етимолошки потекнува од латинскиот збор „revidere“ што преведено значи „да се испита“, „да се изврши преглед“ и од ново латинскиот „revisio“, што значи „повторно да се прегледа“, „одново да се погледа“, „уште еднаш да се види“ заради испитување и просудување.

<http://eprints.ugd.edu.mk/12643/1/%D0%A0%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D1%81%D0%BE%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%BD%20%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%82%D0%B0.pdf> (посетен на 26.05.2017)

³¹ Оценување или евалуација е проценување на некои вредности или појави по некој одреден критериум или стандард. Тоа е оценка на претходно проектирани и планирани активности на поединци, групи или институции и нивните резултати. Евалуацијата не е само конечната оценка на еден проект или програма, туку може да биде и оценување во сите фази на планирањето и социјалните активности.

б. Тактичка евалуација за заштита на животната средина се врши од страна на надлежниот за заштита на животната средина на силата;

в. Евалуација на единицата за заштита на животната средина која се изведува со самооценување кое се врши од страна на назначен за заштита на животната средина во единицата;

г. Целна евалуација за заштита на животната средина е проценка на извршувањето на специфични области како што се загадувањето на воздухот, загадување на водата, отстранување на отпадот итн., мерено во однос на пример со стандардите за заштита на животната средина на земјата домаќин (host nation - HN);

Клучно за процесите на евалуација е доследноста. Затоа командантот на силите е одговорен за развојот на сет прашања и протокол за да се извршат правилно евалуациите за оценка на заштитата на животната средина. Трупите на нациите учеснички (Troop Contributing Nations TCN) се одговорни за доследна примена на прашањата и протоколот без да ги менуваат. Податоците кои се добиени треба да се пренесат на командантот на силата. Од трупите на нациите учеснички се бара да ги оценат и да ги разгледаат своите национални активности за заштита на животната средина и да ги преземат потребните соодветни мерки.

ЕМС е „жив“ систем и во текот на операцијата ќе бара разгледување и ќе се развива како што условите се менуваат или созреваат. Промените треба да бидат врз основа на резултатите од евалуациите за заштитата на животната средина.

1.4.3. Ризици за животната средина во фазите на развој на објектите и локациите

Почетна фаза

Во почетната фаза на формирање на објектите може да има малку можности за спроведување на сите фази на системот на ЕМС. Во текот на оваа рана фаза, доброто здравје и мерките за силна здравствена заштита на силите, како и „добри“ војници и хигиената, е сето она што е веројатно да се постигне.

Времена фаза

Во оваа фаза се работи на обезбедување на првичните потреби за формираните објекти, а се однесуваат на елементите на аспектите за ЕМС формираните во почетната фаза:

- а. Обезбедување на снабдување со вода (со носење или со локално снабдување);
- б. Управување со отпад (санитарно, пакување, итн);
- в. Начин на достава (режим на сообраќај, патишта и оддалеченост);
- г. Одржување на возилата;
- д. Складирање и отстранување на опасните супстанции;
- ѓ. Геолошките и топографските карактеристики на местото (влијанија на водата за пиење, губење, итн);
- е. Извори на енергија (нафта, електричната енергија од фосилни горива, хидроелектрична енергија, гас);
- ж. Ефект врз локалните извори и на локалното население (економија и други активности значајни за локалното население).

Долгорочна фаза

Кога оперативниот простор станува понаселен и кога командантот на силите раководи со активностите и одговорностите, може да почне да се интегрира ЕМС во основната дејност. Одлуката целосно да се применува ЕМС како процес ќе се спроведе од страна на командантот на силите и треба да биде врз основа на ризикот за животната средина, земајќи ги во предвид големината на силите, фактичка состојба и природата на работата, чувствителноста на животната средина и политиката и законите на земјата домаќин. Целта е да се спроведе сеопфатен и документиран ЕМС сличен на оној што се спроведува во секоја земја, но тоа можеби не ќе може да се постигнате како резултат на оперативната состојба. Во повеќето случаи клучното барање ќе биде континуирано подобрување за да се исполнат договорените стандарди на стабилен, балансиран и практичен начин кој ги препознава оперативните императиви.

Тука се земаат во предвид клучните елементи за ЕМС кои се работени во почетната и времената фаза за објектите, а тоа се:

- а. Активно управување со планот за заштита на животната средина на теренот, кои мора соодветно да ги покријат целите и задачите за одржлив развој;
- б. Мониторирање на перформансите за животната средина и поттикнување на активности за санација каде што е потребно;
- в. Вградување на еколошките и социјалните влијанија на новите политики и договори;
- г. Да се испитаат и да се анализираат претходно најавените еколошки инциденти;
- д. Користење поддршка од земјите учеснички за активности кои се однесуваат на животната средина;
- ѓ. Активно промовирање на спречувањето на истурање на нафта, масла и мазива (petroleum, oil and lubricant - POL);
- е. Надворешна евалуација од страна на националните институции кои се занимаваат со животната средина;
- ж. Советодавни посети од страна на надлежниот за заштита на животната средина на силите;
- з. Идентификување на можните области каде што може да се подобрат активностите за одржлив развој;
- с. Употреба на градежни материјали, проектирање на изградбата, енергетска ефикасност, вид на одводнување и правилен избор на локацијата за изградба.

Повлекување / Трансфер на сајтот / Затворање

Периодот од повлекувањето до затворањето додека силите се намалуваат претставува зголемен ризик за инциденти врз животната средина поради фактори како што се: уморна и намалена работната сила, растурен објект, пренесување загадувачки и опасни материи, складирање на остатоци, напуштена опрема, подготовка на возилата за воздушен или поморски транспорт и несоодветно ад хок отстранување на отпадот.

Како резултат на тоа, важно е планот на ЕМС да ги зема во предвид прашањата поврзани со повлекување, транспортирање и затворање на воениот објект.

Од силите на земјите учеснички (Troop Contributing Nation - TCN) ќе се очекува да го завршат процесот на затворање на сајтот пред истиот да го вратат односно предадат на земјата домаќин. Целта на овој процес е да се врати користената територија односно животната средина од силите предводени од НАТО, во не полоша состојба отколку пред користењето. Ако тоа не е можно, треба да се документираат сите настани кои довеле до деградација на животната средина. Овој процес во најмала рака ќе ги даде сите информации кои се однесуваат на управувањето со територијата во врска со животната средина во текот на траење на користењето и ќе вклучува детали за сите чувствителни еколошки процеси, на пример, за складиштата за гориво, резултати од сите примероци од животната средина и евиденција на сите состаноци на кои биле дискутирани прашања за животната средина. Овој процес исто така треба да се применува и при предавање на територија и објекти помеѓу трупите од една на друга земја учесничка. Во случај на проблеми при примопредавањето во врска со содржината на документите и реалната состојба помеѓу трупите кои заминуваат и оние кои доаѓаат, треба да посредува офицерот за животната средина од Командата на силите.

Собирањето и архивирањето на податоците е важно, не само да се идентификуваат правилните лекции од распоредувањето, но и да служат како дел од патеката на развојот на заштитата на НАТО и на националните интереси.

Документацијата во врска со состојбата на животната средина, деталите и лоцирањето на потенцијалните инциденти и за управувањето со животната средина треба првично да се извршува во согласност со националните барања. Копии од сите документи мора да има главниот авторитет на Командата и одговорните од НАТО Командата. Овие документи се бараат за да го помогнат процесот на раздолжување на одговорностите за расчистувањето после мисијата.

1.5. Политика за заштита на животната средина

Министерството за одбрана и Армијата својата дејност постојано мора да ја усогласуваат со националните закони за заштита на животната средина и со обврските кои произлегуваат од меѓународните договори на државата. При развојот на политиката за животна средина, акцентот треба да е ставен на воспоставување на систем за управување со животната средина (во согласност со ISO 14001 критериуми односно НАТО стандардите), како и на развивање на правната рамка и плановите за управување со животната средина за воени цели.

Сите структури на одбранбениот сектор мора активно да учествуваат во спроведување на заштитата на животната средина, пределот и културно - историските објекти и да ги извршуваат нивните активности во согласност со законите и еколошките стандарди.

Во сите структури на МО и Армија треба да се вградува оперативен и флексибилен систем за управување со животната средина и мора да се утврди кој ќе биде одговорен не само за функциите на планирање, редовно следење на влијанието на активностите на војската на животната средина и отстранување на штетните последици предизвикани врз животната средина, но, исто така, треба да има персонал кои ќе врши контрола на усогласеноста со барањата за животната средина. Истражувањата за состојбата на животната средина на воените објекти и локациите за обука ќе играат значајна улога за намалување на ризиците за загадување на животната средина.

Земајќи ги во предвид честите измени на законите и прописите меѓу кои и за заштита на животната средина, одбранбениот сектор мора да има правила за вклучување на измените во својот законодавен систем. Најновите измени во законите мора да се сумираат на редовна основа и да се ажурираат во упатствата и прирачниците за работа на Министерството за одбрана и Армијата.

Политиката за животна средина Министерството за одбрана и Армијата мора да ја развиваат активно на сите нивоа и при извршување на сите свои мисии треба да промовираат одговорност за заштитата на животната средина истовремено со

одговорноста за извршување на нивната главна задача - обезбедување на националната одбрана.³²

1.6. Цели за заштита на животната средина во одбранбениот сектор

Политиката за животната средина на Министерството за одбрана и Армијата треба да се базира на витално важни цели и потреби на одбранбениот сектор.

Целите на државата во областа на заштитата на животната средина се:

- почитување на законите и останатите национални и меѓународни регулативи;
- имплементирање на стандарди за заштита на животната средина;
- намалување на загадувањето на животната средина;
- правилно и оправдано користење на ресурсите.

За постигнување на овие цели, активности за заштита на животната средина треба да бидат интегрирани во плановите за развој на сите организации во државата вклучувајќи го и одбранбениот сектор. Министерството за одбрана и Армијата, како дел од општеството, мора да се усогласат со националните и меѓународните закони и прописи за заштита на животната средина.

Целите на стратегијата за заштита на животната средина на МО и Армијата треба да се:

- демонстрирање на подготвеност и свесност за активно преземање и имплементирање на активности за заштита на животната средина во рамките на одбранбениот сектор;
- поделба на одговорностите во областа на заштитата на животната средина;
- поставување на политика за животна средина во одбранбениот сектор;

³² Environmental Protection Strategy of the Ministry of Defence and the National Armed Forces of the Republic of Latvia

- планирање на активности за решавање на проблемите на животната средина;

- комуникација и транспарентност со јавноста во врска со активностите поврзани со животната средина, со што ќе се олесни соработката помеѓу воените структури и населението, локалните власти и медиумите.

Со цел да се решаваат прашањата поврзани со животната средина, МО ја утврдува политиката, ги дефинира насоките за политиката за животна средина и го координира нејзиното спроведување во рамките на одбранбениот сектор. Армијата треба да донесува акционен план со цел преземање на мерки и активности за заштита на животната средина и спроведување на политиката за животна средина на одбранбениот сектор. Во Министерството за одбрана и во структурите на Армијата на сите нивоа треба да има персонал кои ќе работи на планирање и спроведување на политиката за заштита на животната средина.³³

1.7. Активности за остварување на целите за заштита на животната средина

Одбранбениот сектор за остварување на целите за заштита на животната средина мора да се прилагоди на постојано спроведување на активности во долгорочна перспектива во согласност со следниве насоки:

- Да развива и имплементира систем за управување со животната средина во согласност со правната национална и меѓународна регулатива и со НАТО стандардите кои се однесуваат на животната средина, и тој да биде инкорпориран во целокупниот систем за управување, со цел да се обезбеди управување, надзор и самоконтрола на работата за заштита на животната средина на сите нивоа на одбранбениот сектор;

- Да изнаоѓа начини за да се намали количината на штетните емисии во животната средина;

- Да врши континуирана едукација и обука на персоналот за заштита на животната средина преку курсеви, работилници, вежби и друго, со цел развивање на свесност и одговорност за оваа област;

³³ Environmental Protection Strategy of the Ministry of Defence and the National Armed Forces of the Republic of Latvia

- При набавката на возила и друга опрема да се применуваат потребните принципи, како и најдобрите достапни технологии, со цел во иднина да се спречи штета на животната средина до максимумално можен степен;
- Да ја информира јавноста за активностите кои ги презема за заштита на животната средина;
- Да врши безбедно собирање на опасните супстанции кои произлегуваат од активностите на армиските сили и да ги санира контаминираните територии;
- Да ги унапредува мерките за безбедност особено при извршувањето на специфичните задачи на вооружените сили;
- Да презема мерки за спречување на заканата од загадување, а во исто време да воведува нови технологии и инсталации, со цел колку што е можно да се минимизираат негативните влијанија врз здравјето на луѓето и животната средина;
- Да го ограничи користењето на сировини и ресурси штетни за животната средина, и колку што е можно, да врши селекција и рециклирање на отпадот, а каде што е можно, и негово повторно користење;
- Да ги користи енергетските ресурси рационално, да воведува технологии за заштеда на енергија и искористување на обновливите извори на енергија;
- Да обезбедува почитување на барањата за заштита на животната средина, заштита на ретките видови на растенија, животни и биотопи;
- Да ги заштитува еколошките системи, биолошката разновидност и социјалните и културните вредности;
- Да превенира и да елиминира контаминација, да ги исчисти и да ги остави во природна и чиста состојба локалитетите;
- Да се вклучи во активности и проекти за заштита на животната средина со цивилни структури;
- Да дозволи користење на воените објекти и локациите за образовни цели и на цивилните структури, како и за целите за заштита на природните, културните и историските вредности;
- Да развива соработка со релевантни домашни и меѓународни организации за заштита на животната средина;
- Да го следи развојот на барањата за заштита на животната средина на национално и меѓународно ниво.

1.8. Активности за да се обезбеди квалитет на животната средина

Одбранбениот сектор односно Министерството за одбрана и Армијата треба да водат редовен мониторинг и евиденција за нивото на загадување на животната средина во своите објекти и локации. Резултатите треба да послужат за планирање и реализација на активности за подобрување на квалитетот на животната средина во одбранбениот сектор. Армијата треба континуирано да ја ажурира базата на податоци со записи на потенцијално контаминирани локации, што пак ќе помогне да се планираат посебни кампањи за заштита на животната средина во мирно време, во согласност со доделените финансиски средства и акционите планови и во координација со локалните власти и релевантните институции. Внимание треба да се посвети не само на оние еколошки прашања кои се директно поврзани со воените објекти и локации, но исто така и на оние кои се однесуваат на чистење на околните територии, со иницијативи и проекти на локалните власти, јавноста и невладините организации.

Во нивните напори за подобрување на квалитетот на животната средина, Министерството за одбрана и Армијата мора активно да соработуваат со владини, невладини и меѓународни организации, со цел размена на знаења и искуства и реализирање на заеднички проекти и активности.

Активности за дејствување за да се обезбеди квалитетот на животната средина се:

- *Развој и имплементација на систем за управување со животната средина*

Управување со животната средина значи да се преземаат мерки и активности за поефикасно користење на ресурсите и за намалување на загадувањето предизвикано од различни процеси. Во пракса, управувањето со животната средина значи дека е неопходно да се контролира и намалува негативното влијание врз животната средина и да се користат технологии кои не ја загадуваат. Отпадните води, отпадот, емисиите итн. имаат влијание врз животната средина. Еден од начините како да се реализираат комплексните активности за заштита на животната средина е да се имплементира систем за управување со животната средина. Системот за управување со животната средина кој се имплементира во одбранбениот сектор мора да е усогласен со ISO 14001 меѓународниот стандард, но не се бара сертификација. Може да се сертифицираат НАТО стандардите меѓудругите и оние кои се однесуваат на животната средина.

- Управување со отпад

Мерките за управување со опасниот и комуналниот отпад во воените објекти мора да бидат насочени, пред се, кон навремено собирање и складирање на места специјално адаптирани за таа намена во согласност со законите.

Следните цели треба да бидат исполнети:

Во согласност со стратегијата за управување со отпад овие прашања треба да се решаваат заедно со релевантните институции, и законите и прописите кои предвидуваат заштита на животната средина мора стриктно да се следат, како и да се воведуваат нови систематски технолошки решенија за управување со отпадот на воените објекти. Со ова се намалува количината на отпадот и се воспоставува кружна циркулација на управувањето со отпадот.

- Снабдување со енергија и заштеда на енергија

Поради ограничените енергетски ресурси, главниот акцент, во областа на снабдувањето со енергија, мора да биде поставен на развојот на програми за заштеда на енергија во објектите на одбранбениот сектор, како и за спроведување технологии за заштеда на енергија. Неопходно е да се развива програма за намалување на потрошувачката на енергија.

Следните цели треба да бидат исполнети:

Значително намалување на потрошувачката на енергија во воените објекти треба да се постигне, со што ќе се овозможи поефикасно користење на ресурсите наменети за одбраната со тоа ќе се постигне намалување на загадувањето на животната средина предизвикано од лош квалитет на гориво итн. Паралелно со спроведување на систематски мерки и активности за заштеда и кампањи, мора да има подобрување на градежната топлинска изолација на објектите, и да биде достапно поширока употреба на обновливи извори на енергија итн..

- Управување со вода

Вода за пиење

Објектите на одбраната претежно се лоцирани во стари и амортизирани згради, па нивната водоводна инсталација е стара и оштетена и често поради тоа

потрошувачката на вода е голема и не разумна. Со цел да се постигне суштински намалување на потрошувачката на вода, потребно е да се развие програма за намалување на потрошувачката на вода. Мора да постои соработка воспоставена со локалните власти и државните институции за заштита на животната средина.

Следните цели треба да бидат исполнети:

Да се организираат кампањи за економично користење на водата, да се врши навремено поправка и одржување на водоводната инсталација, да се наоѓаат можности за рециклирање на водата (особено во перални за автомобили) и друго.

Отпадни води

Со цел да се обезбеди соодветно собирање на отпадните води од објектите на одбраната, и нивен третман или рециклирање, треба да се соработува и најде решение со локалните власти, а каде тоа не е можно мора да се изгради и најде техничко решение. Неопходно е да се развие програма за управување со отпадните води.

Следните цели треба да бидат исполнети:

Со разумен третман на отпадните води ќе се обезбеди заштита на почвата и општите природни ресурси. Покрај кампањи за правилен третман, мора да има други методи за намалување на отпадните води, на пример, рециклирање на техничката вода, модернизација на системите за водоснабдување и соодветно техничко одржување, намалување на ризиците од катастрофи итн..

- Заштита од загадување на почвата и подземните води

Активностите кои се вршат во објектите како што се гаражи, паркинг местата, сервисите и бензиските станици постепено може да предизвикаат значително загадување на почвата и подземните води во непосредното опкружување. Затоа барањата за заштита на животната средина треба да се исполнуваат навремено. Истражувањата покажуваат дека во таквите објекти со истекување на гориво или масло постепено се загадуваат почвата и подземните води. Ако се случи такво истекување, единиците на Армијата и администрацијата на Министерството за одбрана мора да бидат подготвени за соодветна акција. Треба да постои мониторинг мрежа поставена со цел да се обезбеди ефикасно и навремено организирана превенција од загадување на почвата и подземните води на воените објекти.

Следните цели треба да бидат исполнети:

Одбранбениот сектор мора да соработува со останатите институции за заштита на животната средина и да одреди и презема соодветни мерки за заштита и унапредување на квалитетот на животната средина, за да се минимизира ризикот од загадување на подземните води, да се зголеми ефикасноста на системот за третман на почвата, да се вршат редовни анализи и следење на состојбата на животната средина во воените објекти, како и навремено да се процени влијанието на какво било влијание врз животната средина од активностите на Армијата.

Правилен третман за собирање, складирање, транспорт и рециклирање на нафтени деривати и друг течен отпад е исто така многу важно за заштита на подземните води. За да се спречи ризикот од катастрофи и за да се намали ризикот за загадување од несоодветен третман на нафтени деривати и друг течен отпад, посебно внимание треба да се посвети на условите за чување на истите. Тоа треба да биде во херметички затворени контејнери и да имаат безбедна изолација, како и тоа да се изгради систем за правилен третман (транспорт, складирање и испорака) и што е можно повеќе тоа да биде автоматизирано и компјутерски. Посебно треба да се преземаат мерки за подобрување на системот за третирање на отпадните води и да се изнаоѓаат решенија за неутрализација на опасните компоненти или примеси. Процедурите за постапки при контаминација односно за расчистување, исто така, мора да се развиваат и да се обезбедат соодветни технички уреди и алатки.

- Еколошко планирање и градежништво

Системот за планирање и изведување мора да ги опфаќа и да го покрие целиот спектар на мерки и процедури кои се потребни за исполнување на барањата - од планирање на изградбата на специфични објекти и територии, снабдувањето со вода и енергија, собирање и селектирање на отпадот, па се до собирање и рециклирање на одредени градежни материјали. Акцент мора да биде ставен на заштитата на животната средина со избор на соодветни материјали и технологии, како и со обезбедување на начини за заштеда на електрична енергија и топлина уште при изградбата, а и подоцна со навремена поправка.

Следните цели треба да бидат исполнети:

Националните одбранбени институции може да го олеснат и подобрат системот за обезбедување на квалитетот на животната средина со избирање на повеќето современи и еколошки конструкции, „најчисти“ технологии и еколошки материјали во согласност со расположливите финансиски и технолошки ресурси.

- Активности во случај на истекување

Активностите во случај на истекување мора да бидат дефинирани со прописите, како и со плановите за спречување на ширење на контаминација, обезбедување за активно вклучување на единиците на Армијата и, доколку е потребно, на соодветни цивилни институции кои можат да помогнат за спречување и расчистување на загадувањето на воените локалитети. Овие планови, исто така, мора да ги обезбедат и активностите на единиците на Армијата надвор од нивните вистински локации, за давање неопходна помош за единиците на локалната самоуправа и граѓанските организации.

- Следење на потенцијално контаминирани области

Редовно следење на потенцијално контаминирани области на воените локации мора да се обезбеди со цел навремено откривање и преземање на соодветни мерки и активности.

Следните цели треба да бидат исполнети:

Треба постојано да се елиминира тековното загадување, да се заштитуваат подземните води и да се неутрализира депонираниот опасен отпад.

- Намалување на загадувањето на воздухот

Главните извори на загадувањето на воздухот се оштетување на изолацијата и инсталациите на објектите, користење на низок квалитет на масла и горива, издувните гасови од техничката опрема и моторните возила, неправилен третман на воздухот и итн.

Воените објекти и единиците на Армијата, со своите активности, предизвикуваат само мал дел од вкупното загадување на воздухот во земјата, меѓутоа, потребата да се намали, колку што е можно, мора да биде земено во предвид. Постојано треба да се преземаат мерки и активности за изнаоѓање соодветни решенија,

поврзување на воените објекти со системите за централно греење на општините, поставување и модернизација на еколошки автономни системи за греење и извори на енергија, избирање на материјали и горива кои не ја загадуваат животната средина (environmentally friendly) итн..

Следните цели треба да бидат исполнети:

Проблемите треба да се решаваат во контекст на елиминација на главните извори на загадување на воздухот. Каде што е можно еколошки технологии и еколошки чисти горива треба да се користат, како и употреба на хемикалии кои не ја уништуваат озонската обвивка. Оштетувањето на топлинската изолација треба да биде елиминирано, употребата на низок квалитет за греење и нафта треба да се намали, количината на издувните гасови на возилата треба да се намали итн. Локалните системи за колективно снабдување со топлинска енергија треба да се користат секогаш кога е можно, со приклучување на военте локации и објекти на нив.

- Намалување на бучавата

Бучава предизвикана од обуката во близина на полигоните за обука и потресите на земјата кои ги предизвикува може да предизвикаат проблеми. Овие проблеми може да се решат со поставување и широка употреба на природни пригушувачи (дрвја, грмушки и специјални ѕидови) или со други мерки за намалување на бучавата (намалување на часовите за обука ноќе и за време на празници, ограничување на калибарот на оружјето и слично), како и со употреба на компјутерски софтвер за предвидување и контрола на нивото на бучава.

Следните цели треба да бидат исполнети:

Воени вежби треба да се организираат и реализираат на територии за таа намена, но ако тоа не е можно, тогаш сè треба да се направи за да се намали нивото на бучава во текот на вежбите. Вежбите треба да бидат координирани со локалните власти и жителите кои живеат во близина на вежбовната територија треба да се известени навремено и транспарентно.

- Заштита на природата

Териториите и земјата кои се користат за воени цели често се населени со ретки видови животни, птици, влекачи и други кои се со посебна заштита. МО и Армијата,

мора да соработуваат со Министерството за животна средина и просторно планирање и други организации за заштита на животната средина за да елаборираат оптимален начин за изведување на воените активности, кој ќе ја олесни заштитата на ретките видови и биотипови.

Одбранбениот сектор мора да развива планови за заштита и унапредување на природата. Плановите и системите за управување со животната средина мора да содржат посебно поглавје за процедури за организирање на воените активности со обезбедување на заштита на природата и тие треба строго да се почитуваат за време на изведување на обука, воени вежби и други воени активности.

Следните цели треба да бидат исполнети:

Армиските сили треба да се вклучат во заштитата на природата со активности за зачувување на биолошката разновидност, заштита на видовите и биотиповите со посебна заштита, постојано почитување на актуелната легислатива која ја регулира заштитата на природата и еко-системите на териториите каде ги извршуваат своите активности.

Мора да има грижа за зачувување на природните пејзажи и да има можност за посета на истите во воените локалитети кога тие не се користат за активности од страна на Армијата.

- Контрола на контаминацијата и управување на контаминирани морски и езерски води

Во согласност со своите надлежности, мора да има контрола на почитување на законите, регулативите и меѓународното законодавство и да се обезбедат постапки кои ја координираат работата правилно.

Специјално назначени лица од одбранбениот сектор треба да потпишат договори со правни лица, кои вршат активности за регулирање на барањата и обврските од овој домен.

Мора да се имплементираат потпишаните регулативи и документи за соработка меѓу земјите од регионот, а со цел за подобрување на националните способности за заштита особено кога заеднички се реагира во одредени состојби како што е истекување на нафта или на други опасни материи. При изработката на националните

планови за одговор на катастрофи, одговорните за реагирање во итни случаи треба да се оспособени за навремено и правилно дејствување.

- Културно и историско наследство

Треба да се изнајде оптимален модел за извршување на задачите со почитување на сите потребни процедури за зачувување на културното и историското наследство, археолошките и другите важни објекти кои се наоѓаат на места во сопственост на одбранбениот сектор. Треба да се соработува и со релевантни институции и организации од цивилството, со цел да се најдат најдобрите начини за обезбедување финансиски и други средства за нивна заштита.

1.9. Меѓународни обврски и договори

Покрај националното законодавство во областа на заштита на животната средина, одбранбениот сектор исто така мора да работи во согласност со принципите на меѓународното право. Целото воено планирање и изработката на специфични регулаторни акти мора да бидат усогласени со меѓународните конвенции³⁴ на кои пристапила државата, и кои се ратификувани од страна на соодветните структури на НАТО, ЕУ итн. Меѓу главните документи кои треба да ги усвојува и имплементира одбранбениот сектор на земјите членки на НАТО и Партнерство за мир се документите и стандардните договори на НАТО.

³⁴ Меѓународна спогодба за некои важни прашања од правна, економска, политичка природа.
<http://www.makedonski.info/show/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0/%D0%B6> (посетен на 25.05.2017)

ГЛАВА III

ДОМАШНИ И МЕЃУНАРОДНИ АКТИ СО КОИ СЕ ШТИТИ И УНАПРЕДУВА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1.1. Устав на Република Македонија

Како еден од побитните општествени сегменти, животната средина на светско и републичко ниво е легислативно проследена и регулирана со низа законски акти, како и со меѓународни конвенции, декларации и протоколи. Тргувајќи од важноста за здрава животна средина како човеково право, но и должност, таа е определена и како темелна вредност во Уставот на Република Македонија³⁵, од кој како највисок државно-правен акт се рефлектира и низ корпусот на акти од домицилното законодавство и инкорпорираното конвенциско право. Во членот 8 од Уставот на Република Македонија животната средина е поставена како вредност и право кое мора да се заштитува и унапредува, промулгирајќи дека уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и на природата е една од темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија. Понатаму, во Член 43 од Уставот на Република Македонија се вели: „Секој човек има право на здрава животна средина. Секој е должен да ја унапредува и штити животната средина и природата. Републиката обезбедува услови за остварување на правото на граѓаните на здрава животна средина“.³⁶

1.2. Закони во Република Македонија

Покрај уставните определби за животната средина, клучните законски акти кои го третираат прашањето и самото унапредување и заштита на животната средина во Република Македонија се³⁷:

³⁵ Уставот е најважниот и највисокиот општ правен акт во системот на општите правни акти во една современа држава. Тој е основен акт на конституирање на државата, односно тој претставува основа врз која се градат и врз која почиваат државата и правото.

³⁶ <http://www.sobranic.mk/WBStorage/Files/UstavnaRmizmeni.pdf> (посетен на 05.12.2016)

³⁷ http://www.moerp.gov.mk/?page_id=901 (посетен на 05.12.2016)

1.2.1. Закон за животната средина

Со овој закон³⁸ се уредуваат правата и должностите на Република Македонија, на општината, на градот Скопје и на општините во градот Скопје, како и правата и должностите на правните и на физичките лица, во обезбедувањето услови за заштита и за унапредување на животната средина, заради остварување на правото на граѓаните на здрава животна средина.

Законот за животната средина има за цел заштита и унапредување на квалитетот и состојбата на медиумите на животната средина: почвата, водата, воздухот, на областите на животната средина, на биолошката разновидност и други природни богатства, како и на заштитата на озонската обвивка и заштитата од негативното влијание на човекот врз климатскиот систем покрај одредбите од овој закон се применуваат и одредбите на законите за одделни медиуми и области на животната средина.

Според законот, животната средина се дефинира како животен простор на сите живи организми и природни богатства, односно природните и создадените вредности, нивните меѓусебни односи и вкупниот простор во кој живее човекот и во кој се сместени населбите, добрата во општа употреба, индустриските и другите објекти, вклучувајќи ги и медиумите и областите на животната средина.

Во смисла на законот, заштитата и унапредувањето на животната средина е систем на мерки и активности (општествени, политички, социјални, економски, технички, образовни и други) со кои се обезбедува поддршка и создавање на услови за заштита од загадување, деградација и влијание врз медиумите и одделните области на животната средина (заштита од осиромашување на озонската обвивка, спречување на штетната бучава и вибрации, заштита од јонизирачко и нејонизирачко зрачење, заштита од непријатната миризба и користење и депонирање на отпадоците и друг вид на заштита на животната средина).

³⁸ Со закон најчесто се создава правото, се регулираат најзначајните општествени односи, а во однос на другите општи правни акти (изземајќи го Уставот) се јавува како правен акт со појака правна сила – другите општи правни акти мора да бидат во согласност со законите.
<http://www.scp.gov.mk/data/file/Preveduvanje/Priracnik%20za%20prevcduvanje%20na%20pravnite%20akti%20na%20RM%20final.pdf> (посетен на 25.05.2017)

Загадување на животната средина е емисија на загадувачки материи и супстанции, која е резултат на човековата активност, во воздухот, водата или почвата, која што може да биде штетна за квалитетот на животната средина, животот и здравјето на луѓето или, емисија на загадувачки материи и супстанции од која што може да произлезе штета за имотот или која ги нарушува или влијае врз биолошката и пределската разновидност и врз другите начини на користење на животната средина.

Заштитата на медиумите и одделните области на животната средина се постигнува преку преземање мерки и активности кои се однесуваат на заштитата од штетните влијанија утврдени со овој и посебните закони од: вршењето различни дејности, загадувачките супстанции и технологии, отпадот, бучавата и вибрациите и јонизирачкото и нејонизирачкото зрачење.

1.2.2. Закон за квалитетот на амбиентниот воздух

Со овој закон се уредуваат мерките за избегнување, спречување или намалување на штетните ефекти од загадувањето на амбиентниот воздух врз човековото здравје, како и за животната средина како целина, преку утврдување на гранични и целни вредности за квалитет на амбиентниот воздух и прагови на алармирање и праг на информирање, гранични и целни вредности за емисии, формирање на единствен систем за следење и контрола на квалитетот на амбиентниот воздух и следење на изворите на емисии, сеопфатен систем за управување со квалитетот на амбиентниот воздух и изворите на емисии, информативен систем како и други мерки за заштита од одредени активности на правните и физичките лица кои имаат директно или индиректно влијание врз квалитетот на амбиентниот воздух.

Амбиентен воздух во овој закон е дефиниран како надворешен воздух во долниот дел на тропосферата, со исклучок на воздухот во работната средина.

Одредбите на овој закон се однесуваат на амбиентниот воздух освен загадување на амбиентниот воздух предизвикано од радиоактивни супстанции, бучава и елементарни непогоди и загадување на воздухот во работната средина.

1.2.3. Закон за заштита на природата

Природа во смисла на овој закон е дефинирана како целокупна биосфера, вклучувајќи ги: компонентите на биолошката разновидност, живеалиштата, геолошките формации, минералите и фосилите, како и другите физичко-географски појави на Земјата. Со овој закон се уредува заштитата на природата преку заштита на биолошката и пределската разновидност и заштита на природното наследство, во заштитени подрачја и надвор од заштитени подрачја, како и заштитата на природни реткости.

Заштитата на биолошката разновидност се остварува преку воспоставување и спроведување на систем на мерки и активности за заштита на дивите видови, вклучувајќи го нивниот генетски материјал, живеалиштата и екосистемите, со цел да се обезбеди одржливо користење на компонентите на биолошката разновидност и одржување на природната рамнотежа.

Заштитата на пределската разновидност се остварува преку воспоставување и спроведување на систем на мерки и активности за зачувување и одржување на карактеристични вредности на пределот кои произлегуваат од неговата природна конфигурација и/или од видот на човековата активност.

Заштита на природното наследство се остварува преку воспоставување на систем кој ги утврдува мерките, постапките и методите за стекнување на статус на природно наследство и спроведување на неговата заштита.

Заштита на природните реткости се остварува преку воспоставување на систем кој ги утврдува мерките, постапката и методите за прогласување на природна реткост и спроведување на нејзина заштита.

1.2.4. Закон за заштита од бучава

Со овој закон се уредуваат правата и обврските на Република Македонија, на општината, на градот Скопје, на општините во градот Скопје, како и правата и должностите на правните и физичките лица во однос на управувањето со бучавата во животната средина и заштитата од бучавата во животната средина.

1.2.5. Закон за управување со отпадот

Со Законот за управување со отпадот се уредува управувањето со отпадот; начелата и целите за управување со отпад; плановите и програмите за управување со отпадот; права и обврски на правни и физички лица во врска со управувањето со отпадот; барањата и обврските на правните и физичките лица кои произведуваат производи и пакувања и кои што на крајот на животниот циклус ја оптоваруваат животната средина; начинот и условите под кои што може да се врши собирање, транспортирање, третман, складирање, преработка и отстранување на отпадот; увозот, извозот и транзитот на отпадот; мониторингот; информативниот систем; финансирањето и надзор над управувањето со отпадот.

Одредбите од овој закон се однесуваат на сите видови отпад наведени во Листата на видовите отпад, освен на: радиоактивниот отпад; отпадот што настанува при истражување, експлоатација, преработка и складирање на минералните сировини и работа на каменоломите; гасовите што се испуштаат во атмосферата; отпадните води, со исклучок на течниот отпад; животинскиот отпад (трупови, ѓубриво, измет итн.), како и другите видови безопасни материјали од природно потекло, кои што можат да се искористат во земјоделството и деактивираниите експлозивни и распрскувачки средства и материи.

1.2.6. Закон за управување со батерии и акумулатори и отпадни батерии и акумулатори

Со овој закон се уредуваат барањата за заштита на животната средина кои мора да ги исполнуваат батериите и акумулаторите при нивното производство и пуштање на пазар во Република Македонија и постапувањето со отпадните батерии и акумулатори што ги опфаќа обврските и одговорностите на економските оператори и другите субјекти кои учествуваат во процесот на производство и пуштање на пазар на батериите и акумулаторите, ограничувањето на употребата на батерии и акумулатори кои содржат опасни супстанции, правилата за собирање, преработка, рециклирање и отстранување на отпадните батерии и акумулатори, како и други услови за постапување со отпадните батерии и акумулатори, известувањето и економските

инструменти за постигнување на националните цели за собирање и преработка на отпадните батерии и акумулатори.

1.2.7. Закон за управување со пакување и отпад од пакување

Со овој закон се уредуваат барањата за заштита на животната средина кои мора да ги исполнува пакувањето при негово производство, пуштање на пазар и ставање во употреба и постапувањето со отпадот од пакување што ги опфаќа обврските и одговорностите на економските оператори и другите субјекти кои учествуваат во процесот на производство, пуштање на пазар и ставање во употреба на пакувањето, правилата за собирање, повторна употреба, преработка и отстранување, како и други услови за постапување со отпадот од пакувањето, известувањето и економските инструменти за постигнување на националните цели за собирање и преработка на отпад од пакување.

1.2.8. Закон за управување со електрична и електронска опрема и отпадна и електрична и електронска опрема

Со овој закон се уредуваат барањата за заштита на животната средина кои треба да ги исполнат правните и физичките лица³⁹ кои произведуваат и пуштаат на пазарот во Република Македонија електрична и електронска опрема и кои постапуваат со отпадната електрична и електронска опрема, како и другите субјекти кои учествуваат во постапките на производство и пуштање на електричната и електронската опрема на пазарот, ограничувањето на употребата на одредени опасни супстанции во производството на електрична и електронска опрема, начинот на собирање, третирање, преработка и отстранување на отпадната електрична и електронска опрема, како и други прашања за управување со отпадната електрична и електронска опрема.

³⁹ Правно лице - колектив на физички лица, организирани заради постигнување на одредена цел, на кое правниот систем му го признава својството на правен субјект.

Физичко лице - правен субјект кој е носител на права и обврски определени со закон.

<http://www.sep.gov.mk/data/file/Preveduvanje/Priracnik%20za%20preveduvanje%20na%20pravnite%20akti%20na%20RM%20final.pdf> (посетен на 25.05.2017)

1.2.9. Закон за водите

Со овој закон се уредуваат прашањата кои што се однесуваат на површинските води, вклучувајќи ги и постојаните водотеци или водотеците во кои што повремено тече вода, езерата, акумулациите и изворите, подземните води, крајбрежното земјиште и водните живеалишта и нивното управување вклучувајќи ги и распределбата на водите, заштитата и зачувувањето на водите, како и заштитата од штетното дејство на водите: водостопанските објекти и услуги; организационата поставеност и финансирањето на управувањето со водите, како и условите, начинот и постапките под кои можат да се користат или испуштаат водите.

За регулирање на прашањата во врска со пристап до информации кои се однесуваат на животната средина, учество на јавноста во донесувањето на одлуките кои се однесуваат на управувањето со водите, оценка на влијанието од определени стратегии, планови и програми врз животната средина, оценка на влијанијата од определени проекти врз животната средина, спречување и контрола на хаварии со присуство на опасни супстанции; одговорност за штета предизвикана врз животната средина и интегрирани еколошки дозволи за работа на инсталации кои што влијаат врз животната средина, се применуваат одредбите од Законот за животната средина, доколку со овој закон поинаку не е уредено.

1.2.10. Закон за просторно и урбанистичко планирање

Со овој закон се уредуваат условите и начинот на системот на просторното и урбанистичкото планирање, видовите и содржината на плановите, изработувањето и постапката за донесување на плановите, спроведувањето на плановите и следењето на реализацијата на плановите, надзорот и други прашања од областа на просторното и урбанистичкото планирање.

Просторното и урбанистичкото планирање е континуиран процес кој се обезбедува со изработување, донесување и спроведување на просторен план и урбанистички планови со цел да се обезбеди уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и природата. Просторниот план на Република Македонија и урбанистичките планови континуирано

меѓу себе се усогласуваат и дополнуваат. Просторниот план на Република Македонија и урбанистичките планови задолжително се донесуваат и спроведуваат.

Изработувањето, донесувањето и спроведувањето на Просторниот план на Република Македонија и на урбанистичките планови се работи од јавен интерес. Со просторното и урбанистичкото планирање се одредуваат основните начела во процесот на планирање и уредување на просторот.

1.2.11. Закон за спроведување на просторниот план на Република Македонија

Со овој закон се уредуваат условите, начините и динамиката на спроведувањето на Просторниот план на Република Македонија, правата и одговорностите на субјектите во спроведувањето на Просторниот план, финансирањето и надзорот над спроведувањето на Просторниот план. Просторниот план, како највисок, долгорочен и интегрален документ, има трајна вредност.

Спроведувањето на Просторниот план го обезбедува министерството надлежно за работите на просторното планирање. Просторниот план се спроведува со изготвување и донесување на просторни планови на региони, просторни планови на подрачја од посебен интерес и просторни планови на општините и градот Скопје, како и со урбанистички планови и друга документација за планирање и уредување на просторот, предвидена со закон. За изготвување и донесување на плановите, министерството надлежно за работите на просторното планирање, издава услови за планирање на просторот. Условите за планирање на просторот содржат општи и посебни одредби, насоки и решенија од планската документација од повисоко ниво и графички прилог кој претставува извод од планот.

1.2.12. Закон за управување со светското природно и културно наследство во Охридскиот регион

Со овој закон се уредува управувањето со природното и културното наследство во охридскиот регион запишано во Списокот на светското природно и културно наследство на Конвенцијата за заштита на светското културно и природно наследство

на Обединетите нации во рамките на Организацијата на Обединетите нации за образование, наука и култура (Конвенцијата на УНЕСКО).

Со овој закон се уредуваат правата и обврските на Република Македонија, на општините Охрид, Струга и Дебарца, како и правата и должностите на правните и физичките лица во однос на управувањето со светското природно и културно наследство во Охридскиот регион запишано во списокот на светското културно и природно наследство на Конвенцијата на УНЕСКО.

1.2.13. Закон за генетски модифицирани организми

Според овој закон живиот организам се дефинира како „кој било биолошки ентитет способен за репликација или пренесување на генетскиот материјал“, додека пак генетски модифициран жив организам е „каков било жив организам кој поседува необична комбинација на генетски материјал добиен со примена на биотехнологија и е способен да се размножува“.

Со овој закон се уредува управувањето со генетски модифицираните организми и комбинација од генетски модифицирани организми и производите кои што содржат генетски модифицирани организми и/или се состојат или потекнуваат од комбинација на генетски модифицирани организми вклучувајќи и генетски модифицирани организми како производ, мерките за спречување и намалување на можните негативни влијанија врз здравјето на луѓето и животната средина, како последица при ограниченото користење на генетски модифицирани организми, намерното ослободување на генетски модифицирани организми во животната средина или пуштањето на пазар на производи кои што содржат генетски модифицирани организми и/или се состојат или потекнуваат од комбинација на генетски модифицирани организми вклучувајќи и генетски модифицирани организми како производ, како и прекуграничното движење на генетски модифицирани организми и на производи коишто содржат генетски модифицирани организми и/или се состојат или потекнуваат од комбинација на генетски модифицирани организми вклучувајќи и генетски модифицирани организми како производ.

1.2.14. Кривичен законик

Треба да се истакне важноста на Кривичниот законик⁴⁰ (КЗ) во кој се систематизирани бројни дела и казни одредби кои пред се се однесуваат на заштита на животната средина (глава XXII). Со тоа животната средина е самозаштитен објект, што е значаен чекор напред на патот кон подобрување на нашите прописи од оваа област. Покрај кривичните дела во оваа глава има и други глави на КЗ со кои може да се третираат кривични дела од областа на еколошкиот криминалитет. Станува збор за кривичните дела предизвикување општа опасност (Член 288); неовластено производство и промет со општо опасни материи (Член 295) како и други кривични дела кои можат да предизвикаат последици по здравјето на луѓето, растителниот и животинскиот свет, односно врз севкупниот жив свет воопшто, а се предвидени во други закони.⁴¹

1.3. Меѓународни акти (конвенции, декларации, протоколи) со кои се штити и унапредува животната средина во Република Македонија

Меѓународни акти (конвенции, декларации, протоколи) со кои се штити и унапредува животната средина во Република Македонија се⁴²:

1.3.1. Хоризонтално законодавство

- Конвенција за оценка на влијанијата врз животната средина во прекуграничен контекст (Еспо).
- Протокол за стратешка оценка на животната средина.
- Мултилатерален договор меѓу земјите на Југоисточна Европа за спроведување на конвенцијата за оценка на влијанијата врз животната средина во прекуграничен контекст.
- Конвенција за пристап до информации, учество на јавноста во одлучувањето и пристап до правдата за прашањата поврзани со животната средина (Архус).
- Протокол за Регистар на загадувачи и пренос на загадувачки материи.

⁴⁰ Законик - правен акт со кој се регулира пообемна материја од некоја област, односно со законикот се опфаќаат сите мерки од таа област (на пример, Изборен законик, Кривичен законик). <http://www.sep.gov.mk/data/file/Preveduvanje/Priracnik%20za%20preveduvanje%20na%20pravnite%20akti%20na%20RM%20final.pdf> (посетен на 25.05.2017)

⁴¹ <http://www.pravda.gov.mk/documents/KRIVICEN%20ZAKONIK%20prccisten%20%20tekst.pdf>

⁴² http://www.moep.gov.mk/?page_id=901 (посетен на 05.12.2016)

1.3.2. Природа

- Конвенција за биолошка разновидност.
- Картагенски Протокол за биосигурност кон Конвенцијата за биолошка разновидност.
- Конвенција за заштита на водните живеалишта со меѓународно значење за заштита на водните птици (Рамсар).
- Конвенција за заштита на миграторни видови диви животни (Бон).
- Меморандум за разбирање за заштита на и управување со средно-европската популација на Големата дропља (*Otis tarda*) (Аман).
- Конвенција за заштита на дивниот растителен и животински свет и природните живеалишта во Европа (Берн).
- Конвенција за заштита на светското културно и природно наследство.
- Конвенција за меѓународна трговија за загроени диви животински и растителни видови (Вашингтон).
- Европската Конвенција за пределот (Фиренца).
- Договор за заштита на лилјациите во Европа (Лондон).
- Амандманот на Договорот за заштита на лилјациите во Европа.
- Договор за заштита на Африканско-Евроазиските миграторни видови водни птици (Хаг).

1.3.3. Атмосфера

- Виенска Конвенција за заштита на Озонскиот слој (Виена).
- Монреалски Протокол во врска со супстанциите кои го осиромашуваат озонскиот слој.
 - Амандман кон Монтералскиот Протокол за супстанциите што ја осиромашуваат озонската обвивка (Лондон).
 - Амандман кон Монтералскиот Протокол за супстанциите што ја осиромашуваат озонската обвивка (Копенхаген).
 - Амандман кон Монтералскиот Протокол за супстанциите што ја осиромашуваат озонската обвивка.

- Амандманот кон Монреалскиот протокол за супстанциите што ја осиромашуваат озонската обвивка (Пекинг).
- Конвенцијата за далекусежно прекугранично загадување на воздухот (Женева, ноември 1979) РМ ја потпиша Конвенцијата на 17.11.1991.
- Протокол кон Конвенцијата за далекусежно прекугранично загадување на воздухот (Женева, 1979) за долгорочно финансирање на Програмата за соработка за мониторинг и евалуација на далекусежниот пренос на загадувачите на воздухот во Европа (ЕМЕР) (Женева, септември 1984).
- Протоколот кон Конвенцијата за далекусежно прекугранично загадување на воздухот од 1979 година за намалување на емисиите на сулфур или на нивното прекугранично пренесување најмалку за 30 проценти (Хелсинки).
- Протоколот кон Конвенцијата за далекусежно прекугранично загадување на воздухот од 1979 година за контрола на испуштањето азотни оксиди или нивно прекугранично пренесување (Софија).
- Протоколот кон Конвенцијата за далекусежно прекугранично загадување на воздухот од 1979 година за контрола на емисиите на испарливите органски соединенија или на нивното прекугранично пренесување (Женева).
- Протоколот кон Конвенцијата за далекусежно прекугранично загадување на воздухот од 1979 година во врска со понатамошното намалување на емисиите на сулфур (Осло).
- Протокол кон Конвенцијата за далекусежно прекугранично загадување на воздухот од 1979 за перзистентни органски загадувачки супстанции (Архус).
- Протокол кон Конвенцијата за далекусежно прекугранично загадување на воздухот за тешки метали од 1979 година (Архус).
- Протокол кон Конвенцијата за далекусежно прекугранично загадување на воздухот од 1979 година за намалување на закиселувањето, еутрофикацијата и приземниот озон (Гетеборг).

1.3.4. Климатски промени

- Рамковна Конвенција на Обединетите Нации за климатски промени (Њујорк).

- Протоколот од Кјото кон Рамковна Конвенција на Обединетите Нации за климатски промени.

1.3.5. Хемикалии

- Стокхолмска Конвенција за неразградливи органски загадувачи.
- Ротердамска Конвенција за постапка за претходно добивање на согласност за одредени опасни хемикалии и пестициди во меѓународниот промет (Ротердам).
- Минамата Конвенција за жива.

1.3.6. Отпад

- Базелска Конвенција во врска со контролата врз прекуграничните загадувачи со опасен отпад и неговото депонирање.
- Амандман на Базелската Конвенција за контрола на прекуграничното пренесување на опасниот отпад и негово одлагање и Амандманот на Анекс I, Анекс VIII и Анекс IX (Кичен).

1.3.7. Почва

- Конвенција на Обединети Нации за борба против опустинувањето во земјите што се соочуваат со сериозни суши или опустинување, особено во Африка.

1.3.8. Индустриски несреќи

- Конвенција за прекугранични последици од индустриски несреќи (хаварији).

ГЛАВА IV

ПРАВНИ И ДРУГИ ДОКУМЕНТИ ВРЗ КОИ СЕ ТЕМЕЛИ ОДБРАНАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ОПФАТЕНОСТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО НИВ

1.1. Устав на Република Македонија

Во членот 8 од Уставот на Република Македонија животната средина е поставена како вредност и право кое мора да се заштитува и унапредува, промулгирајќи дека уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и на природата е една од темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија. Понатаму, во Член 43 од Уставот на Република Македонија се вели: „Секој човек има право на здрава животна средина. Секој е должен да ја унапредува и штити животната средина и природата. Републиката обезбедува услови за остварување на правото на граѓаните на здрава животна средина“.⁴³

1.2. Закон за одбрана

Во Законот за одбрана⁴⁴ е пропишано дека надлежностите во одбраната се остваруваат во согласност со Уставот на Република Македонија и закон. Надлежностите во одбраната ги остваруваат Собранието на Република Македонија, претседателот на Републиката, Владата на Република Македонија и министерот за одбрана⁴⁵.

Како орган на државната власт Министерството за одбрана во остварувањето на одбраната ги има следните надлежности⁴⁶.

- 1) подготвува стратегија за одбрана на Републиката;
- 2) врши процена на можните воени и други опасности со кои се загрозува суверенитетот, самостојноста и територијалниот интегритет на Републиката;

⁴³ <http://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/UstavnaRmizmeni.pdf> (посетен на 27.03.2017)

⁴⁴ http://morm.gov.mk/?page_id=27963

⁴⁵ Закон за одбрана, Глава III, член 16

⁴⁶ Закон за одбрана, Глава III, член 20

- 3) го организира и подготвува системот на одбраната и предлага мерки за негов развој и усовршување;
- 4) подготвува план за одбрана на Републиката;
- 5) го организира пренесувањето на наредбата за спроведување на мерките на приправност и го следи нивното спроведување;
- 6) го организира и спроведува планирањето на одбраната;
- 7) ги планира потребите на одбраната и изработува финансиски планови и програми за потребите на одбраната;
- 8) ги распоредува финансиските средства за одбраната во согласност со Буџетот на Републиката;
- 9) врши ревизија на реализацијата на финансиските средства распоредени за потребите на Армијата;
- 10) планира резерви за потребите на одбраната во случај на воена состојба;
- 11) планира и организира материјално обезбедување за потребите на одбраната;
- 12) организира и спроведува здравствена заштита за потребите на одбраната;
- 13) предлага организација и формација на Армијата;
- 14) врши пополнување на Армијата;
- 15) организира и спроведува мобилизација на Армијата;
- 16) врши контрола и оценување на борбената готовност на Армијата;
- 17) донесува годишен план за вежбовни активности на Армијата;
- 18) донесува годишен план за школување и стручно оспособување и усовршување на лицата на служба во Армијата и вработените во Министерството, како и извадок од развојниот план за обучување;
- 19) врши стручни и управни работи во врска со изградбата на воени и други објекти од значење за одбраната и изградбата на инвестициони објекти за потребите на Армијата;

- 20) организира и спроведува вежбовни активности со органите на државната управа, единиците на локалната самоуправа, трговските друштва, јавните претпријатија, установи и служби и други организации од јавен интерес;
- 21) врши опремување на органите на државната власт за работа во воена состојба;
- 22) планира и организира уредување на територијата за потребите на одбраната;
- 23) организира и подготвува комуникации за раководење за потребите на одбраната во воена и вонредна состојба;
- 24) организира, подготвува и спроведува криптозаштита на класифицирани информации од областа на одбраната;
- 25) врши фреквентен менаџмент во радио комуникациите за потребите на одбраната;
- 26) организира и обезбедува функционирање на интегриран комуникациско-информациски систем;
- 27) води евиденција на граѓаните кои го отслужиле воениот рок и врши пополнување на резервните сили на Армијата;
- 28) организира и спроведува разузнавање и контра разузнавање за потребите во одбраната;
- 29) организира и спроведува спречување и откривање на кривични дела од член 135 на овој закон;
- 30) го следи остварувањето на заштитата на класифицираните информации од значење за одбраната;
- 31) организира и спроведува обука за одбрана;
- 32) изработува наставни планови и програми за обука за одбрана;
- 33) организира функционирање на Центарот за обука за одбрана;
- 34) ги врши управните работи во остварувањето на правата и должностите на граѓаните во областа на одбраната;

- 35) води кадровска политика;
- 36) води сметка за составот на армискиот раководен кадар и другите лица ангажирани во Армијата, од аспект на националната припадност, без да се наруши критериумот на професионалност и стручност;
- 37) организира и спроведува информирање на јавноста;
- 38) организира и остварува издавачка дејност;
- 39) утврдува стандарди и други акти на стандардизација и метрологија за потребите на одбраната во согласност со закон;
- 40) врши надзор врз спроведувањето на овој закон и другите прописи од областа на одбраната;
- 41) дава стручна помош на министерствата и другите органи на државната управа и управните организации во спроведувањето на подготовките за одбрана;
- 42) организира научно-истражувачка работа за потребите на одбраната;
- 43) организира научна и научно-техничка соработка од областа на одбраната со институции надвор од Републиката;
- 44) планира остварување на меѓународна соработка во областа на одбраната;
- 45) ја организира посетата на пратениците на Министерството и на Армијата;
- 46) донесува прописи што се однесуваат на школување, стручно оспособување и усовршување на лицата на служба во Армијата и други прописи во врска со вршењето на службата во Армијата;
- 47) донесува прописи што се однесуваат на стручно оспособување и усовршување на вработените во Министерството за одбрана;
- 48) донесува стручни упатства од областа на одбраната;
- 49) организира подготовки на системот на Министерството за одбрана за справување со кризи, како поддршка на системот за кризен менаџмент на Републиката;

50) организира и управува со националниот кодификациски систем за потребите на одбраната и наменската индустрија согласно со стандардите за обезбедување и контрола на квалитетот и

51) го организира системот на воено здравство и спроведувањето на здравствената заштита согласно со овој закон и врши здравствена дејност врз основа на дозвола за вршење здравствена дејност согласно со прописите од областа на здравствената заштита.

52) го организира и спроведува станбеното обезбедување на активниот воен и цивилен персонал на служба во Армијата.

Оперативните и стручните работи за организирање, подготвување и командување со Армијата ги врши Генералштабот на Армијата, како највисоко стручно тело во состав на Министерството за одбрана за прашањата кои се однесуваат на Армијата⁴⁷. Во извршување на работите Генералштабот на Армијата му предлага на Министерството за одбрана:

- 1) организација и формација на Армијата;
- 2) план за употреба на Армијата;
- 3) мерки за зголемување на борбената готовност на Армијата;
- 4) годишен финансиски план за потребите на Армијата;
- 5) годишна програма за опремување на Армијата;
- 6) годишен план за вежбовни активности на Армијата;
- 7) годишен план за школување, стручно оспособување и усовршување на лицата на служба во Армијата;
- 8) лица на служба во Армијата за школување и стручно оспособување и усовршување;
- 9) доделување на одликувања и признанија за остварените резултати во областа на одбраната за припадниците на Армијата.

⁴⁷ Закон за одбрана, Глава IV, член 25, точка 2

За извршувањето на работите и задачите од Глава IV, член 25, став 1 на Законот за одбрана, Генералштабот на Армијата:⁴⁸

- 1) го спроведува годишниот финансиски план за потребите на Армијата одобрен од Министерството за одбрана и ја следи ефикасноста и наменската реализација на средствата согласно со прописите донесени од министерот за одбрана;
- 2) ја следи борбената готовност на Армијата и презема мерки за нејзино подобрување;
- 3) го организира и следи спроведувањето на мерките за готовност на Армијата и презема мерки за нивно извршување;
- 4) извршува мобилизација на Армијата;
- 5) изведува вежбовни и други активности за оспособување на Армијата во согласност со годишниот план;
- 6) спроведува логистичка поддршка на Армијата;
- 7) спроведува персонален менаџмент во Армијата во согласност со кадровската политика на Министерството за одбрана;
- 8) планира, организира и спроведува обука за припадниците на Армијата;
- 9) организира и подготвува врски за командување и контрола во Армијата;
- 10) планира и спроведува криптозаштита на класифицираните информации значајни за Армијата;
- 11) организира и спроведува против електронско обезбедување;
- 12) организира и спроведува набљудување, контрола и обезбедување на суверенитетот на воздушниот простор на Републиката;
- 13) организира и спроведува разузнавање и контра разузнавање во Армијата;
- 14) организира и спроведува заштита на силите во Армијата;

⁴⁸ Закон за одбрана, Глава IV, член 26

15) организира и спроведува откривање и спречување на вршење кривични дела во Армијата;

16) врши уредување на територијата за потребите на Армијата;

17) во согласност со планот на Министерството за одбрана остварува соработка со странски армии;

18) донесува стручни правила и упатства што се однесуваат на употребата на единиците на Армијата, внатрешниот ред и односите во вршењето на службата во Армијата и други стручни правила и упатства од значење за работата во Армијата и

19) врши и други работи во согласност со овој закон и со прописите за служба во Армијата.

Во Законот за одбрана каде се пропишани надлежностите на Министерството за одбрана како орган на државната власт⁴⁹, оперативните и стручните работи за организирање, подготвување и командување со Армијата кои Генералштабот на Армијата му ги предлага на Министерството за одбрана⁵⁰ и во извршувањето на работите и задачите од страна на Генералштабот на Армијата⁵¹ нема опфатено надлежности кои се однесуваат на животната средина и нејзината заштита и унапредување.

1.3. Закон за служба во Армијата

Со Законот за служба во Армијата на Република Македонија⁵² се уредуваат статусот, правата, обврските, должностите и одговорностите на персоналот на служба во Армијата на Република Македонија, како и системот на плати и надоместоци на плати и други прашања во врска со службата во Армијата⁵³.

Воениот и цивилниот персонал на служба во Армијата е должен службата да ја врши совесно, стручно, ефикасно, уредно, навремено и одговорно во согласност со

⁴⁹ Закон за одбрана, Глава III, член 20

⁵⁰ Закон за одбрана, Глава IV, член 25

⁵¹ Закон за одбрана, Глава IV, член 26

⁵² http://morm.gov.mk/?page_id=27962(посетен на 27.03.2017)

⁵³ Закон за служба во Армијата на РМ, Глава I, член 1

Уставот, закон и ратификуваните меѓународни договори кои Република Македонија ги склучила или им пристапила⁵⁴.

Со оглед на содржината опфатена во Законот за служба во Армијата на Република Македонија во истиот нема опфатено надлежности кои се однесуваат на животната средина и нејзината заштита и унапредување.

1.4. Документи произлезени од правните документи врз кои се темели одбраната во Република Македонија и опфатеноста на животната средина во нив

1.4.1. Национална концепција за безбедност и одбрана

Националната концепција за безбедност и одбрана (НКБО)⁵⁵ (2003 година) е основен документ на Република Македонија во областа на безбедноста и одбраната. Концепцијата за национална безбедност и одбрана е заснована врз проценката за меѓународното опкружување и положба на Република Македонија, загрозувањата по нејзината безбедност и врз таа основа усогласени цели и насоки за водење на националната безбедносна политика⁵⁶.

Концепцијата за национална безбедност и одбрана своите корени ги има во: националните вредности и од нив произлезени интереси на Република Македонија, почитувањето на Уставот и законите, рамноправноста на сите граѓани без оглед на нивната етничка припадност, демократската основа на државата, владеењето на правото, почитувањето на човековите права и слободи, пазарната економија, социјалната правда и почитувањето на меѓународното право и меѓународните договори и спогодби⁵⁷.

Интересите на Република Македонија се засновани врз долгорочните потреби на македонското општество кои се пресудни за животот и безбедноста на граѓаните, но и за стабилноста, функционирањето и континуитетот на државата. Интересите произлегуваат од највисоките темелни вредности утврдени со Уставот на Република Македонија во кои, во основа, спаѓаат:

⁵⁴ Закон за служба во Армијата на РМ, Глава II, член 6, точка 1

⁵⁵ http://arhiva.vlada.mk/files/Vladina_koncepcija_za_bezbednost.pdf (посетен на 28.03.2017)

⁵⁶ НКБО, Вовед, точка 1

⁵⁷ НКБО, Вовед, точка 2

- заштитата и унапредувањето на животната средина⁵⁸.

Интересите на Република Македонија се од траен интерес, витални интереси и важни интереси.

Важни интереси за Република Македонија, кои се предуслови за креирање и остварување на трајниот и виталните интереси на Република Македонија, се:

- зачувување и заштита на животната средина во државата во соработка со поширокото опкружување⁵⁹.

Република Македонија припаѓа на помалите европски земји со лимитирани ресурси и недостиг на одредени енергенци и други стратегиски материјали. Република Македонија се уште ја зацврстува и унапредува демократската основа и институциите. И покрај ова, Република Македонија перманентно создава безбедносно опкружување и услови за модерно цивилно општество, како и за трансформација и развој на економијата, притоа водејќи сметка за социјалната димензија и заштитата и унапредувањето на животната средина⁶⁰.

Република Македонија е свесна дека новото опкружување нуди многу можности, но и многу нови предизвици, ризици и опасности. Затоа, новите предизвици, ризици и опасности бараат нови одговори, кои и покрај напорите на Република Македонија, се единствено можни во соработка и со помош на сите земји од регионот, Европа и светот⁶¹.

Можностите и целокупниот потенцијал на Република Македонија претставуваат перманентен извор за нејзината изградба и напредок, што бараат вонредни и максимални напори од сите граѓани и институции на општеството и државата, особено во услови на влошена безбедносна состојба и криза. Несовладувањето на овие предизвици може суштински да наштети на остварувањето на националните интереси на Република Македонија.

Во можности, значајни за Република Македонија, спаѓаат:

- создавање на услови за функционирање на пазарната економија, социјално и еколошки ориентирана, како и унапредување на условите за живот и работа на граѓаните⁶².

⁵⁸ НКБО, Глава I, точка 6, алинеја 5

⁵⁹ НКБО, Глава I, оддел 1, точка 7, алинеја 9

⁶⁰ НКБО, Глава II, оддел 1, точка 19

⁶¹ НКБО, Глава II, оддел 1, точка 21

⁶² НКБО, Глава II, оддел 2, точка 22, алинеја 8

Во ризици и опасности по безбедноста на Република Македонија спаѓаат:

- деградацијата и уништувањето на животната средина⁶³.

Основна и долгорочна цел на политиката на национална безбедност е да ја заштитува, одржува и унапредува безбедносната состојба на државата, создавајќи амбиент за остварување на националните интереси на Република Македонија.

За остварување на оваа цел е неопходно да се преземат и постојано да се одржуваат и унапредуваат следните мерки и активности:

- одржување и унапредување на нивото на подготвеност на органите на државната власт и усогласување на прописите, правилата и процедурите за навремена координација, менаџмент, како и заради ефикасен, навремен и соодветен одговор на безбедносните ризици и опасности⁶⁴.

Политиката на национална безбедност на Република Македонија се темели и треба да се води според следните насоки:

- компатибилност на националната безбедност во согласност со уставните и законските решенија, како и со меѓународните стандарди и ратификуваните меѓународни договори⁶⁵;

- посебните институции задолжени за безбедност иако и натаму имаат клучно место и улога во современото сфаќање на безбедноста, не се повеќе единствено надлежни за заштита, одржување и изградба на безбедносното опкружување и состојба. Затоа оценката, мерките и активностите за заштита, одржување и унапредување треба да се гледаат како систем на сложени и меѓузависни фактори, како што се политичките, економските, одбранбените, внатрешно-безбедносните, социјалните, еколошките и други⁶⁶;

- постојана демократска и цивилна контрола и надзор врз институциите и силите чија дејност е безбедност и одбрана на државата⁶⁷;

- превенција, односно мерки и активности кои овозможуваат превенција на ризиците, опасностите и кризите, нивна навремена идентификација и отстранување⁶⁸;

⁶³ НКБО, Глава II, оддел 3, точка 24, алинеја 9

⁶⁴ НКБО, Глава III, оддел 1, точка 26, алинеја 3

⁶⁵ НКБО, Глава III, оддел 1, точка 27, алинеја 4

⁶⁶ НКБО, Глава III, оддел 1, точка 27, алинеја 6

⁶⁷ НКБО, Глава III, оддел 1, точка 27, алинеја 7

⁶⁸ НКБО, Глава III, оддел 1, точка 27, алинеја 8

- координација на мерките, активностите и безбедносните капацитети со примена на навремена и целесообразна употреба на способностите и ресурсите за справување со кризи, како и можност за давање, односно примање на помош и соработка⁶⁹;

- перманентна одговорност на органите на државната власт, на локалната самоуправа, политичките партии и другите правни и економски субјекти, невладиниот сектор и другите асоцијации, како и сите граѓани, за учество во остварувањето на политиката на национална безбедност⁷⁰.

Во основа, во оваа концепција погледите на политиката на национална безбедност се групирани во следниве области: надворешна, економска, одбранбена, политика на внатрешна безбедност и политика на заштита на животната средина. Под инструменти се подразбираат сите нормативно-правни, организациони, процедурални, човечки и други ресурси, како и други можности и способности кои им стојат на располагање на носителите и учесниците во остварувањето на безбедносната политика, исто така и односите, комуникацијата и соработката со сите владини и невладини, домашни и меѓународни организации, органи, тела, асоцијации и други форми на дејствување и соработка⁷¹.

За реализација на вака поставената политика на национална безбедност, Владата на Република Македонија, во најкраток можен рок, треба да донесе интегрирана Стратегија за национална безбедност на Република Македонија. Во согласност со одредбите и ставовите на оваа концепција, а кои се однесуваат на одбраната, Претседателот на Република Македонија треба да ја иновира постојната Стратегија за одбрана на Република Македонија⁷².

Интеграцијата во НАТО е еден од нашите витални интереси. Република Македонија гледа на НАТО како на еден од клучните столбови на модерната, евроатлантска, безбедносна архитектура. Во таа смисла, Република Македонија цврсто ги поддржува процесите на трансформација и проширување на Алијансата. Во тој правец, сметаме дека со проширувањето треба да се опфати и Република Македонија,

⁶⁹ НКБО, Глава III, оддел 1, точка 27, алинеја 9

⁷⁰ НКБО, Глава III, оддел 1, точка 27, алинеја 10

⁷¹ НКБО, Глава III, оддел 2, точка 28

⁷² НКБО, Глава III, оддел 2, точка 29

што сигурно ќе придонесе за зајакнување на мирот и стабилноста во Југоисточна Европа⁷³.

Своите подготовки и трансформација Република Македонија ги спроведува врз основа на Акциониот план за членство во НАТО.

Важни елементи кои ги поддржуваат овие процеси се и Индивидуалната програма за партнерство, а особено Процесот на планирање и преглед на партнерството (ПАРП), во рамките на кој се остваруваат партнерските цели и кои паралелно со прифаќањето и имплементацијата на стандардите, плански и организирано ќе не доведат до целосна компатибилност и интероперативност со НАТО⁷⁴.

Завршувањето на процесите на трансформација и приватизација на економските субјекти и изградба на пазарната економија, исто така, е од особен интерес за Република Македонија.

Посебно внимание треба да се посвети на развојот на стопанството и другите производствени и услужни дејности, изработувајќи соодветна стратегија за економски развој, која воедно ќе води сметка за социјалната и еколошката димензија на развојот, со посебен акцент на стопанските дејности и производи таму каде што имаме компаративна предност во однос на земјите од регионот и другите трговски партнери. Едновремено, стратегијата мора да ги содржи мерките и активностите за создавање на конкурентно, пазарно стопанство и имплементација на барањата на законодавството, техничко-технолошките стандарди и други норми од економска природа, кои се на сила во ЕУ.

Науката, образованието и оспособувањето на граѓаните и работната сила треба да се приспособат и трансформираат, како би можеле да ги следат, поддржуваат и развиваат овие процеси⁷⁵.

Одбранбената политика на Република Македонија е насочена кон постојано зголемување на одбранбените способности и соодветен развој на системот за одбрана и

⁷³ НКБО, Глава III, оддел 2.1, точка 32

⁷⁴ НКБО, Глава III, оддел 2.1, точка 34

⁷⁵ НКБО, Глава III, оддел 2.2, точка 40

заштита на трајниот интерес и учество, помош и соработка во заштитата на виталните интереси на Република Македонија. Ова подразбира оптимално и, соодветно на можностите и потребите, подготвени и опремени вооружени сили, како и соодветно опремени и подготвени носители и извршители на цивилната одбрана за одговор на ризиците и опасностите по безбедноста на Република Македонија.

Одбранбената политика ќе се стреми кон соодветна изградба, усогласеност и координација на системот за одбрана со другите делови на системот за национална безбедност⁷⁶.

Одбранбената политика на Република Македонија, во рамките на системот на национална безбедност, е насочена кон натамошно интензивирање на сите обврски од областа на одбраната, а посебно вооружените сили, што значат исполнување на барањата и утврдените обврски за целосно реструктуирање и подготовка за членство на Република Македонија во НАТО, како еден од нејзините витални интереси. Со ова ќе се придонесе за зголемување на безбедноста на државата и подобрување на надворешното безбедносно опкружување во регионот и Европа⁷⁷.

Политиката на внатрешна безбедност е насочена кон заштита, одржување и унапредување на интересите на Република Македонија, кои се однесуваат на разрешување на ризиците и опасностите во врска со заштитата на демократскиот поредок утврден со Уставот, човековите права и слободи и другите уставно-правни норми и гаранции од значење за безбедноста на Република Македонија.

Неопходно е усогласено и координирано дејствување на законодавната и извршната власт во функција на остварување на политиката на внатрешна безбедност, континуиран напредок на демократските процеси, изградба на правната држава и владеење на правото, со цел унапредување на нивото на доверба на граѓаните кон институциите на државата.

Посебно е приоритетно обезбедување на владеењето на правото на целата територија на Република Македонија како основен елемент на нејзиниот суверенитет, како и спречување и останување на сите закани и други пречки кои го нарушуваат

⁷⁶ НКБО, Глава III, оддел 2.3, точка 42

⁷⁷ НКБО, Глава III, оддел 2.3, точка 43

правото на непречено располагање и користење на сопствениот имот и дом на граѓаните на Република Македонија⁷⁸.

Процесите на транзиција го намалија сфаќањето за значењето на заштитата на животната средина. Најчести причини за уништување на животната средина, покрај постоењето на многу стопански капацитети со „валкана“ технологија е човековата небрежност, небрежноста на органите на локалната самоуправа, стопанските и други субјекти, како и се уште „меката“ законодавна регулатива.

Натамошните активности треба да бидат насочени кон развојот на стопанство со помали негативни последици кон животната средина, хармонизација на законодавството со она на ЕУ, доследното спроведување на мерките за заштита на животната средина од страна на органите на државата, органите на локалната самоуправа, стопанските и други субјекти, како и од страна на граѓаните на Република Македонија⁷⁹.

Во моментот одбраната се соочува со предизвикот за длабока трансформација поради нејзиното неопходно реструктурирање и приспособување за нашето членство во НАТО, уважувајќи ги, прифаќајќи ги и имплементирајќи ги нормите и стандардите на НАТО. Основен инструмент, според кој се водат процесите на трансформацијата, се решенијата зацртани во годишната национална програма за членство, како дел од акциониот план за членство. Важни инструменти се и сите други процеси и обврски кои произлегуваат од членството во ПЗМ, а посебно ПАРП процесот за планирање и преглед, Индивидуалната програма за Партнерство (ИПП), учеството во вежбовни и други активности, како и во хуманитарни мисии за зачувување на мирот на НАТО или предводени од НАТО⁸⁰.

Рedefинирањето на поставеноста, улогата, начинот на образование и обука на системот на цивилната одбрана, како и задачите - е неминовен процес. Овде посебно треба да се води сметка за сите нови ризици и опасности, како и за одредбите на оваа концепција кои се од значење за цивилната одбрана⁸¹.

⁷⁸ НКБО, Глава III, оддел 2.4, точка 44

⁷⁹ НКБО, Глава III, оддел 3.5, точка 53

⁸⁰ НКБО, Глава IV, оддел 1, точка 60

⁸¹ НКБО, Глава IV, оддел 1, точка 64

Промените во сите области на одбраната треба да ги следи модерно и ефикасно организирана административна структура. Ова значи дека паралелно со реформските процеси е потребно да се одвива и реформата на организација и функционирање на министерството за одбрана, согласно решенијата, мерките и активностите определени со годишната национална програма за членство во НАТО⁸².

Системот на одбрана треба да и даде силно значење на изработката на посебни насоки и планови за забрзана имплементација на системот на планирање, програмирање, финансирање и буџетирање на одбраната, согласно НАТО стандардите. Согласно овие стандарди, а во функција на одржување и унапредување на системот на одбраната, забрзано треба да се имплементираат и системот на одржување на борбената готовност, образованието, обуката и вежбите, изградбата на подофицерскиот кор, персоналниот менаџмент, изучувањето на странските јазици, (посебно англискиот), стандардизацијата, кодификацијата, образованието и обуката од област на одбраната на сите одговорни носители на органите на државната власт, клучните трговски друштва и други институции и граѓани, како и други мерки и активности кои произлегуваат од оваа концепција⁸³.

Од горенаведените извадени точки од документот Национална концепција за безбедност и одбрана на Република Македонија се гледа дека во него се опфатени поголем број активности кои се однесуваат на почитувањето на домашната и меѓународната правна регулатива, воведувањето на стандардите на НАТО врз основа на определбата на Република Македонија за членство во НАТО и на животната средина како еден од важните интереси на Република Македонија.

1.4.2. Стратегија за одбрана на Република Македонија

Стратегијата за одбрана на Република Македонија (СО на РМ)⁸⁴ (2010 година) е документ кој го донесува Претседателот на Република Македонија и истиот дава стратегиски насоки за развојот и функционирањето на системот за одбрана на Република Македонија.

⁸² НКБО, Глава IV, оддел 1, точка 65

⁸³ НКБО, Глава IV, оддел 1, точка 66

⁸⁴ http://arhiva.vlada.mk/registar/files/Strategija_za_odbrana_na_Republika_Makedonija_2010.pdf (посетен на 28.03.2017)

Стратегијата произлегува од Уставот на Република Македонија, Законот за одбрана, Стратегијата за национална безбедност и стратегиската определба на Владата на Република Македонија за интеграција во евроатлантските структури.

Врз основа на процената на идните безбедносни закани, ризици и предизвици за националната безбедност на Република Македонија, Стратегијата ги дефинира стратегиските одбранбени мисии и насоките за нивно исполнување, дава визија за развој на способностите на Министерството за одбрана (МО) и Армијата на Република Македонија (АРМ), ги идентификува потребните ресурси за одржување и развој на системот за одбрана и обезбедува насоки за политичка и воена интеграција во НАТО⁸⁵.

Важни интереси на Република Македонија кои ги претставуваат неопходните предуслови за да можат да се реализираат виталните интереси се:

- заштита и унапредување на животната средина⁸⁶.

Соработката со меѓународните безбедносни организации - ООН, НАТО, ЕУ и ОБСЕ овозможува активно учество во креирањето на глобалната одбранбена политика и подобрување на националните способности за справување со новите закани, ризици и предизвици и поефикасно управување со цивилните и воените капацитети⁸⁷.

Предизвиците како енергетската зависност и климатските промени, исто така може да имаат негативно влијание на националната и меѓународната безбедност.

Земајќи ги предвид димензиите на современите закани и ризици, глобалниот пристап и соработката со ООН, НАТО, ЕУ и ОБСЕ се неопходен инструмент за успешно справување со истите⁸⁸.

Република Македонија се соочува со следните видови закани и ризици по националната безбедност:

- природни непогоди и техничко-технолошки (индустриски) несреќи од поголем обем⁸⁹;

- деградација и уништување на животната средина и на еколошките потенцијали⁹⁰.

Системот за одбрана е клучен инструмент за заштита и промоција на трајните, виталните и важните интереси на Република Македонија. Одбраната ја остваруваат

⁸⁵ СО на РМ, Вовед

⁸⁶ СО на РМ, Глава I, точка 4

⁸⁷ СО на РМ, Глава I, точка 5

⁸⁸ СО на РМ, Глава II, точка 1

⁸⁹ СО на РМ, Глава II, точка 5, алинеја 10

⁹⁰ СО на РМ, Глава II, точка 5, алинеја 12

граѓаните, органите на државната власт – Претседателот, Собранието и Владата на Република Македонија, МО и АРМ.

Одбраната може да се остварува и преку соработка со колективните системи за безбедност и одбрана во кои Република Македонија пристапила⁹¹.

Стратегијата претставува основа за донесување на Долгорочен План за развој на одбраната и за унапредување на системот за одбрана⁹².

Министерството за одбрана е одговорно за развој и одржување на националниот систем за одбрана, сеопфатна поддршка на АРМ, стратегиско одбранбено планирање, ефикасно управување со одбранбените ресурси, меѓународна одбранбена соработка, зајакнување на способностите за одбранбено планирање со НАТО, подготовка за интеграција во политичката и воената структура на НАТО, развој на воените способности за придонес во колективната самоодбрана во НАТО и континуиран придонес во меѓународни операции.

Република Македонија во континуитет темелно го планира и спроведува претструктурирањето на МО и АРМ, управувањето со ресурсите во одбраната, пополнувањето со воен и цивилен персонал, соодветната и правична етничка застапеност, опремувањето и модернизацијата, образованието и обуката, К-4, логистиката, инфраструктурата и стабилното финансирање на одбраната. Тековното претструктурирање ќе се спроведе во истиот дух, синхронизирано со претструктурирањето на единиците и командите на АРМ.

Спроведувањето на Стратегијата за одбрана од МО бара воспоставување на ефективни и ефикасни внатрешни работни процеси, унапредување и развој на системот за долгорочно планирање, програмирање, буџетирање и извршување (ППБИ), зајакнување на планирачките способности за учество во одбранбеното планирање на НАТО и воспоставување на ефикасен и функционален логистички систем⁹³.

Генералштабот, како највисоко стручно тело во состав на МО за прашања кои се однесуваат на АРМ, ќе се претструктурира во единствена стратегиска команда во насока на зголемување на капацитетите за:

- стратегиско планирање;
- командување и контрола врз командите и единиците на АРМ (особено за оперативно

⁹¹ СО на РМ, Глава IV, точка 1

⁹² СО на РМ, Глава IV, точка 14

⁹³ СО на РМ, Глава V, точка 1

командување на единиците распоредени во меѓународни операции);

- следење и одржување на оперативната готовност на АРМ;
- планирање на обуката во согласност со стандардите на НАТО;
- планирање на логистичката поддршка на распоредувањето на АРМ во експедициски операции;
- интегрирање во воената структура на НАТО⁹⁴.

Сите единици на АРМ, а посебно декларираниите единици за операции предводени од НАТО, ќе продолжат со обуката согласно прифатените НАТО стандарди. Ќе се унапреди системот за проверка и оценување на борбената готовност на командите и единиците во согласност со Концептот за оперативни способности, оценување и известување на НАТО. Во рамките на Командата за обука и доктрини ќе се воспостави Центар за научени лекции и доктрини и Центар за симулации и учење на далечина.

Соодветно структурирана и пополнета, Командата за обука и доктрини ќе обезбедува врвна обука на воениот персонал за справување со современите предизвици, согласно здружената НАТО доктрина и стандардите на земјите-членки на НАТО. За таа цел МО во центрите за обука ќе ја доизгради неопходната инфраструктура и ќе инсталира современа воена опрема за индивидуална и колективна обука до ниво на баталјон⁹⁵.

Армискиот полигон (АП) Криволак е уникатен во регионот бидејќи неговиот терен клима наликува на регионите во Југозападна Азија и во Африка каде што ООН, НАТО и ЕУ имаат најголеми операции за поддршка на мирот.

Армискиот полигон ќе продолжи да се модернизира во согласност со Проектот за понатамошен развој на АП Криволак. Во таа смисла, ќе се унапредат условите за изведување на обука и вежби, ќе се подобрат сместувачките капацитети и комуникациската инфраструктура. АП Криволак ќе се користи за обука и вежби како подготовка на персоналот и единиците во реални услови и пред распоредување во мисии.

Капацитетите на АП Криволак ќе се понудат на користење и на други државни институции кои ќе имаат потреба за обука во теренски услови, како и на регионалните

⁹⁴ СО на РМ, Глава VI, точка 7

⁹⁵ СО на РМ, Глава VI, точка 16

партнери и на земјите-членки на НАТО за обука во реални услови, пред нивно распоредување во меѓународни операции⁹⁶.

Во документот Стратегија за одбрана на Република Македонија, заштитата и унапредувањето на животната средина е дадена како еден од неопходните предуслови за да можат да се реализираат виталните интереси на Република Македонија, а деградацијата и уништувањето на животната средина и на еколошките потенцијали е една од заканите и ризиците со кои е загрозувана националната безбедност на Република Македонија. Во Стратегијата меѓу другото се даваат активности кои треба да ги презема и реализира Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија, за одржување и развој на системот за одбрана и за политичка и воена интеграција во НАТО. Не се опфатени активности кои директно се однесуваат на животната средина но има дадено активности преку кои позитивно би се влијаело и на животната средина.

1.4.3. Долгорочниот план за развој на одбраната

Долгорочниот план за развој на одбраната (ДПРО)⁹⁷ е основен план одобрен од Владата на Република Македонија, кој содржи визија за развој на одбраната за период од 10 години, долгорочни развојни цели во насока на развој и унапредување на воените способности на Армијата и капацитетите на Министерството за одбрана, како и на проекциите за одбранбените ресурси неопходни за остварување на развојните цели.

Стратегијата за одбрана на Република Македонија од 2010 година ги дефинира стратегиските одбранбени мисии и насоките за нивно исполнување, дава визија за развој на способностите на МО и АРМ, ги идентификува потребните ресурси за одржување и развој на системот за одбрана и обезбедува насоки за политичка и воена интеграција во НАТО, како и учество во Заедничката безбедносна и одбранбена политика на ЕУ.

Владата на Република Македонија во 2011 година го утврди првиот Долгорочен план за развој на одбраната: 2011 - 2020, во согласност со Законот за одбрана и Стратегијата за одбрана.

⁹⁶ СО на РМ, Глава VI, точка 17

⁹⁷ http://arhiva.vlada.mk/registar/files/Dolgorocen_plan_za_razvoj_na_odbranata_2014-2023.pdf (посетен на 30.03.2017)

Владата го задолжи Министерството за одбрана да изработи ажуриран Долгорочен план за развој на одбраната за периодот 2014 - 2023 година (ДПРО). Во изработката на ДПРО свој придонес дадоа и Комисијата на Собранието, Кабинетот на Претседателот на Републиката, НАТО, Амбасадата на САД во Република Македонија и домашната стручна јавност.

Министерот за одбрана предложи ажуриран ДПРО: 2014-2023 и Владата го утврди новиот текст усогласен согласно мислењето на Министерството за финансии. МО е должен до Владата секоја година да доставува Извештај за спроведувањето на ДПРО – Преглед на одбранбените способности во март од тековната година за претходните две години⁹⁸.

Со оглед на тоа што Министерство за одбрана е голема организација со сложена организациска структура ДПРО е комплексен и со голем број долгорочни развојни цели.

Во ДПРО нема опфатено и поставено конкретни цели кои се однесуваат на животната средина и нејзината заштита и унапредување.

1.4.4. Оперативен концепт на Армијата на Република Македонија

Оперативниот концепт (ОК)⁹⁹ (2008 година) е доктринарен документ кој има фундаментално значење при развивање на останатите доктрини, ги воспоставува основните принципи за употреба на вооружените сили за поддршка на националната безбедност, одбраната и воената стратегија, дава насоки на тактиката, техниките и процедурите, содржините за образование и обука и други професионални воени документи.

Во центарот на овој концепт се нашите национални и воени вредности како основа за функционирање, вреднување и стандардизирање на армиската професија. Концептот го разгледува придонесот на Република Македонија кон мулти - националните мисии и коалициските и регионалните сили и начинот на кој ќе постигнеме интероперативност со НАТО Алијансата.

⁹⁸ ДПРО, Вовед

⁹⁹ http://www.morm.gov.mk/wp-content/uploads/2011/11/operativen_koncept_na_arm.pdf (посетен на 29.03.2017)

Од концептот ќе произлезат промени на одредени закони со цел да се задоволат функциите и принципите дадени во овој документ. Овој процес вклучува активности на ревизија на структурата на силите врз основа на улогите, задачите и одговорностите; усогласување на улогите и функциите на МО и ГШ; ревизија на останатите концепти и решенија; имплементација на работните процеси и оперативни процедури кои водат кон поголема ефикасност¹⁰⁰ и ефективност¹⁰¹ во работата и интероперабилност¹⁰² со армиите на земјите членки на НАТО.

Сите припадници на АРМ и службеници во МО треба да го разберат, усвојат, поддржат и имплементираат овој Концепт¹⁰³.

Постоечките предизвици и опасности се категоризираат во неколку групи и тоа: традиционални, нерегуларни - асиметрични, катастрофични и пробивни.

Во групата на традиционални предизвици за европската и македонската безбедност и развој спаѓаат регионални вооружени конфликти и употреба на конвенционални воени сили¹⁰⁴. За нерегуларни предизвици се сметаат тероризмот, бунтовништвото, граѓанските војни, неконвенционални судири и радикални акти од недржавни актери и фактори, последици и влијанија од нестабилни држави, намалување на стратегиските енергетски извори и енергетска зависност на државите. Како катастрофични предизвици можат да се третираат употребата на оружјето за масовно уништување, асиметрично војување, глобални климатски промени. За пробивни и прекинливи предизвици се сметаат опасностите од новопојавените технологии, загрозување на компјутерските и информатичките системи¹⁰⁵.

Современите безбедносно одбранбени стратегии, анализи и проценки ги определуваат следните безбедносни закани и ризици:

- природни непогоди, индустриски несреќи, техничко-технолошки катастрофи и масовни епидемии¹⁰⁶;
- деградација и уништување на животната средина и еколошките потенцијали¹⁰⁷.

¹⁰⁰ Ефикасност: правилна работа - постапка

¹⁰¹ Ефективност: да се направи вистинската работа - резултат

¹⁰² Способност да работат во синергија во извршувањето на поставените задачи

¹⁰³ ОК, Вовед

¹⁰⁴ Овие сили се способни за вршење на операции со користење на ненуклеарно оружје

¹⁰⁵ ОК, Глава III, точка 3.2.2

¹⁰⁶ ОК, Глава III, точка 3.2.3, алинеја 10

¹⁰⁷ ОК, Глава III, точка 3.2.3, алинеја 11

Борбените системи на бојното поле се различни технички и функционални системи што на командантот му овозможуваат да ја изгради, претстави и реализира борбената моќ на сопствената единица и ја исполни добиената задача. Во зависност од поставената цел и добиената задача командантите ги интегрираат и координираат овие функции за да ги синхронизираат и комбинираат борбените ефекти и успеси на единицата со постојните временски и просторни услови.

Борбена сервисна поддршка (БСП) опфаќа збир на тактички и технички мерки и функционални активности кои се преземаат заради создавање и одржување на борбената моќ во согласност со предвидениот маневар и планираната огнена поддршка, а со тоа го поддржува остварувањето на командантовата одлука и заложба. Основна мисија на БСП е да ги поддржи војниците и нивните борбени системи со цел да ја исполнат мисијата на единицата. Командантот е одговорен да ја планира, адаптира и со назначените единици да изврши потребна поддршка и одржливост заради исполнување на мисијата. Командантот на силите за мисија е одговорен за извршување на БСП за мисијата во странство со користење на поддршката од земјата домаќин, материјалите, инфраструктурата и човечките ресурси во подрачјето на мисијата. Тој ги спроведува мултинационалните аранжмани и техники за снабдување и обезбедување на сите материјали и услуги на распоредените сили во мисиите во странство. Во текот на извршувањето на мисијата националниот елемент за поддршка се распоредува за врската помеѓу националните стратегиски ресурси и оперативните елементи. БСП мора да ја опфати и потребната логистичка инфраструктура со истовремено распоредување, вработување и одржување на способностите. Таа треба да биде способна да ги поддржи можните сценарија на целиот спектар на операции.

Функционалните задачи на БСП содржат дејства и активности на луѓето, вооружувањето, горивото, одржувањето, движењето и поддржувањето на војниците и борбените системи пред, за време и после изведувањето на операциите. Задачите се генерално поделени како логистичка поддршка, поддршка на персоналот и здравствена поддршка.

Логистичката поддршка ги вклучува функциите на снабдување, транспорт, одржување, здравствени и теренски услуги и инфраструктурна поддршка.

Здравствената поддршка ги вклучува медицинскиот третман, евакуацијата на настраданите, превентивна медицинска заштита и медицинска поддршка на операциите (операции на снабдување со медицински материјали).

Инженериската поддршка, иако не е функција на БСП, игра критична улога во спроведувањето на БСП со подобрување на нејзините капацитети.

Способноста на елементите за БСП во поддршката на операциите зависи од капацитетите на постоечката инфраструктура во оперативната зона и обврските за заштита на животната средина. Командантите - командирите на единиците мораат внимателно да ги планираат, раковоат и синхронизираат овие функции заради исполнување на соодветна и ефикасна БСП. БСП се вградува во малите состави, за да даде оперативна подвижност и капацитет што на командантот му дава можност за оперативна независност и мобилност.

Дефинирање на опкружувањето во зоната за изведување на операција опфаќа:

- определување на најзначајните карактеристики на бојното поле;
- определување на границите на областа на борбените дејства;
- дефинирање на областа на интерес;
- идентификација на количество на потребни информации кои можат да се соберат во расположливото време;
- проценка на постоечките бази на податоци и идентификација на недостатоците во разузнавањето.

Командување, значи, согледување на сегашните и предвидување на идните состојби кај сопствените и непријателските единици, а потоа и оформување на плановите за извршување на доделената задача.

Контролата значи како командувањето ќе се практикува. Односно контролата значи менаџирање со ресурсите и дополнување на оперативната слика за состојбата на теренот и состојбата во која се наоѓаат потчинетите и соседните единици¹⁰⁸.

Најважни идни безбедносно-одбранбени предизвици и трендови:

- енергетската безбедност во светски рамки¹⁰⁹;
- глобалните климатско - еколошки промени на животната средина¹¹⁰.

¹⁰⁸ ОК, Глава IV, точка 4.5

¹⁰⁹ ОК, Глава VI, точка 6.1, алинеја 9

¹¹⁰ ОК, Глава VI, точка 6.1, алинеја 10

Во Оперативниот концепт на АРМ дадени се повеќе насоки и активности кои се однесуваат на реализацијата на целите и мисијата на Армијата кои се поврзани и со животната средина односно се објаснува дека способноста на елементите за БСП во поддршката на операциите зависи од капацитетите на постоечката инфраструктура во оперативната зона и обврските за заштита на животната средина.

ГЛАВА V

АНАЛИЗА И РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

За да ја остварам целта на ова истражување која е да го елаборирам и анализирам процесот на имплементирање на Систем за управување со животната средина во одбранбениот сектор најмногу ми помогна моето знаење стекнато преку едукација во рамките на проекти организирани од НАТО Комитетот Наука за мир и безбедност. Имам учествувало на голем број курсеви, семинари и работилници каде разменувавме искуства со претставници на НАТО и земјите од програмата Партнерство за мир од каде се стекнав и со поголем број пишан работен материјал (упатства, стандарди, презентации и друга литература) која ја искористив како појдовен материјал за истражувањето. Откако ја избрав литературата и документацијата за изработка на магистерскиот труд пристапив кон преведување на истиот.

По анализа на материјалите согледав дека најголем акцент при имплементирањето на Систем за управување со животната средина и во цивилниот и во одбранбениот сектор е ставен на исполнувањето на барањата кои произлегуваат од националните закони и меѓународните акти со кои се штити и унапредува животната средина. Од тие причини во трудот во Глава III се опишани домашните и меѓународните акти со кои се штити и унапредува животната средина во Република Македонија.

1.1. Организациска структура и заштитата на животната средина во Министерството за одбрана на Република Македонија

Министерството за одбрана на Република Македонија е основано 1991 година и е во надлежност на Владата на Република Македонија. Тоа е едно од прво втемелените министерства по осамостојувањето на Република Македонија во 1991 година.

Министерството за одбрана има клучна улога во националниот одбранбен систем. Тоа обезбедува одбранбена политика, насоки за развој на долгорочните и среднорочните планови, ресурси, менаџирање со човековите, материјалните и финансиските ресурси, како и поддршка на Армијата на Република Македонија.

Од интервјуто со раководителот на секторот за политика и планирање дознав дека во Министерството за одбрана нема документ политика за заштита и унапредување на животната средина во одбранбениот сектор кој всушност би требало да биде основа за понатамошно правилно развивање на ЕМС. Од разговорот дознав за правните и другите документи врз кои се темели одбраната во Република Македонија по што пристапив со анализа на опфатеноста на животната средина во нив која е дадена во Глава IV на овој труд.

Следното интервју беше со раководителот на секторот за недвижности кој потенцираше дека задачите кои се поврзани со животната средина се реализираат во соработка со цивилни институции и претежно се однесуваат на инфраструктурата на објектите и локациите.

Интервјуто со заменик раководителот на секторот за логистика покажа дека во истиот има работна позиција помлад соработник за заштита од пожари, заштита на работните места и животната средина и спроведување на постапката за прием на донации.

Направено е интервју и со раководителот на одделението за стандардизација кое е во рамките на секторот за логистика, а работи на градење и одржување на стандардизациски систем во одбраната према усогласени принципи и методи со националните и европските барања, како и со барањата на НАТО стандардизациската заедница. Во рамките на исполнување на своите задачи за координација на процесот на стандардизација во одбраната преку одделението за стандардизација со решение на Министерот за одбрана формирани се работни групи за стандардизација кои работат на обработка, усвојување, планирање и анализа на имплементацијата на НАТО стандардите од различни области. Работната група број 11 е за медицина и животна средина и јас сум член на истата првенствено номинирана од областа за животната средина. Во мандатот за 2016 година беше обработен и усвоен STANAG 7141 - Заедничка НАТО доктрина за заштита на животната средина за време на воени активности водени од НАТО и дадени се предлози за идната имплементација. Во 2017 година обработени се STANAG 2582 - Најдобри практики и стандарди за заштита на животната средина за воените кампови при воени активности предводени од НАТО и STANAG 2583 - Систем за управување со животната средина во операциите на НАТО

и дадени се насоки и предлози за нивно идно усвојување и постепено имплементирање во рамките на можностите.

Од моето учество на работилници организирани од секторот за цивилно-воена соработка и од разговорот со раководителот на истиот заклучив дека со реализацијата на проекти (работилници, вежби и друго) кои се однесуваат на одговор и учество на воениот и цивилниот сектор при кризни и други состојби од елементарни и природни непогоди индиректно се опфатени и аспекти кои се поврзани со животната средина.

Направено е и интервју со деканот на Воената академија и осознав дека во предметната програма од прв циклус на студии се изучува предметот Хемија на животната средина чија цел е совладување на научените принципи, концепти и методологии неопходни за разбирање на хемиските процеси во животната средина. Идентификација и анализа на проблемите во животната средина создадени од самата природа или човекот, како и определување на ризиците, превенција на истите и изнаоѓање на алтернативни решенија.

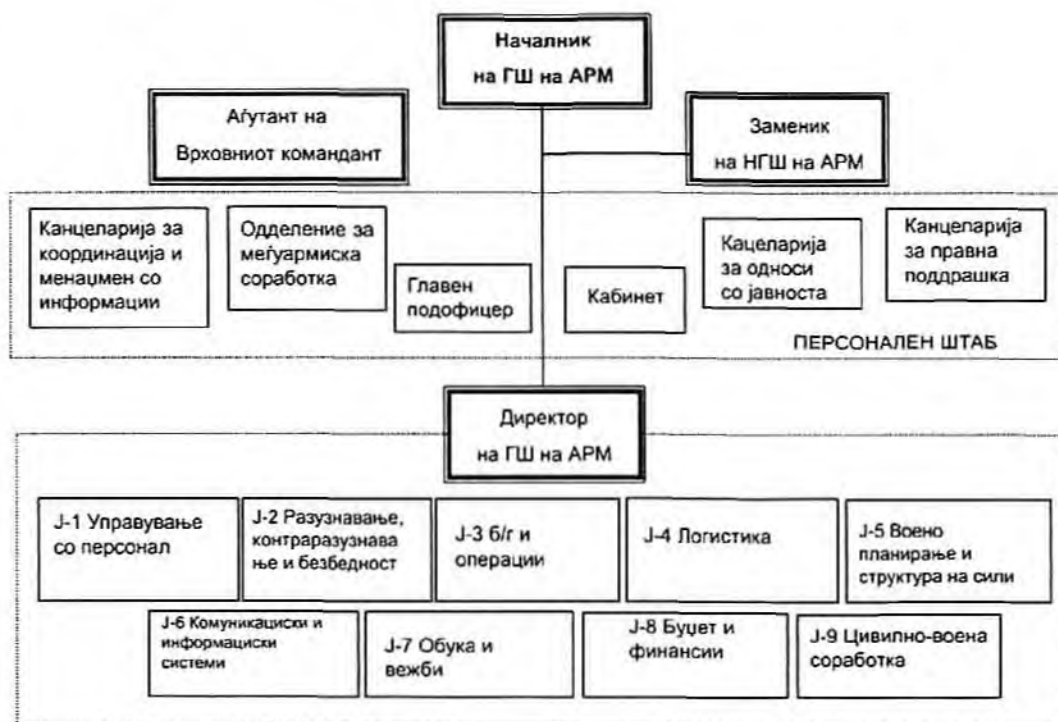
Државниот советник за цивилно-воена соработка е претставник од Министерството за одбрана во Владата на Република Македонија меѓу другото и за прашања од областа за заштита и унапредување на животната средина.

1.2. Организациска структура и заштитата на животната средина во Армијата на Република Македонија

Како вооружена сила на Република Македонија Армијата на Република Македонија се организира, подготвува и оспособува за водење вооружена борба и борбени и други дејствија за остварување на својата уставна улога и функција за одбрана на Републиката, заштита на територијалниот интегритет и независноста, подготвена за исполнување на националните и на меѓународните обврски, да даде придонес во колективната самоодбрана, меѓународните операции и заштита на пошироките национални интереси.

Генералштабот на Армијата на Република Македонија (ГШ на АРМ) е највисоко стручно тело за прашањата кои се однесуваат на Армијата кое ги извршува оперативните и стручни работи во планирањето, организирањето, подготвувањето и

командувањето со Армијата во целина или нејзини делови, при остварување на задачите кои произлегуваат од мисијата на АРМ.

Слика 8: Шематски приказ на организациската структура на Генералштабот на Армијата на Република Македонија¹¹²

Во Генералштабот на АРМ во Ј-9 Секцијата за цивилно-воена соработка (ЦВС) чија што мисија е планирање, организирање и координирање на мерки и активности за цивилно воена соработка со владини и невладини организации и други цивилни субјекти во мирно времени и воени услови и давање на насоки за реализација на ЦВС при упатување на контингенти на Армијата на Република Македонија во мировни и хуманитарни мисии¹¹³ има формациско работно место координатор за екологија, заштита на животната средина и културно историските објекти на на кое јас сум поставена и ги извршувам моите задачи, односно му помагам на началникот на секцијата во координирањето на активностите, планирањето и преземањето на мерки за предметната област. На оваа работна позиција работам од 2001 година со тоа што во

¹¹² http://www.arm.mil.mk/baza/edinici/gsgs_struktura.html

¹¹³ http://www.arm.mil.mk/baza/edinici/gsgs_j-9_index.html

периодот од 2005 до 2012 година во тогашната формациска поставеност оваа работна позиција не постоеше, но поради реалната потреба од третирање на проблематиката за животната средина и обврските со започнатиот проект со НАТО за изработка на студија „Влијание врз животната средина од активностите на армискиот полигон „Криволак“ покрај задачите од формациското место на кое бев поставена во Канцеларијата за односи со јавноста извршував и задачи кои произлегуваа од претходното работно место координатор за заштита на животната средина. Во формацијата од 2012 година повторно беше вградена оваа работна позиција во рамките на секцијата за цивилно-воена соработка.

Бидејќи проблематиката која се однесува на животната средина е комплексна во рамките на истражувањето направив интервјуа со претставници и од други секции од Генералштабот на АРМ.

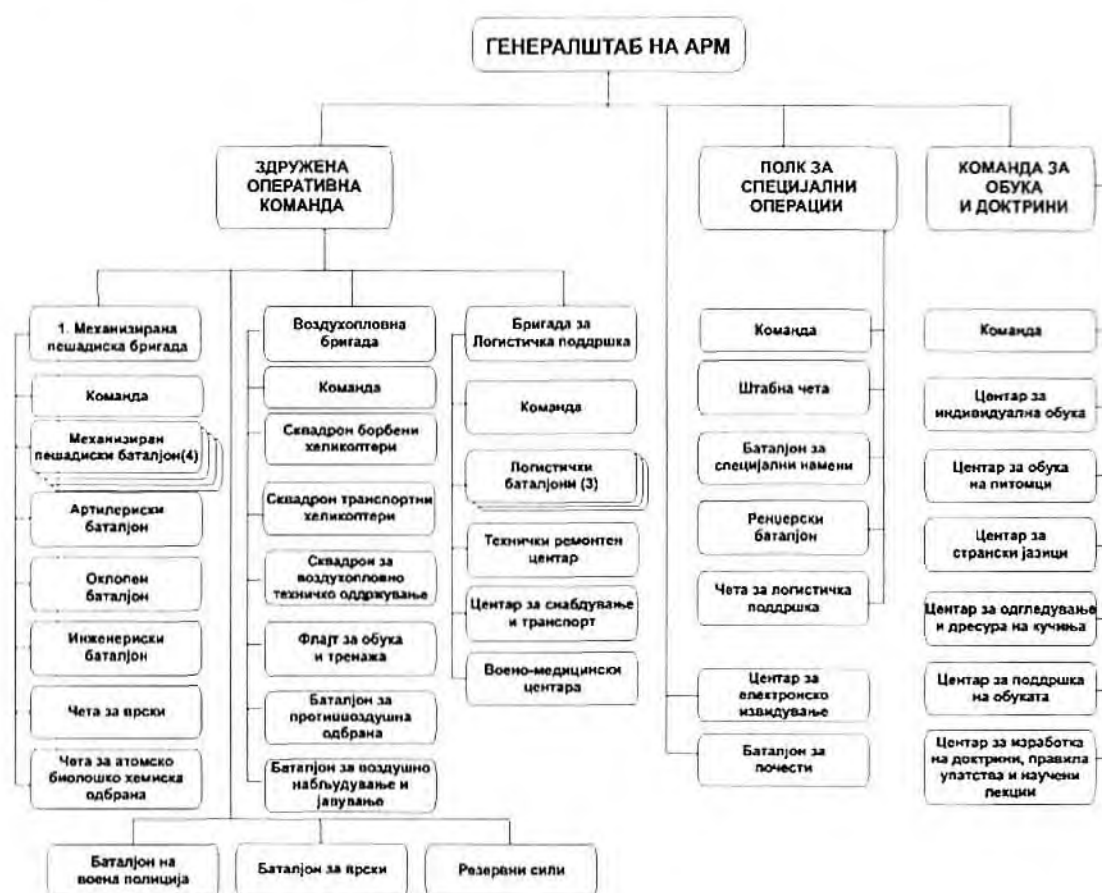
Од разговорот со претставникот на J-5 Секцијата за воено планирање и структура на сили чија што мисија е да ги определува потребите и приоритетите за воено планирање на силите, нивната организациско-формациска структура, капацитетите и способностите, интеграцијата, развојот и модернизацијата за постигнување на способностите на АРМ за водење вооружена борба и други дејствија за остварување на уставната функција за одбрана на Република Македонија, како и учеството во поддршка на други државни органи во отстранувањето на последиците во вонредна и кризна состојба¹¹⁴ дојдов до сознанија дека J-5 Секцијата е вклучувана во активности од областа за животната средина најчесто со изведување на инженериски работи за АРМ и локалната самоуправа за уредување на територии и чистење на реки и канали.

J-4 Секцијата Логистика е носител на логистичката поддршка во ГШ на АРМ и во организациската структура има седум одделенија: за логистичко планирање; за снабдување; за одржување; за движење и транспорт; за инфраструктура; за здравство и за набавки и договори. Секцијата J-4 во ГШ на АРМ (J-4/ГШ), има одговорност за логистичко планирање и координација на сите мерки и активности за логистичка поддршка на АРМ. Својата работа и активностите кои ги извршува ги заснова на добиените задачи од Началникот на ГШ на АРМ, насоките и политиките добиени од Секторот за логистика на МО, политиката, доктрината и стандардите на НАТО логистиката, воочените потреби за логистичка поддршка на потчинетите единици.

¹¹⁴ http://www.arm.mil.mk/baza/edinici/gsgs_j-5_index.html

Служи како контролен авторитет за реализација на мерките и активностите за достигнување на потребно ниво на подготвеност на единиците на АРМ од аспект на логистичката поддршка. Во рамките на своите и пренесените овластувања-надлежности, Ј-4/ГШ делува како плански логистички орган во АРМ, при што има примарна одговорност во следните области: снабдување, одржување, движење и транспорт, медицина, инфраструктура и услуги¹¹⁵.

Со анализа на мисијата на Секцијата Ј-4/ГШ ги потврдив моите претходни сознанија дека имплементацијата на заштитата и унапредувањето на животната средина е најдиректно поврзана со логистиката.

Слика 9. Шематски приказ на организациската структура на Армијата на Република Македонија¹¹⁶

¹¹⁵ http://www.arm.mil.mk/baza/edinici/gs/gs_j-4_index.html

¹¹⁶ http://www.morm.gov.mk/wp-content/uploads/2011/11/operativn_koncept_na_arm.pdf

На прикажаниот шематски приказ може да се забележат сите Команди и единици на АРМ кои се потчинети на Генералштабот.

Во структурите на Армијата формациско место Координатор за екологија и заштита на животната средина има во рамките на секцијата J-9 во Здружената оперативна команда односно С-9 во првата механизирана бригада, во воздухопловната бригада и бригадата за логистичка поддршка и во Центарот за обука во рамките на полигонот за обука „Криволак“. Во останатите структури задачите ги извршува одредено лице кое покрај задачите од формациската поставеност ги координира и активностите за заштита на животната средина.

1.3. Резиме на резултатите од истражувањето

Од направените разговори и од анализата на резултатите од истражувањето беше потврдено дека развивањето и имплементирањето на систем за управување со животната средина во одбранбениот сектор е комплексен и континуиран процес. Сите претставници со кои се водеа разговорите беа согласни дека Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија како и останатите структури во државата треба да ги почитуваат националните закони и регулативи и да дејствуваат на одговорен начин кон животната средина и природата.

Припадниците на одбранбениот сектор се должни континуирано да работат на подигање на еколошката свест и да преземаат секојдневни мерки и активности за заштита на животната средина и природата, како и за културно историските објекти дома и за време на мисии надвор од земјата, што е истовремено и нивна законска обврска.

Определбата на Република Македонија за членство во НАТО Алијансата и учеството на нашите единици во мисии надвор од земјава ја наметнува потребата од што поскоро прифаќање и имплементирање на постоечките и идни НАТО документи, при што од особена важност е едукација на персоналот која овозможува добивање важни знаења и искуства од оваа област. Стекнатите знаења треба да се вградат во планирањето и развивањето на идните самостојни и заеднички мисии со други армии како и со владини и невладини организации.

Со примена на современи начини и технологии на дејствување ќе се намали штетното влијание од воените активности врз животната средина. Армијата како

организација учествува во различни операции со цел да ја оствари својата мисија за донесување и/или зачувување на мирот, но учествува и во поддршка на голем број активности кои ги реализираат владините, невладините и меѓународните организации во земјата и странство. Активностите кои ги извршува за остварување на мисијата мора да бидат планирани со почитување на националните закони и процедури, додека се обезбеди рамнотежа помеѓу целта на мисијата и барањата на заштитата на животната средина.

Со избегнувањето на непотребните штети на животната средина се подобрува заштитата на силите, се избегнува изложување на војниците и цивилите на загадување, а со тоа се поддржува извршувањето на операциите.

Заштитата на животната средина влијае на подготвеноста, безбедноста, тактиките, буџетите и односите на одбранбениот сектор односно Министерството за одбрана и Армијата со останатите домашни и меѓународни владини и невладини организации, локалните самоуправи, медиумите итн. и е важна за одржливоста на областите за обука. Тоа може да придонесе за успехот во работењето и определбата на општеството за одржлив развој.

Со заштита и унапредување на животната средина се заштедува пари за санација, медицински третман и судски постапки бидејќи тоа е и законска обврска. Тоа треба да биде дел од политиката и регулативите на Министерството за одбрана и Армијата.

МО и АРМ како и остатокот од општеството при вршењето на своите мисии и активности во согласност со барањата за заштита и унапредување на животната средина се стремат да осигураат еколошка безбедност. Затоа, во рамките на истите се превземаат поголем број на мерки и активности за остварување на оваа цел.

Армијата на Република Македонија ги следи состојбите во општеството и постојано соработува со владините и невладините организации. Единиците на Армијата се меѓу првите кои се вклучуваат во помош од пожарите во летниот период, поплавите до намалувањето на штетите од зимските непогоди. Армијата учествува и дава свој придонес за реализација на акции и кампањи за заштита и унапредување на животната средина организирано од Владата на Република Македонија и невладиниот сектор. Со традиционалното вклучување во најмасовните акции за пошумување „Денот на дрвото – Засади ја својата иднина“ и за чистење на отпадот кој се наоѓа на

несоодветните места „Македонија без отпад“, Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија и нејзините припадници покажуваат дека се свесни за значењето и бенефициите од одржувањето на здрава животна средина и соработката со останатите организации.

Потребата за проширување на значењето во разни области е суштинска за сите армии во светот. Благодарение на успешната соработка со НАТО и во областа на екологијата, со цел Армијата на Република Македонија да се стекне со можности за имплементирање на стандардите кои помагаат за исполнување на обврските кои таа ги има, во изминатиот период нејзините припадници учествуваат поголем број курсеви и работилници организирани од НАТО Програмата Наука за мир и безбедност.

Како резултат на успешната соработка на АРМ со НАТО програмата Наука за мир и безбедност и признанието за ангажирањето и постигнатите резултати на припадниците на АРМ за време на учеството на проектите, Република Македонија беше домаќин на два позначајни проекти. Во 2013 година во Скопје се одржа состанок на тема „Одржливи воени објекти“ на кој учествуваа претставници од НАТО и од земјите од Програмата Партнерство за мир, поставени на формациски места поврзани со заштита на животната средина здравјето на луѓето, како и експерти од оваа област, додека пак во 2015 година во Охрид се одржа курс на тема „Заштита на животната околина и менаџирањето со истата во воената средина“ на кој учествуваа 30 слушатели (20 од АРМ, 6 од МО на РМ, 2 од МО на Црна Гора и 2 од МО на Република Албанија). Најголемиот дел од предавањата беа реализирани од претставници и експерти од: САД, Велика Британија, Шведска, Канада, Белгија и Холандија, но дел од предавањата ги презентираа предавачи од Министерство за одбрана, Армијата и Министерството за заштита на животна средина и просторно планирање на Република Македонија.

Структурите на Армијата на Република Македонија постојано преземаат мерки и активности за заштита и унапредување на животната средина, ги одбележуваат позначајните датуми поврзани со оваа проблематика. Придонес кон промовирање на важноста на оваа проблематика се дава и со пишување на текстови во магазинот на одбраната „Штит“.

ЗАКЛУЧОК

Изработката на овој магистерски труд е со намера овој документот да биде основна рамка за имплементирање на ефикасен систем за управување со животната средина (ЕМС) во одбранбениот сектор на Република Македонија, со што ќе се подобрат позитивните аспекти кои ќе ги минимизираат негативните влијанија врз животната средина предизвикани од страна на Армијата на Република Македонија. Тој ги дава основните насоки како одбранбениот сектор на Република Македонија да воспоставува Систем за управување со животната средина со кој ќе го олесни исполнувањето на барањата и обврските кои се однесуваат на животната средина од страна на Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија. Содржината на трудот е обработена за да се исполнат целите и задачите на истражувањето, а тоа е да се утврдат основните алатки и практики од искуствата на земјите на НАТО и ПЗМ, како и утврдување на општите компоненти на Системот за управување со животната средина (ЕМС) со цел да се добијат насоки како одбранбениот сектор да управува со животната средина; да се дефинираат односите меѓу одбраната и животната средина и како тие влијаат на перспективата на организациите од одбранбениот сектор; да се утврди поврзаноста на одбранбениот сектор со националното законодавство и регулативите за заштита и унапредување животната средина и природата и како неговите организации (МО и АРМ) да дејствуваат на одговорен начин кон животната средина и природата; да се објаснат најдобрите практики за заштита на животната средина при извршување на задачите и операциите на Армијата; да се идентификуваат главните фактори за заштита на животната средина во процесот на планирање на операциите; да се разбере процесот за проценување на состојбата со животната средина и како да се подобри ефикасноста на заштитата на животната средина во одбранбениот сектор; да се опишат аспектите на обуката за заштитата на животната средина во одбранбениот сектор; да се даде преглед на важноста на активностите кои водат до имплементација на ЕМС и чекорите кои Министерството за одбрана и Армијата треба да ги преземат за развој на ЕМС; да се демонстрира како имплементирањето на ЕМС во одбранбениот сектор го помага извршувањето на примарните должности.

При развивањето на ЕМС одбранбените организации треба да размислуваат за поврзаноста на одбраната и животната средина, и како тие дејствуваат меѓу себе.

Односите меѓу одбраната и животната средина силно ќе влијаат на перспективата која организациите ја земаат во развојот на ЕМС, кое пак ќе возврати со успешно вклучување на ЕМС.

Со оглед на уставната улога и функцијата на одбранбениот систем во Република Македонија, за одбрана на државата, заштита на територијалниот интегритет и независноста, подготвеност за исполнување на националните и на меѓународните обврски, да даде придонес во колективната самоодбрана, меѓународните операции и заштита на пошироките национални интереси, примарните размислувања на персоналот од сите нивоа на Министерството за одбрана и Армијата е одржувањето на способноста за заштита на националната и глобалната сигурност и интересите на државата.

Активностите на одбранбениот сектор имаат големо влијание врз животната средина и одбранбените организации цврсто се поврзани со националното законодавство и регулативите кои ја штитат и унапредуваат животната средина поради кое тие треба да дејствуваат на одговорен начин кон животната средина и природата.

Со воспоставување на систем за управување со животната средина ќе се обезбеди квалитет на ресурсите и ќе се овозможи поквалитетно и поекономично користење на истите. Воведувањето на управување со животната средина треба да биде разбрано како помош, а не како пречка при извршувањето на основните задачи и мисии на одбранбениот сектор.

Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија свесни за значењето на овој сегмент во општеството и за целокупниот одржлив развој преземаат мерки и активности за заштита и унапредување на животната средина, но со постојано надградување на системот за управување со животната средина ќе се остваруваат поголеми резултати и бенефиции од истото.

Управувањето со животната средина нема за цел рестрикција на активностите кои ги извршува Армијата, туку целта е да се разгледа можноста да се најдат нови начини на извршување на активностите со кои ќе се остварат поголем број бенифити за организацијата и персоналот. Управувањето со животната средина не треба да се остави настрана и треба да се сфати како поддршка на персоналот како и на целокупниот процес и стратегија на одбранбениот сектор.

Реакцијата и поддршката од целиот персонал, а особено од највисоко ниво и на другите членови на раководење и командување ќе играат голема улога во тоа дали или не Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија успешно ќе го имплементираат ЕМС. Најдобар начин да се постигне оваа поддршка е на авторитетите да им се посочат бенефициите од имплементацијата на ЕМС, меѓу кои најважна е финансиската заштеда отколку тоа да се гледа како чиста перспектива за животната средина.

Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија за да развиваат и имплементираат Систем за управување со животната средина во одбранбениот сектор треба да развиваат акциона програма која ќе опфаќа:

Развој на законската рамка

Со цел да се формира потребната рамка за решавање на законската регулатива и прашањата за заштита на животната средина во одбранбениот сектор, Министерството за одбрана и Армијата треба извршувањето на своите активности да го прилагодат на законите и прописите кои ја штитат и унапредуваат животната средина. Во правната регулатива врз која се темели одбраната во Република Македонија (Закон за одбрана и Закон за служба во Армијата) треба да има посебни прописи од кои ќе произлезе изработка на специфични регулативни акти за животната средина кои ќе се применуваат во одбранбениот сектор при извршувањето на мисиите (програма, акционен план, упатства, концепти итн.).

Систем за управување со животната средина

Систем за управување со животната средина треба да биде дел од постојаниот систем за управување на Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија и треба да се развива за да ја унапредува заштитата на животната средина и да овозможи мониторинг и само контрола на сите нивоа во Армијата. Иако примената на системот за управување со животната средина не е унифицирана туку секоја држава односно организација развива и имплементира свој специфичен ЕМС има многу елементи и основни принципи во системот за управување со животната средина кои успешно се применуваат и во одбранбениот сектор. Најдобро е да се

развија и имплементира ЕМС како што е тоа во министерствата за одбрана и армиите на развиените земји односно по стандардите на НАТО.

Развивање на формациона структура за заштита на животната средина

На сите нивоа во хиерархијата на Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија треба да има обучен персонал кој ќе врши анализа и проценка на состојбата во врска со животната средина и кој на авторитетите ќе им предлага мерки и активности за извршување на потребните активности. Со овој персонал и извештаите и информациите од мисијата која тој ја извршува, имплементацијата на Систем за заштита на животната средина ќе биде полесна и поуспешна, а со тоа поуспешно ќе се исполнуваат барањата и обврските кои се однесуваат на животната средина од страна на одбранбениот сектор.

Соработка со владини, невладини и меѓународни организации и локалните самоуправи

Треба да се направи меѓуминистерски договор помеѓу Министерството за одбрана и Министерството за животна средина и просторно планирање кој ќе обезбеди блиска и конструктивна соработка, а исто така треба да се остварува соработка со сите владини, невладини и меѓународни организации кои се поврзани и имаат влијание за заштитата и унапредувањето на животната средина. Министерството за одбрана, а особено Армијата треба да остварува блиска соработка со локалната самоуправа во зоната на одговорност на дејствување меѓу другото и по прашања кои се однесуваат на заштита на животната средина. Треба редовно да се реализираат заеднички проекти во кои ќе учествуваат повеќе организации од различни структури кои ќе бидат со помасовен и јавен карактер.

Едукација на персоналот и специјалистичка обука

Треба да се воспостави систем за едукација и обука на специјалистите за животна средина, за да тие планираат и реализираат едукација и обука на теми поврзани со заштитата и унапредувањето на животната средина и природата со различни категории на персонал во Армијата. Едукацијата и обуката на специјалистите и персоналот за прашања од животната средина може да се оствари преку цивилни организации, преку Воената Академија и други структури, но најдобро е едукацијата

да биде во согласност со препораките на НАТО. Реализацијата на едукацијата и обуката треба да биде планирана во годишните планови за работа со цел навремено ангажирање и обезбедување на потребите за истото.

Изработка на планови за управување со животната средина во структурите на Армијата

За да се изработат планови за управување со животната средина во структурите на Армијата (команди и единици) мора да има лица поставени на работни места за заштита на животната средина кои се добро обучени и кои ќе соработуваат со останатиот персонал одговорен за планирањето на активностите на Армијата.

За да се изработат квалитетни и издржани планови за управување со животната средина неопходно е да се направи детална студија за состојбата на аспектите на животната средина за секоја структура на Армијата, за што по потреба треба да се ангажираат и надворешни експерти.

Во финансиските планови на Министерството за одбрана и Армијата треба да бидат планирани финансиски средства за имплементирање на активности за заштита на животната средина, бидејќи со преземање на овие активности се намалува ризикот за негативно влијание врз животната средина, а со тоа се избегнуваат трошоците за санација или обештетување од истото.

Инволвирање на јавноста

За да обезбеди широка поддршка од јавноста на активностите што ги презема за заштита на животната средина Армијата треба да се вклучува во заеднички проекти организирани од владини, невладини и меѓународни организации од интерес за заедницата, но исто така и да организира заеднички проекти кои ќе се реализираат во структурите на Армијата (касарни, полигони и слично). Потребно е на одреден временски период да ја информира јавноста за мерките и активностите што ги презема за заштита на животната средина особено за превентивните мерки и чистењето и санацијата на териториите по изведување на обука и вежби.

Меѓународна соработка

Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија треба да остваруваат соработка со други земји во делот на заштитата и унапредувањето на животната средина во одбранбениот сектор со размена на искуства и реализација на заеднички проекти за едукација, обука, како и за преземање на заеднички активности поврзани со животната средина.

Соработка со НАТО

НАТО Програмата наука за мир и безбедност меѓудругото работи и на проекти од областа за заштита и унапредување на животната средина во одбранбениот сектор и има големо искуство околу спецификите на системот за управување со животната средина. Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија треба да ја продолжат соработката со структурите на НАТО кои работат на заштитата на животната средина.

Соработка со Европската Унија

Во Европската Унија заштитата на животната средина е еден од приоритетите за подолг период. Таа има програми кои за цел имаат финансиски да ги поддржат проектите за заштита на животната средина и природата. Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија преку свои преставници кои ја водат заштитата на животната средина треба да соработуваат со Унијата и да конкурираат и најдат начини за добивање на финансиски или друг вид на ресурси за имплементација на активности за заштита на животната средина на териториите и локациите со кои располагаат.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. НАТО документ Систем за управување со животната средина во одбранбениот сектор (NATO Environmental Management Systems in the Military Sector – Final Report)
<http://www.nato.int/science/publication/publi/envmil/envmil2.pdf>;
2. Систем за управување со животната средина во операциите на НАТО АЈЕПП-3 Allied Joint Environmental Protection Publication - Environmental Management System in NATO Operations (STANAG 2583- Standardization Agreement 2583) www.nato.int/nso/;
3. Систем за управување со животната средина (ЕМС) за активностите на Армијата – стратегии и политики на Американската, Канадската, Бразилската и Армијата на НАТО земјите. (Environmental management system (EMS) for military activities – strategies and policies of American, Canadian, Brazilian and NATO Armies
<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwj5rThjqPTAhVGbFAKHZxiAmUQFgghMAA&url=http%3A%2F%2Fportal.eceme.ensino.eb.br%2Fmeiramattos%2Findex.php%2FRMM%2Farticle%2Fdownload%2F234%2F212&usg=AFQjCNHt6WKHyTsp8XWH6T7PrUxT7jdYuw&bvm=bv.152479541,bs.2,d.ZGg>;
4. Здружена заштита на животната средина - Најдобри практики за заштита на животната средина за воени објекти во операциите на НАТО. АЈЕПП-2 - Allied Joint Environmental Protection Publication - Best Environmental Protection Practices for Military Compounds in NATO Operations стандарден договор (STANAG 2582- Standardization Agreement 2582) www.nato.int/nso/;
5. Environmental Protection Strategy of the Ministry of Defence and the National Armed Forces of the Republic of Latvia;
6. Магазин ISO Management Systems July-August 2006 www.iso.org/ims;
7. Институт за стандардизација http://www.isrm.gov.mk/mk/pages/page_41.html;
8. Презентација Training and Communication on environmental issues for Defence Military and Civil Personnel од полковник Martin Coulson од Обединетото Кралство;

9. Презентација Environmental management systems and methods for the military sector од Mr Martin Gijbers од министерството за одбрана на Холандија;
10. Презентација Compliance Review Proces од Lisa Riley, Project Manager Department of National Defence Canada;
11. Презентација Environmental Protection within NATO, Mr. Jeroen ROTTINK M.Sc. (NLD Civ);
12. THE MILITARY-ENVIRONMENTAL COMPLEX, SARAH E. LIGHT*
<http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3389&context=bclr>;
13. ENVIRONMENTAL GUIDEBOOK FOR MILITARY OPERATIONS;
14. Potential Uses of Military-Related Resources for Protection of the Environment;
15. Прирачник ISO Management Systems;
16. Прирачник за планирање, инспекциски надзор и спроведување на законодавството на ЕУ (acquis) во животната средина, подготвен од: Роб Карамерс, Кжиштоф Војчик и Марк ду Мејн;
17. НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ДЕЛ I / II (2009 - 2030);
18. Potential Uses of Military-Related Resources for Protection of the Environment;
19. SUPPORT DOCUMENT FOR THE SUPPLIER'S ENVIRONMENTAL PLAN, Swedish document <http://www.fmv.se/WmTemplates/Page.aspx?id=823>;
20. ENVIRONMENTAL GUIDEBOOK FOR MILITARY OPERATIONS изработен од претставници на одбранбениот сектор на САД, Финска и Шведска;
21. Study of environmental management systems on defence A. A. Oglanis*, M.D. Loizidou
http://www.gjesm.net/article_22341_17ef6e5db4e0b4de10c7b27a4f8d7544.pdf;
22. A REVIEW OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEMS IN GLOBAL DEFENCE SECTORS 1Xiao Hua Wang and 1,2Wen Wu
<http://thescipub.com/PDF/ajessp.2013.164.181.pdf>;
23. Environmental Management Systems of Military Training Ranges: Range Remediation and Sustainability Katarina Mahutova and Gaynor Dawson
http://www.calibresys.com/documents/news/slovakia_range_paper_i.pdf;

24. Development and Implementation of an Environmental Management System in Universities, Linda Gustafsson, Emma Axelsson, Ebenezer Miezah Kwofie
<http://bada.hb.se/bitstream/2320/6565/1/Gustafsson%20Axelsson%20Kwofie.pdf>;
25. Implementation of Environmental Management Systems in the Thai Industry
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:411859/FULLTEXT01>;
26. Environment – NATO's stake
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91048.htm;
27. REPI Program <http://www.repi.mil/>;
28. INTEGRATING MILITARY ENVIRONMENTAL PROTECTION
http://www.globalsecurity.org/military/library/report/call/call_99-9_toc.htm;
29. FOREWORD Military Environmental Protection
http://www.globalsecurity.org/military/library/report/call/call_99-9_foreword.htm;
30. The Limits of International Environmental Law: Military Necessity v. Conservation, Alexander Gillespie
http://www.colorado.edu/law/sites/default/files/GILLESPIE%20_correctedv2_.pdf;
31. Marina Malish Sazdovska, NATO AND THE ENVIRONMENT
https://www.researchgate.net/publication/287997973_NATO_AND_THE_ENVIRONMENT;
32. Marina Malish Sazdovska, Managing in Conditions of Crisis Events – Environmental Aspects
https://www.researchgate.net/publication/284186581_Managing_in_Conditions_of_Crisis_Events_-_Environmental_Aspects;
33. Центар за развој на култура и животна средина
<http://www.cdce.org.mk/index.html#>;
34. Идентификација на аспектите на животната средина
<http://isoconsulting.mk/identifikacija-na-aspektite-na-zhivotnata-sredina-2/>;
35. ISO 14001 Системи за управување со животната средина - Што е систем за управување со животната средина
http://www.siq.si/mk/ocenuvae_na_sistemi_za_upravuvae/uslugi/zhivotna_sredina/index.html;

36. Нова верзија на стандардот ISO 14001
http://www.siq.si/mk/ocenuvae_na_sistemi_za_upravuvae/aktuelno/nova_verzia_na_standardot_iso_14001/index.html;
37. Милески Тони, Еколошка безбедност (2006);
38. Марина Малиш Саздовска, Еколошка криминалистика;
39. Закон за одбрана
<http://morm.gov.mk/wp-content/uploads/2017/02/Zakon-za-odbrana-Precisten-tekst-fev-2017.pdf>;
40. Закон за служба во АРМ http://morm.gov.mk/?page_id=27962;
41. Национална концепција за безбедност и одбрана
http://arhiva.vlada.mk/files/Vladina_koncepcija_za_bezbednost.pdf;
42. Стратегија за одбрана на Република Македонија
http://arhiva.vlada.mk/registar/files/Strategija_za_odbrana_na_Republika_Makedonija_2010.pdf;
43. Оперативен концепт на АРМ http://www.morm.gov.mk/wp-content/uploads/2011/11/operativen_koncept_na_arm.pdf;
44. Долгорочен план за развој на одбраната 2014 – 2023
http://arhiva.vlada.mk/registar/files/Dolgorocen_plan_za_razvoj_na_odbranata_2014-2023.pdf;
45. Устав на Република Македонија
<http://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/UstavnaRmizmeni.pdf>
46. Кривичен законик
<http://www.pravda.gov.mk/documents/KRIVICEN%20ZAKONIK%20precisten%20%20tekst.pdf>;
47. Закони со кои се штити и унапредува животна средина во Република Македонија
http://www.moep.gov.mk/?page_id=901;
48. Меѓународни акти со кои се штити и унапредува животна средина во Република Македонија
http://www.moep.gov.mk/?page_id=4200.